

DIPUTACIÓ I MONARQUIA.
EL PODER POLÍTIC A CATALUNYA, 1563-1599

MIQUEL PÉREZ LATRE

TESI DOCTORAL DIRIGIDA PER LA PROFESSORA EVA SERRA I PUIG

INSTITUT UNIVERSITARI D'HISTÒRIA JAUME VICENS I VIVES

UNIVERSITAT POMPEU FABRA

2001

Segona Part

Els nous recursos polítics derivats del creixement de la Diputació del General

Capítol 3

L'ampliació dels protagonistes del poder: consistori, Juntes de Braços i Divuitenes

La Diputació del General de finals del segle XVI fou una institució sotmesa a fortes pressions per part d'una societat i una economia en procés d'expansió i de canvi redistributiu. No manquen testimonis contemporanis d'atribució de la representació del país que, de forma més o menys imperfecta, fou atorgat a la institució, començant pels mateixos consistorials, per als quals defensar la "reputació y autoritat" de la Diputació, era defensar-ne la de tot el Principat "que per ella se representa" (1582).¹ Per aquest motiu, lluitar per les prerrogatives i la jurisdicció de la institució ocupà un paper tan important, al qual es destinaren importants recursos econòmics i polítics: el 1595, per exemple, considerant el consistori que l'atorgament del pas de mercaderies en propi ús pel país era una facultat exclusivament reservada a la Diputació, es negà a atendre una carta del monarca en la qual s'utilitzava la fórmula "*os encargamos y mandamos*", forçant el mateix monarca a canviar-la per un respectuós "*os encargamos y rogamos*".² Constituint un àmbit de poder exclusiu en torn del control de la capacitat fiscal del país, la Diputació combaté al llarg de la segona meitat del Cinccents per assegurar la seva consolidació i progressiva expansió. En bona mesura, aquesta tendència resumeix tots els vectors principals de l'evolució de la institució durant el nostre període.³

---

¹ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 147, f. 380v. A Aragó, els diputats del XV afirmen actuar "*en nombre y voz de todo el regno*" i que "*representan todo el reyno*" (J.A. SESMA, *Op. cit.*, p. 30).

² AGS, *Consejo de Estado*, lligall 342, núms. 201 i 202. El mateix "*os encargamos y mandamos*" és destacat per A. CASALS en l'ordre reial del 1530 a la ciutat de Barcelona d'insacular a les bosses d'oficis municipals el fileter Pere Rovira i el sastre Benet Gil, en una decisió "absolutament arbitrària des del punt de vist jurídic" (*Op. cit.*, p. 214).

³ Un estudi recent sobre l'origen de la institució, els mecanismes d'elecció i les funcions dels diputats i els principals oficis financers de la Diputació, a M.T. FERRER, "Origen i evolució de la Diputació del General de Catalunya", a *Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història institucional*, Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1991, pp. 156-157. L'autora caracteritza la institució com a amatent a guanyar progressivament parcel·les de poder aprofitant els moments de buit de poder, especialment durant els interregnes del 1396 i 1410.

El mecanisme de reproducció en el poder: les insaculacions

De forma anàloga a allò que havia anat difonent-se als governs municipals del país,⁴ la participació dels grups privilegiats en l'exercici del poder a la Diputació venia formalitzada a través del sistema insaculatori, implantat a la institució de feia gairebé cent en anys, a través de les reformes institucionals del temps de Ferran II.⁵ Segons Cristòfor Despuig, la seva implantació havia estat una resposta al fet que “les cases de alguns senyors de Catalunya, ab la potència, ocupaven la llibertat als ellectós de tal modo que mai eren diputats sinó los que ells volien”.⁶ D'aleshores ençà, els insaculats havien d'ésser homes “de molt bona vida, fama, opinió y conservatió, y essent home molt savi, y molt discret, y molt rich, y de molta experiència en tot gènere de negocis”.⁷ Així doncs, si bé era en darrer terme la sort la que decidia els noms dels extrets —amb una habilitació prèvia dels insaculats el dia de l'extracció, un procés en el qual veiem intervenir el polèmic misser Martí Joan Franquesa el 1578 i novament el 1581, 1584 i 1587—,⁸ abans la voluntat dels privilegiats s'encarregava de seleccionar qui eren els afortunats aspirants.⁹ Per tant, la insaculació —la introducció dels candidats habilitats a les bosses— es

⁴ Sobre el procediment insaculatori a la Barcelona moderna existeix una densa tradició historiogràfica des de J. VICENS i VIVES fins als estudis de J.M. TORRAS. Per a una recent aportació, vegeu N. FLORENSA, *El Consell de Cent. Barcelona a la Guerra dels Segadors*, Edició de l'autora amb col·laboració de la Universitat Rovira i Virgili, Barcelona, 1996, pp. 257-288.

⁵ Sobre els mecanismes d'insaculació i extracció a la Diputació, vegeu V. FERRO, *Op. cit.*, pp. 249-252, així com el capítol VII de l'obra d'I. RUBIÓ CAMBRONERO. A mitjans del segle XVII les bosses d'oficis consistorials eren integrades per 30 llocs de diputats i altres 36 d'oïdor en el cas dels eclesiàstics; en les bosses militars, 137 aspirants a l'ofici de diputat i 113 d'oïdor; en el cas de l'estament reial, 89 per diputats i 119 d'oïdors. En total, doncs, 524 persones (encara que l'autor apunta que les fonts divergeixen en el nombre d'aspirants); A. BOSCH aporta xifres no ben bé idèntiques (*Op. cit.*, p. 376). Vegeu també E. SERRA, “Perpinyà, una vila a Corts...”, p. 578; i J.M. SANS TRAVÉ-C. BALLART, “El catàleg de diputats i oïdors de comptes de la Generalitat de Catalunya (1359-1710) de Pere Serra i Postius”, a *Estudis històrics i documents dels Arxius de Protocols*, VIII (1980), pp. 63-118. Sobre la intervenció de Ferran II al regiment de la Diputació valenciana, vegeu J. MARTÍNEZ ALOY, *Op. cit.*, pp. 268-270 i C. PÉREZ APARICIO, “Foralisme i centralisme al País Valencià modern”, a *Dels Furs a l'Estatut...*, p. 140. Per al cas de la Diputació aragonesa, amb la insaculació per part dels consistorials incorporada per les Corts de Tarassona del 1495 (L. IBÁÑEZ DE AOYZ, *Op. cit.*, f. 14), encara que a partir d'un previ sistema mixt entre elecció i insaculació, fixat a les Corts del 1446-1450 (J.A. SESMA, *Op. cit.*, pp. 50-51; i L.M. SÁNCHEZ ARAGONÉS, *Op. cit.*, pp. 321-322). Sesma en fa un judici global i assenyalava els paral·lelismes existents amb la intervenció ferrandina a les Diputacions catalana i valenciana (*Op. cit.*, pp. 6-7). En contrast, una valoració recent sobre la introducció del privilegi insaculatori ferrandí al Consell de Cent de Barcelona (1498), a J.M. TORRAS, “L'organització municipal de Barcelona als segles moderns”, a J. SOBREQÜÉS (dir.), *Op. cit.*, pp. 260-263. El mateix autor ha proposat una cronologia indicativa de la difusió del procediment insaculatori als regnes de la Corona d'Aragó, a “El procedimiento insaculatorio en los municipios de los reinos de la Corona de Aragón, entre la renovación institucional y el sometimiento a la monarquía (1427-1714)”, a *Jerónimo Zurita...*, p. 345.

⁶ *Los coloquios de la insigne ciudad de Tortosa*, Impremta i Litografia Monllau, Tortosa, 1975 (ed. or. 1558), p. 84. M. FARGAS, però, assenyalava el fet que aquest control dels oficis a mans d'unes poques famílies, fou substituït després de la introducció dels mecanismes insaculatoris, a través del refinament de la política matrimonial posada en pràctica pels grups dirigents, assolint nivells de consolidació semblants (*Família i poder a Catalunya...*, p. 23).

⁷ ACA, Generalitat, *Visites del General*, 19, f. 6039. A València alguns dels beneficiaris de les extraccions no són persones, sinó institucions, com ara en el cas de Tortosa a finals del 1592 (ARV, Generalitat, *Lletres missives*, 1955, ff. 1 i 4v).

⁸ Vegeu els DGC, II, pp. 558-559; i III, pp. 89, 145 i 179. En la segona i quarta dates, en companyia d'altres membres del seu grup clientelar, com ara misser Francesc Puig i misser Francesc Sans. És possible que aquests jutges —fins a vuit el 1584 i 1587, a més de regent la cancelleria i el canceller— tinguessin la voluntat de controlar en certa manera l'extracció dels consistorials. El nou redreç de les Corts del 1585 allunyà els membres de l'Audiència de l'habilitació, en la qual foren substituïts per una novena dels estaments. Sobre la documentació conservada d'aquestes habilitacions prèvies a l'extracció, vegeu J. RIERA SANS, “Documentació sobre insaculacions al fons de la Diputació del General de Catalunya, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó”, a *Paratge*, 1 (1990), pp. 10-11.

⁹ J. REGLÀ definí la Diputació com a “representació suprema de l'oligarquia catalana” (*Els virreis...*, p. 47) i molts anys després J. NADAL reblà que “l'estructura i representació aparentment democràtica de la Generalitat s'havia anat convertint en una representació exclusiva i reservada a l'oligarquia, pel fet que el nombre limitat d'elegibles sonava prioritat a les classes dominants” (“Catalunya dins l'Imperi hispànic: l'articulació institucional i el seu

convertí en veritable moment clau de la lluita per l'accés als oficis de poder màxim de la Diputació.¹⁰ Com a veritable representació del General d'acord amb els conceptes de l'època, els estaments aplegats en Corts disposaven de la facultat d'insacular, però habitualment eren els membres de la seva comissió permanent, la Diputació, els encarregats de fer-les efectives (amb topades entre uns i altres durant la celebració de Corts). L'avidesa dels candidats a l'ofici es manifestava sobretot en els nombrosos casos en què aquells requerien al consistori la insaculació, abans fins i tot de certificar-se la mort dels titulars: no mancaren els casos en els quals la proposta d'insaculació del substitut es començava a discutir a Barcelona quan encara l'insaculat no havia expirat, amb el consegüent desengany en cas d'una millora en la seva salut.¹¹

Essent la més important, la de l'accés a les bosses, no era sinó una més de les diverses manifestacions de les lluites de poder i d'influència social i política desfermades habitualment a l'entorn de les insaculacions. A finals del Cinccents es discutí sobre el millor moment per a la seva celebració (1583) o sobre les condicions necessàries per a participar-hi, com ara el 1584, any en què es rebutjà la insaculació de religiosos sense benefici a les bosses d'eclesiàstics o de cavallers armats per lloctinents generals a les dels oficis militars.¹² A les bosses d'insaculats —dins els límits d'una societat política d'antic règim— es pretenia reflectir una àmplia representativitat territorial. Per aquest motiu, sobretot en el cas dels oficis militars, els consistoris van fer un notable esforç per evitar que el progressiu establiment residencial de barons i cavallers a Barcelona comportés una certa adulteració de la seva composició, exigint als insaculats per les bosses de fora de Barcelona que efectivament residissin als llocs als quals hipotèticament havien de representar. Un procés semblant, però, enfrontava les capitals de vegueria amb les seves demarcacions: també aquelles aspiraven a monopolitzar el contingut de les pròpies bosses.¹³

---

funcionament", a *Història de Catalunya*, vol. IV, Salvat, Barcelona, 1983, p. 15). Per la seva banda, J.L. PALOS ha assimilat constitucions amb "privilegis" —i per tant la seva defensa amb la dels privilegiats—, com a veu dels "sectors socials més rancis del país" que "es recolzaven en una concepció del poder netament immobiliària" (*Catalunya a l'Imperi...*, p. 36). L'augment de representació que suposa el sistema de Juntes de Braços i Divuitenes —amb les matitzacions que es vulgui—, en el qual excel·leixen homes, com els Granollacs, promocionats des dels rengles netament mercaders, o la mateixa nova —i renovadora— institucionalització d'aquestes reunions i comissions al si de la Diputació, però, semblen anar en sentit contrari tant de l'oligarquització, com de l'esclerosi institucional.

¹⁰ En el cas de la Diputació aragonesa existeix una relació de tots els insaculats entre 1583 i 1622 a ADZ, *Matrícula de los insaculados en los oficios de la Diputación del Reino*, 655. A més dels diputats, inquisidors i *judicantes* en representació de les iglésies catedrals i universitats, nobles i *infanzones*, hi trobem igualment insaculats 149 notaris de diputats, 154 notaris d'inquisidors, 39 *advogados del Reyno* i 16 procuradors, oficis, doncs, que són inclosos en els mecanismes de la insaculació, a diferència de Catalunya. Vegeu igualment L. IBÁÑEZ DE AOYZ, *Op. cit.*, f. 14. Per a Catalunya, els anomenats *Llibres de l'Ànima* compleixen una funció semblant: sobre la seva conservació, vegeu J.M. RIERA SANS, "Documentació sobre insaculacions...", pp. 9-10; així, com una crida a la conveniència de la seva publicació per part d'E. SERRA, "Informe sobre els llibres de matrícula de les insaculacions de la Diputació del General o *Llibres de l'Ànima*", a *Paratge*, 11 (2000), pp. 53-56.

¹¹ Vegeu tres casos d'insaculacions a partir de rumors sense esperar la mort del titular, només entre 1563 i 1566 (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 134, s.f.: i 135, f. 377v). A Aragó, les insaculacions eren realitzades el març de cada any pels diputats "o la mayor parte dellos, con que aya uno de cada brazo" i a través de votació amb faves blanques i negres cas per cas, davant notari i dos testimonis (L. IBÁÑEZ DE AOYZ, *Op. cit.*, ff. 15-15v).

¹² ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 148, ff. 519-519v, 542, 772v-773, 775-777 i 801.

¹³ L'estiu del 1572, per exemple, Tortosa es queixà pel fet que a les darreres insaculacions havien estat inclosos als llocs de diputats i oïdors reservats als ciutadans tortosins, a Pere Rosselló, de Ginestar i resident a Móra d'Ebre, així com a un tal Gomar de Cervera, "per appellido de tenir algun camp o peça de terra, o per ventura casa en la dita ciutat de Tortosa" (ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 788, f. 99v). Les Corts aragoneses del 1512 disposaren igualment que els diputats només podrien insacular en substitució dels difunts individus de les mateixes esglésies, viles o ciutats (J.A. SESMA, *Op. cit.*, pp. 52-53). El capítol 32/1533 s'havia plantejat la qüestió de en quins casos "poden restar ensaculats los del stament reyal qui transferexen son domicili", establint que només podrien ésser desinsaculats aquells que es demostrés que ho haguessin fet expressament per poder insacular-se (*Capítols dels drets y altres...*, ff. 107v-108v). En

No només les ciutats i viles més importants del país miraren d'assegurar la seva presència al braç reial —o els bisbes i Capítols a l'eclesiàstic—, sinó que la Diputació acontentà sovint les apetències dels principals títols del país amb la facultat d'insacular algun dels seus deutes, com ara el 1578, quan s'oferí al duc de Cardona “ensecular la persona que vosa excel·lència nomenarà”, fet que “encara que per exprés capítol de Cort, jurament y sentència de excomunicació açò no pugam prometre (axí com per observança del sobredit no'n prometem), supplicam a vosa excel·lència mane fer-nos saber quina persona tindrà per bona per entrar y ésser enseculada”.¹⁴ Entre les irregularitats nascudes de les lluites d'interessos al voltant de les insaculacions, coneixem també l'existència d'habituals pagaments, una pràctica que ja havia estat denunciada al redreç del 1533, on el primer capítol establia que “enseculacions no's poden prometre”.¹⁵ Cinquanta anys més tard, el consistori del 1584, fou acusat d'haver fet “scientment” insaculacions a favor de persones “inàbils y no sufficients”, fora dels terminis indicats “y per promeses precedents”, en altres paraules, d'haver nomenat candidats dels quals ells o homes de palla interposats havien rebut diners o altres beneficis. Les xifres pagades eren tan elevades com ara les —segons les versions— entre 400 i 700 lliures suposadament pagades per un canonge barceloní per la insaculació a les bosses de diputat eclesiàstic (els d'oïdor es situen gairebé sempre per sota de les cent lliures).¹⁶

A tenor de la multiplicitat d'exemples recollits a les visites, cal suposar que les setmanes prèvies al dia de Santa Magdalena es convertien en un període d'intenses gestions per part dels aspirants, amb l'objectiu d'arribar a través dels llaços d'amistat i família als consistorials.¹⁷ Com en el cas citats de les provisions d'oficis, sembla que les insaculacions es repartien igualment de forma rotatòria entre els diputats i oïdors, de forma que esdevenien també una important font d'ingressos complementària (fet que encara convertia els oficis en més cobejats). El mercadeig era tan notori que el Consell municipal cerverí no dubtà a denunciar-lo durant les Corts del 1585, proposant com

---

concret, sobre la representació de la segona població del país, Perpinyà, a les bosses d'oficis de la Diputació, vegeu E. SERRA, “Le Roussillon et la *Généralitat*...”, p. 41.

¹⁴ Un interpretació veritablement laxa de la legislació al respecte, que citem a continuació (ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 794, f. 113v).

¹⁵ El segon capítol aprovat a les mateixes Corts obligava els consistorials a fer provisions d'oficials “de persones hàbils y sufficients, y tals que versemblantment se'n puga presumir”. Se'ls prohibí igualment rebre diners per les provisions sota pena de desinsaculació perpètua i de pagar el doble del rebut. El capítol quart, a més, obligà a incloure igualment al jurament de tots els oficials un compromís de no haver pagat o donat cosa alguna per la provisió de l'ofici (*Capítols dels drets y altres...*, ff. 90-90v i 91v-93). També al municipi barceloní dos disposicions del 1569 havien prohibit donar el vot a petició dels candidats, condició que els electors foren obligats a jurar des d'aleshores abans d'insacular (N. FLORENSA, *Op. cit.*, p. 279).

¹⁶ Segons sembla, el canonge fou víctima d'una operació d'ensarronament: quan ja havia concertat amb els intermediaris la compra de la insaculació per 500 lliures, aquells li havien comunicat que un altre eclesiàstic era disposat a pagar fins a mil, aconseguint així que apugés la seva oferta fins a les 700 lliures (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 140, f. 36).

¹⁷ El diputat reial Jeroni Saconima fou insaculat el 28 d'abril del 1587 i extret, en temps rècord, el 22 de juliol del mateix any. A les seves *Memòries* reconegué que la seva insaculació s'havia produït sota el regiment del diputat militar don Joan de Queralt, “lo que me ensiculà per medi del canonge Bernat Oliva, ab la favor de la senyora dona Violant de Cardona, muller del governador de Catalunya”. Durant el seu regiment, Jeroni Saconima no dubtà a aprofitar “tenir tan gran sort”: a la primera oportunitat, pel maig del 1588, féu insacular el seu germà Jaume (canonge gironí) a l'ofici d'oïdor eclesiàstic, el seu cosí germà Pere a un lloc vacant d'oïdor reial per la ciutat de Girona, i el seu cunyat Pau Real, a un lloc a les bosses d'oïdor reial per la vegueria gironina. El 19 de juliol del mateix any, encara aconseguí fer entrar a les bosses d'oïdor militar Benet Alemany “casat ab ma tya y cosina jermana”. Finalment, el 15 de juliol del 1590, el diputat Saconima féu insacular a oïdor reial un altre cosí germà, misser Llätzer Saconima, a qui més d'un any abans ja havia fet entregar l'ofici d'advocat fiscal de la Diputació local de Girona (MJS, a A. SIMON, *Cavallers i ciutadans a la Catalunya del cinc-cents*, Curial, Barcelona, 1991, pp. 207 i 208; i l'anàlisi del mateix aprofitament familiar per J.L. PALOS, *Catalunya a l'Imperi...*, pp. 352-353). En aquestes condicions, la lleialtat dels Saconima als Cardona restaria segellada per sempre.

a alternativa una veritable descentralització de les insaculacions: “en la enseculatió que-s fa en dit General dels officis de diputats y oïdós de comptes se té molt poch compte en la bondat, sufficiència y legalitat dels qui inseculen, que no tenen en compte sinó ab parentius, affinitats, amistats, y forsan a donatius y remunerations que-n reben”. Cervera proposà que, en endavant, els Capítols s’encarreguessin de les nominacions per a les seves bosses “perquè millor saben la bondat, legalitat y sufficiència de les persones”. Quan les vacants afectessin llocs de bosses militars els nomenaments restarien a mans del lloctinent i la Reial Audiència “y quant vagàs lloch real haguessen de fer la nominatió lo Consell de quiscuna ciutat, vila o lloch de hont dits officis vagarien”.¹⁸ No cal dir, però, que la proposta ceriverina no prosperà, tot i que els estaments imposaren l’aprovació de les insaculacions per part d’una novena, a la qual haurien d’ésser sotmeses les propostes dels consistorials.¹⁹

Després de les Corts, durant els triennis de 1587 i 1590, tornaren a suscitar-se acusacions de mercadeig contra diputats i oïdors entorn de les insaculacions.²⁰ El nou sistema imposat el 1585 —amb la interposició d’una novena— no evità tampoc els problemes que acostumaven a suscitar-se el mateix dia de les insaculacions. Fins a finals de segle, tal vegada els més importants es produïren el 1594 i 1597. En la primera data, segons sembla, quatre consistorials imposaren la insaculació d’Alexandre Alentorn als diputats eclesiàstic i reial, sense permetre que aquells presentessin altres noms a la novena insaculadora, tal i com era estipulat en cas de desacord. El 1597, s’acusà el consistori d’haver fet “concussió y violència contra dels habilitadors”, amb la finalitat d’imposar-los els seus noms favorits. En negar-se aquells, els havien amenaçat “tancant-los les portes de llur congregació ab un cademat de ferro que y posaren, que l’arrencaren de la porta de la presó per posar-lo allí, dient que dites nou persones no exirien que no haguessen aprovat y habilitat a dit Balcells.” Després d’aconseguir que la novena anés perdent membres sota les pressions i el pas de la nit, diputats i oïdors havien assumit ells mateixos les insaculacions —d’acord amb els criteris anteriors al 1585— auxiliats únicament pel consell dels assessors ordinaris.²¹

¹⁸ AHCC, *Memorials i instruccions de missatgeries*, s.f.

¹⁹ J.L. PALOS fa una interpretació crítica de les demandes ceriverines: “Quan en les Corts de 1585, els dignataris de Cervera llançaren una mordaç diatriba contra la corrupció administrativa de la Generalitat, no era amb el fi de posar ordre en el seu funcionament, sinó de participar també ells dels beneficis de la corrupció” (*Catalunya a l’Imperi...*, p. 303). En tot cas, sembla que durant les Corts del 1599 la proposta ceriverina fou recollida en part pel braç eclesiàstic, el qual demanà que fos cada estament el qui realitzés les insaculacions corresponents a les seves bosses d’oficis (ACA, Generalitat, 1099, f. 421-421v).

²⁰ El banquer barceloní Bernat Taverner, el cavaller Miquel d’Oms i el regent del Consell d’Aragó Miquel Terça, aconseguiren a través de pagaments la insaculació dels seus fills trencant les barreres legalment imposades a la seva minoria d’edat. Encara en el cas de l’oïdor Fivaller les acusacions de la visita l’acusaven d’haver rebut a canvi d’insaculacions blat, farina i civada de franc en temps de carestia (ACA, Generalitat, *Visites del General*, 2, ff. 18-18v i 23; 8, f. 256v).

²¹ ACA, Generalitat, *Visites del General*, 18, s.f.; 19, ff. 6034 i 6438-6440. Segons A. BOFARULL la primavera del 1598 el monarca atorgà a Barcelona un privilegi “para que las insaculaciones se votasen por escrutinio y no en voz alta (“ab veus públiques”) para evitar inconvenientes” (*Historia crítica (civil y eclesiástica) de Cataluña*, Aleu y Fugarull, Barcelona, 1876-1878, vol. VII, p. 235).

Insaculacions i representació territorial i social

Pel que feia a les causes d'exclusió, la legislació reguladora de les insaculacions va preveure en primer lloc la inhabilitació dels estrangers i d'aquells que ocupessin oficis reials.²² La participació dels Consells municipals i els Capítols en el procés —en el sentit de les reclamacions descentralitzadores de Cervera el 1585— fou indirectament assegurat abans d'aquelles Corts, a través de la tramesa al consistori de relacions de candidats a les bosses —procedents de la mà major i mitjana en el cas de viles i ciutats—, relacions en les quals calia fer-los constar “per sos noms propis, cognoms y staments” (quadre 28). Sembla, però, que alguns dels memorials enviats a Barcelona no foren sempre respectats, sotmesos com eren a les pressions de molts interessos, i esdevingueren merament indicatius.²³

Quadre 28. Alguns exemples de memorials de candidats enviats per Consells municipals i Capítols catedralicis (1588-1597)

Institució	Any	Ofici	Candidats
Consell de Girona ²⁴	1588	oïdor reial	11 ciutadans honrats o fills de ciutadans
Capítol de Girona	1588	oïdor eclesiàstic	25 canonges
Capítol de Tarragona	1588	oïdor eclesiàstic	23 canonges
Capítol de Vic	1588	diputat eclesiàstic	20 canonges
Capítol d'Urgell	1591	diputat eclesiàstic	18 canonges
Consell de Tortosa	1591	diputat reial	9 doctors en drets i medicina i 9 mossens
Consell de Tortosa	1591	oïdor reial	4 doctor en drets i medicina i 25 mossens
Capítol de Lleida	1593	oïdor eclesiàstic	20 canonges
Consell de Girona	1594	oïdor reial	1 doctor en drets, 3 notaris i 14 mercaders
Consell de Girona	1595	oïdor reial	5 doctors en drets i altres 8 persones
Consell de Cervera	1595	oïdor reial	6 burgesos, 2 apotecaris, 3 notaris, 5 doctors en drets i en medicina i 9 mercaders
Consolat de Perpinyà	1596	bosses d'oficis	9 burgesos honrats i 7 mercaders
Consolat de Perpinyà	1597	bosses d'oficis	15 burgesos honrats i 8 mercaders

²² El capítol 10/1520 portava per títol “Official reyal no puga ésser deputat ni oïdor” (*Capítols dels drets y altres...*, f. 77). Només el 1588 veiem exclosos dos canonges de Tortosa per la seva condició d'aragonesos i com perd el seu lloc a les bosses de diputat eclesiàstic misser Lluís Copons en haver estat nomenat inquisidor de Sevilla (ACA, Generalitat, V 243, s.f.). A la Diputació aragonesa eren expressament exclosos “los que són menestrales o usan de officio que se exerçite con sus manos”, els menors de vint anys, els oficials reials, els administradors del General durant el seu arrendament i els seus fermancers (L. IBÁÑEZ DE AOYZ, *Op. cit.*, ff. 24v-25v). A més d'ésser natural, a Aragó calia també ésser domiciliat al Regne: vegeu el rebuig de Guerau d'Espés el 1484 pel fet que manté domiciliació a Lleida i l'exigència que en demostrí residència a Aragó (J.A. SESMA, *Op. cit.*, p. 56).

²³ Així, per exemple, poster gràcies a les gestions del canonge Sentís, futur bisbe barceloní natural de Xerta, els consistorials de la Diputació insacularen repetidament durant el trienni 1590 dos xertolins, Jaume Barceló i Gabriel Fortunyo, que no havien aparegut mai a les relacions enviades des de la capital de l'Ebre (ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 800, f. 12; i V 243, s.f.). Sobre la relació entre bosses municipals i bosses de la Diputació, vegeu les reflexions d'E. SERRA a “Introducció”, a *Cort General de Montsó (1585). Montsó-Binèfar. Procés familiar del Braç Reial*, Departament de Justícia, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 2001, pp. XXI-XXII.

²⁴ Els capítols 18 i 19/1542 havien disposat, respectivament, que a la bossa de diputat reial de la capital gironina haurien d'ésser insaculats en cas de vacant ciutadans honrats que fossin insaculats a les bossa de mà major del Consell, els seus fills o els seus néts, i que a la d'oïdor reial també fins a cinc matriculats i insaculats al Consell de la ciutat per la mà mitjana (*Capítols dels drets y altres...*, ff. 126-127v).

Durant la segona meitat del Cinccents, en un context econòmic i social de canvis i reequilibris territorials, les ciutats i viles que en resultaren afavorides van mirar lògicament de traduir la seva nova força en una major participació als oficis de la Diputació del General.²⁵ Aquests desitjos es manifestaren en agres lluites per disposar de més llocs a les bosses i les Corts foren el recurrent escenari, reprenent una tensió que havia surat si més no d'ençà del 1533.²⁶ El 1563, per exemple, Tàrrrega i Vilafranca del Penedès, capitals de Diputació local, hi presentaren una petició conjunta per comptar amb un lloc de diputat i un altre d'oïdors cadascuna, en la qual s'autoqualificaven de viles principals del país, residència de burgesos honrats, gaudints, mercaders i altres persones de facultats, aptes per regir els oficis més importants del General. Empraven una argumentació de tipus igualitari que féu fortuna en bona part de les reivindicacions semblants del període: atès que pagaven fogatges, drets de bolla i entrades i eixides, i tots els altres impostos administrats per la Diputació, com la resta de viles i ciutats principals del país, havien també de gaudir del dret a participar del regiment del General.²⁷ Al dia següent de la citada proposta, un altre grup de viles i ciutats demanà no la inclusió entre les universitats amb llocs a les bosses, sinó l'ampliació del nombre d'aquells, emprant el mateix argument de fons: "qui sent lo dany, dega sentir lo profit y honra". Vic exigí quatre llocs a les bosses, mentre Balaguer, Manresa, Puigcerdà i Cervera s'hi conformaren amb obtenir-ne un segon.²⁸

Setmanes després, l'allau de peticions era tal —amb l'afegit de noves universitats— que el braç reial decidí la creació d'una comissió d'estudi sobre la composició de les bosses formada per síndics

²⁵ Una lluita paral·lela a la d'aquelles ciutats i viles que lluitaven per la seva admissió al braç reial durant les Corts. Vegeu, per exemple, el cas de les demandes sabadellenques de nous privilegis i representació el 1585 i 1599, a *Ordinacions de la universitat...*, pp. 350 i 493; i M.J. ESPUNY, "L'assistència a la Cort General de Catalunya d'una vila reial: el cas de Sabadell (segles XIV-XVIII)", a *Les Corts a Catalunya...*, pp. 204-206. E. SERRA ha fet un repàs general a aquestes demandes durant les Corts del període 1563-1632: a parer seu els exemples de Terrassa i Sabadell assenyalen un desequilibri entre ascens socio-econòmic i demogràfic, i representació política a Corts, davant del qual cal que la historiografia esbrini si l'arrel del problema es trobava en l'actitud de la monarquia o en la de les oligarquies municipals "o en la combinació inisidiosa d'interessos d'una banda i de l'altra" ("Ciutats i viles a Corts...", pp. 3 i 6). Sobre la composició i la representativitat territorial de les bosses d'oficis consistorials, vegeu J.L. PALOS, *Catalunya a l'Imperi...*, pp. 345-349. A tall comparatiu, F. TOMÁS y VALIENTE mostrà el mecanisme d'elecció per sorteig dels diputats entre els procuradors de les Corts d'ençà del 1525 i la importància de les disputes del període 1555-1559 entorn a la representativitat territorial de la institució, resoltes mitjançant l'aplicació d'un estricte torn de nomenaments (*Op. cit.*, pp. 56 i 64-66).

²⁶ Durant les Corts catalanes del 1533 i 1537, totes les poblacions assistents al braç reial i no representades al govern de la Diputació demanaren l'accés a les bosses. A. CASALS presenta aquestes peticions com una mostra del creixement intern del país i la posada en qüestió de l'absolut predomini barceloní (*Op. cit.*, pp. 264-266 i 347-348). Al si del Gran i General Consell mallorquí, J. JUAN i R. PIÑA han destacat tensions territorials —més greus— per la representació entre la Ciutat de Mallorca i la part forana (*El sistema de gobierno en el Reino de Mallorca (siglos XV-XVII)*, El Tall, Palma de Mallorca, 1996, p. 249; i *El Gran i General Consell, asamblea del Reino de Mallorca*, Diputació Provincial de Balears, Palma de Mallorca, 1977, p. 50-59 i 114-115). A Castella, la constitució d'un sistema fiscal "descaradament prourbano" sota els designis de les Corts i l'aplicació concreta de la recaptació per part de la *Diputación de las Cortes de Castilla* —creada per Carles I el 1525—, "permitió prácticamente la libre manipulación en la distribución social y espacial de la carga tributaria. De ello se resentía ya el mundo rural en la primera mitad del siglo XVI" (P. FERNÁNDEZ ALBALADEJO, *Op. cit.*, p. 255).

²⁷ En el mateix context, una frase molt semblant —"com sia cosa injusta que aquells qui no suporten los càrrecs no senten les honres e profits"— apareix al capítol 32/1533 (*Capítols dels drets y altres...*, ff. 107v-108v). Les universitats catalanes principals comptaven amb síndics propis i advocats a Barcelona per a la gestió dels seus interessos: en aquest sentit, la Diputació restà allunyada del propòsit fundacional de la seva homònima castellana de "atender a los negocios diversos que por las ciudades les fueran encomendados, siendo gestores en la corte de los asuntos propios de las ciudades y villas" (F. TOMÁS y VALIENTE, *Op. cit.*, p. 57).

²⁸ No cal dir que els síndics de les universitats demandants, conscients que en molts casos els hi anava la pròpia inclusió a les bosses, hi posaren tota la carn a la graella (AHCB, Consell de Cent, Corts, XVI-71, ff. 56 i 57v-58). Balaguer i Manresa havia obtingut un lloc a les bosses d'oïdor pel capítol 20/1542 (*Capítols dels drets y altres...*, ff. 127v-128).

de les principals ciutats i viles del país: Barcelona, Perpinyà, Girona, Lleida i Tortosa. En realitat, tal iniciativa anava encaminada a diferir i embarrancar qualsevol canvi a les bosses, especialment complex pel fet que no només calia donar entrada a tothom, sinó també mantenir jerarquies: Torroella de Montgrí, per exemple, exigia que en cas d'ésser admeses noves universitats a les bosses de diputat o oïdor se li atorgués immediatament un segon representant a les segones, a fi de mantenir la seva preeminència.²⁹ Dos mesos després de l'inici del debat quan síndics com el de Cervera captaren el sentit de l'actuació de la comissió, es plantejaren dissentiments generals que blocaren totes les discussions al si del braç reial a l'espera del dictamen promés, que sembla que mai arribà a produir-se.³⁰

Aquest equilibri de jerarquies i absències, fortament precaritzat, fou sotmés novament a discussió durant les Corts de Montsó del 1585. Tàrrega, per exemple, tornà a la càrrega amb la demanda de dos llocs d'oïdors de comptes, a fi, sobretot, d'igualar la seva representació a les de principals viles del seu entorn, “com se fa en Balaguer, Cervera y altres parts e ciutats y viles reals”, i carregà la responsabilitat del seu fracàs al bloqueig de la qüestió per part del braç eclesiàstic.³¹ Les instruccions entregades aleshores als síndics de Cervera van incloure també la petició de quatre llocs de diputat i altres quatre d'oïdor —imposant aquestes proporcions per a totes les vegueries del país, a fi i efecte d'acabar amb les discussions de prelació—, amb la determinació d'entregar primer la proposta als altres dos braços i només en darrer terme al reial. En el cas de trobar una forta oposició “assenyaladament [de] los síndics de Barcelona, que altres voltes y han contradit”, se'ls ordenà optar per la interposició de dissentiments selectius contra totes les propostes de la capital, “per lo quant és just y rasonable que totes les vegueries de Cathalunya y haie persones enseculades per lo bras real, y que no ha de ésser deterior condició la vegueria de Cervera que les altres”.³²

Encara que els processos de Corts no ens han deixat constància, sabem de l'existència de debats intensos al respecte, a partir de les propostes inicials fetes —com hem vist—, entre altres universitats, per Tàrrega i Cervera. Dins el braç eclesiàstic es mostraren receptius a les propostes d'ampliació l'abat de Poblet, el bisbe de Vic i l'ardiaca Terça. Al braç reial, la qüestió es plantejà a través de propostes orals, sense presentació de suplicació, per part de Vilafranca del Penedès, Tàrrega i Vic.³³ Sembla, però, que les dificultats i la voluntat obstaculitzadora de les primeres ciutats es mantingué el 1585. Aleshores, a més, entreoberta la caixa de pandora, les aspiracions d'ampliació representativa no només afectaren totes les vegueries del país, sinó també nous sectors socials, escassament o nulament representats en els primers oficis del General. Així, doncs, es desfermaren peticions d'inclusió a les bosses com ara les dels Còsols de Llotja barcelonins

---

²⁹ AHCB, Consell de Cent, *Corts*, XVI-71, ff. 56, 57v-58, 96v-97 i 146-146v. Setmanes després, Cruïlles i Pals posaren dissentiment a qualsevol iniciativa sobre atorgament de llocs de diputats a noves viles i ciutats, mentre no se'ls donés a elles mateixes un lloc d'oïdor. Sembla doncs que les negociacions eren a moltes bandes (*Ídem*, f. 177v).

³⁰ Poc abans de la creació de la comissió els síndics barcelonins escrivien a la Vint-i-quatre alertant dels perills de les propostes d'ampliació representativa: “serie créixer lo nombre dels qui concorren, y seria molt dany y prejuy dels ciutadans de Barcelona, que essent mesclats ab los de fora, haguessen de créixer lo nombre que vuy és”. L'estratègia a seguir, per tant, era clara: “treballarem en que-s passe dit capítol que vostres mercès nos tenen tramés, sens créixer dit nombre” (AHCB, Consell de Cent, *Cartes comunes originals*, X-45, f. 5).

³¹ AHCT, *Llibres de Consell*, 19, f. 111v.

³² AHCC, *Memorials i instruccions de missatgeries*, s.f.

³³ AHCC, *Corts i sindicatures*, XIV-XVII, s.f.

—mitjançant la tramesa d'un síndic a Montsó— o el Col·legi de notaris de la capital, els quals demanaren tres llocs estables a les bosses d'oïdor, “e com naturalment los apetits y conditions de les persones sien de manera que ningú se contenta de veure altri ab alguna felicitat [escriuran els consellers als síndics barcelonins a Montsó], que no desitg y copdítie obtenir altre semblant, vehent los demás artistes y menestrals lo que se havia fet ab los notaris de Barcelona, inseguint les pisades de moltes altres universitats, an també pretés demanar, y de fet han demanat, se'ls donàs y consentís a ells també lochs per ser inseculats y concórrer a hoïdors y deputats de Cathalunya”.

La insistència dels artistes i menestrals de dins i fora del Consell de Cent obligà els representants de la ciutat a demanar a Montsó no només els tres llocs dels notaris, sinó també cinc més per a d'altres artistes —repartits entre els notaris reials, apotecaris, cirurgians, candelers i daguers— i encara cinc més per als menestrals de qualsevol ofici, obligant-los prèviament a ésser inseculats a les bosses de consellers de la ciutat.³⁴ Desconeixem el destí d'aquesta reivindicació —reveladora de l'existència d'una política popular activa, que hem conegut igualment en la qüestió del breu papal sobre els arrendaments—, en la defensa de la qual cal suposar que els síndics barcelonins no degueren posar un excessiu interès. El cert és que la qüestió reaparegué quinze anys més tard amb la convocatòria dels estaments amb el nou monarca a Barcelona el 1599, a partir del replantejament de les velles reivindicacions per part de Tàrraga, Vilafranca del Penedès, Argelers, el Voló o Berga. La nova seu de Solsona (1594) aconseguí aleshores que els seus representants fossin admesos sense dificultats a les bosses de diputats i oïdors eclesiàstics, qüestió que algunes universitats intentaren lligar a la satisfacció de les seves velles propostes.³⁵

Durant les Corts del 1599, els síndics barcelonins treballaren per aconseguir sis llocs a les bosses de diputats per a mercaders de la ciutat, presentant la suplicació en primer lloc als braços militar i eclesiàstic.³⁶ El bloqueig de la proposta al si del braç reial, però, era cantat i els síndics barcelonins no aconseguiren fer-la progressar ni per via de gràcia, “per no voler consentir los del braç real sense que se'ls donassen lochs per sas universitats”, ni per via de justícia, en recordar el vice-canceller que la qüestió no podia defugir el consentiment dels estaments, “y axí sí be s'i proposà en lo bras real no s pugué acabar per haver-hi posat discentiments los de Leyda, Tortosa, Perpinyà y altres”. Les primeres ciutats i viles del país mantenien el seu pols —si calia amb Barcelona— per evitar qualsevol resituació de la seva representació que pogués anar en perjudici seu i en benefici d'un nou grup de ciutats i viles mitjanes en clara expansió econòmica al llarg de la segona meitat del Cinccents. En aquell cas, el lligam entre aspiracions polítiques i creixement demogràfic i econòmic no pot resultar més clar: l'emergent Vic considerava insultant —“gran inequalitat y injustícia— el fet que Perpinyà gaudís de quaranta-tres llocs a les bosses de diputats i oïdors reials,

³⁴ AHCB, Consell de Cent, *Registre de lletres closes*, VI-64, f. 108.

³⁵ ACA, Generalitat, 1099, f. 217; i AHCB, Consell de Cent, *Corts*, XVI-77, f. 252. Sobre el context eclesiàstic, però sobretot polític de la creació d'aquesta nova diòcesi a la Catalunya pirinenca (que cal inserir en el context de la reordinació del mapa eclesiàstic de tota la Corona d'Aragó), amb una “convergència de motius entre les necessitats espirituals, les pretensions de les ciutats i la política del rei”, vegeu J. BUSQUETS, “Nova pretensió d'un bisbat per a Manresa al segle XVII. L'oposició de Vic i de Girona”, a *I Congrés d'Història de l'Església Catalana. Des dels orígens fins ara*, Solsona, 1993, I, pp. 285-286.

³⁶ Durant les Corts del 1533 i 1537 els mercaders ja havien maniobrat a fi d'aconseguir representació i el capítol 17/1542 va autoritzar a insecular a les bosses d'oïdors reials de la ciutat de Barcelona (no pas de diputats, que és allò que ara es demanava) fins a sis mercaders —sempre que aquells fossin inseculats igualment per consellers—, atenent al fet que molts mercaders de fora de Barcelona ja havien aconseguit ésser inseculats (*Capítols dels drets y altres...*, ff. 125v-126; i A. CASALS, *Op. cit.*, pp. 286 i 348).

Girona trenta-dos, Tortosa vint-i-tres i Lleida divuit, mentre ells havien d'acontentar-se amb dos, és a dir, la “vuytena part del que li competeix”.³⁷

Barcelona, a més, pressionà també per aconseguir un major pes en les extraccions de diputats. La legislació sobre aquelles establia que només un de cada tres triennis els diputats reials podien ésser extrets de les bosses de candidats barcelonins. El 1599 els síndics de la capital intentaren trencar aquesta limitació demanant l'admissió tots els triennis a les extraccions de diputat reial, possibilitat a la qual es tancaren en banda els delegats de Tortosa, Perpinyà i Lleida.³⁸ Encara que la capital mirà de pactar un augment dels representants a les bosses dels opositors a canvi de l'acceptació d'aquella participació i de la inclusió dels sis llocs de mercaderes barcelonins a les bosses, no s'arribà finalment a cap acord.³⁹ A la pràctica, la impossibilitat absoluta d'arribar a una posició de compromís al si del braç reial i les pressions dels ministres reials per aconseguir la cloenda de les sessions acabaren blocant qualsevol reforma en un sentit més igualitari.⁴⁰

La insaculació, un problemàtic mecanisme més sa que la cooptació

Els problemes que acompanyaven les insaculacions a la Diputació es repetien gairebé de forma mimètica a les institucions on el sistema havia anat incorporant-se al llarg dels cent anys anteriors. Les grans viles i ciutats del país n'aporten exemples sonats ben sovint. A Perpinyà, per exemple, el cònsol quint mirà de blocar-les el 1565 negant-se a donar la clau necessària per accedir a les bosses d'oficis i obligant els seus col·legues a la “fractura” de la caixa: mesos després, una nova insaculació fou portada a terme aleshores per només tres cònsols, trencant el privilegi dit de misser Mai, segons el qual no es podien fer insaculacions d'oficis vacants “sinó per los cinch cònsols, tots concorts”.⁴¹ A la ciutat de Barcelona, la qüestió de les insaculacions passà a primerísim pla el 1574, quan el rei amenaçà amb el restabliment d'alguna mena de control sobre

³⁷ La denúncia vigatana de la posició exclusivista de les grans ciutats rebé el suport immediat dels síndics de les ciutats i viles mitjanes com ara Cervera, Granollers, Mataró, Berga, Vilanova de Cubelles, Caldes de Montbui, Tàrraga o Manresa (ACA, Generalitat, 1099, f. 387; i AHCB, Consell de Cent, *Corts*, XVI-77, ff. 339-340 i 343-345).

³⁸ Es reprenia igualment en aquest punt, una reivindicació expressada ja a les Corts del 1533 (A. CASALS, *Op. cit.*, pp. 264-265). El 1599, la proposta de la Vint-i-quatre barcelonina atenia al fet que “los naturals d'esta ciutat restan molt preiudicats de què havent y podent sols concórrer per a diputats y oydors de nou en nou anys, los llochs predits los ocupen los forasters y no naturals d'esta ciutat”. S'aspirava a aconseguir, per tant, que tots els insaculats a les bosses barcelonines hi residissin efectivament “y concorreguen juntament ab los demés reals de les altres universitats cada trienni y se tinga egualtat en lo concórrer, com és just” (AHCB, Consell de Cent, *Registres de deliberacions*, II-108, ff. 268v i 298).

³⁹ AHCB, Consell de Cent, *Registres de deliberacions*, II-108, ff. 313v i 331v.

⁴⁰ Seran els síndics de les petites viles, espectadors de la batalla, els qui acabaran demanant el tancament de la qüestió. Així, Prats del Rei, el Voló, Santpedor i Cruïlles posaran dissentiments “a que no's puga tractar coses algunes de insaculacions” (AHCB, Consell de Cent, *Corts*, XVI-77, ff. 346v-348). A tall comparatiu, sobre la representativitat territorial del braç reial a les Corts catalanes del període 1563-1632, vegeu l'estudi d'E. SERRA, “Ciutats i viles a Corts...”, p. 5. L'autora realitza una aproximació estadística entre demografia (segons el fogatge de 1553) i representació política parlamentària, amb un resultat global del 23,6% del conjunt del país representat al braç, encara que amb diferències molt notables entre l'entorn barceloní (54,8%) i la regió pirinenca formada per l'Alt Urgell, els Pallars i la Vall d'Aran (1,3%).

⁴¹ ADPO, *Llibres de totis*, 112 EDT 47, ff. 92v i 124. A Barcelona, un cas gairebé idèntic es produí a finals del 1597 quan el conseller quint —sempre el quint, com a Perpinyà trenta-dos anys abans— es negà a acceptar les insaculacions acordades pels altres quatre, en les quals havien participat dos jutges reials, els quals —a parer del conseller quint— no podien intervenir-hi sense coneixement del Consell de Cent (AHCB, Consell de Cent, *Registres de deliberacions*, II-106, ff. 163v-165).

les bosses.⁴² La insaculació celebrada dos anys més tard derivà en una enquesta de la ciutat contra els consellers pressumptament responsables d'algunes irregularitats. Si més no en el cas d'un dels consellers, Jaume Genovès, sembla haver-se demostrat que cobrà 400 lliures del mercader Francesc Guitart per forçar la seva insaculació.⁴³ La realització, però, de procediments simultanis contra els culpables portà a un conflicte competencial entre el Reial Consell i el Consell de Cent.⁴⁴ Els mateixos abusos relatius a l'admissió a les bosses de menors d'edat detectats a la Diputació els retrobem també al govern barceloní, on són desinsaculats el 1585 "minyons y persones iòvens y de poca edat e que no tenen la edat requisida". A part d'aquesta, però, les irregularitats detectades aleshores debien ésser prou importants com per suggerir setmanes més tard l'elaboració d'un memorial "sobre lo fet de redressar y provehir en què no's fassen los abusos que fins assí se són fets en las inseculacions". El Consell de Cent el discutí i presentà la tardor d'aquell any a l'aprovació del rei un nou sistema —prou semblant a l'introduït el mateix any a la Diputació—, de caràcter públic i amb la intervenció d'una comissió de dotze persones extretes de les bosses de consellers, a fi de subsanar els abusos comesos en les "inseculacions secretes" i les "altercations en lo present Consell subseguides".⁴⁵

Moltes de les disputes suscitées dins les universitats acabaren substanciant-se a la capital, a partir de l'intervencionisme en la qüestió del lloctinent i el Reial Consell.⁴⁶ A Granollers el 1572 el Reial Consell ordenà que els jurats compareguessin portant les bosses d'oficis de la vila davant el regent la cancelleria a fi d'aclarir la pressumpta desinsaculació d'enemics i la insaculació d'amics sense les condicions requerides, realitzada per dos jurats contra l'opinió dels altres dos.⁴⁷ A pocs quilòmetres, l'estiu del 1591 el batlle de Caldes de Montbui fou comminat per la lloctinència a enviar a Barcelona el llibre de matrícula i la bossa d'insaculats de la vila, així com els llibres de Consell i de claveria dels darrers tres anys. Gràcies a la resistència dels jurats de Caldes, la revisió de les bosses d'oficis municipals fou duta a terme finalment pel governador a la mateixa vila.⁴⁸ Si bé és cert que la insaculació no evità l'esclat de lluites internes —més aviat les concentrà temporalment en l'acte d'inclusió a les bosses— o d'abusos de poder i influència, alhora que constituí una excel·lent via de control reial sobre la vida dels municipis, comportaven encara més inconvenients. El privilegi reial d'insaculació atorgat a la vila rossellonesa d'Argelers a finals del 1584 els explicava en detall. Fins aleshores els jurats, cònsols i altres oficials de la vila havien

⁴² A mitjans d'octubre dos doctors del Reial Consell foren enviats pel lloctinent a fi d'obtenir còpia de les ànimes de la primera insaculació aprovada per Ferran II, tant per a les bosses d'oficis com de les de consellers. La qüestió, però, no derivà posteriorment en noves peticions a la ciutat (AHCB, Consell de Cent, *Registres de deliberacions*, II-83, ff. 125-126 i 129v).

⁴³ La visita del 1599 condemnà igualment un dels consellers per haver fet per "diferents medis, barataria y venda de la enseculació" del mercader Francesc Flaquer (AHCB, Consell de Cent, *Registres de deliberacions*, II-86, ff. 91v i 111v; i II-108, f. 224).

⁴⁴ Els principals responsables d'aquelles vendes d'insaculacions foren rehabilitats quatre anys després, l'estiu del 1580, reservant-se aleshores al Consell de Cent aquesta facultat en els casos de venda d'oficis o insaculacions de la ciutat. A finals del 1582, encara foren rehabilitats i autoritzats a concórrer als oficis de la ciutat dos dels implicats en els fets de la insaculació del 1576 (AHCB, Consell de Cent, *Registres de deliberacions*, II-87, f. 31v; II-89, ff. 90v-91; i II-91, f. 142v).

⁴⁵ AHCB, Consell de Cent, *Registres de deliberacions*, II-94, ff. 112, 136 i 159v.

⁴⁶ Una tendència que ha estat igualment assenyalada per al cas de l'Audiència i la lloctinència valencianes (D. BERNABÉ, "El control de la insaculació en los municipios realengos", a *Dels Furs a l'Estatut...*, p. 507).

⁴⁷ AHMG, *Llibre de determinacions del Consell*, 1555-1572, f. 240.

⁴⁸ AHCM, *Acords municipals*, Caixa 1, ff. 73v i 76-77.

estat nomenats a vots i per eleccions, de les quals havien succeït “moltes malíties y altres inconvenients, y danys molt notables a la cosa públic”. La causa d'aquests abusos havia estat que els votants “uns per simplicitat” i altres per “respectes de parent, e la affinitat, amistat, subornacions y induccions doloses” no havien votat amb prou integritat. D'aquesta forma el govern de la universitat havia restat a la pràctica a mans d'un grup d'entre vuit i deu persones, “y essent dita vila de dos-cents focs, y tenir aquella sis-centes lliures de renda, de aquí se seguie que dites vuyt fins en deu persones se procuraven dits officis, perquè exint lo hu de cònsol o de altre offici, nomenava y posava altra persona amiga sua fos cònsol lo any vinent, y dita renda se despenia entre dites vuyt persones sens dar competent rahó de aquella, fent del bé públic interès particular”. En aquestes condicions, pocs podien desitjar l'alternativa de la cooptació.⁴⁹

El control del consistori a través del desenvolupament de la visita

Els procediments de visita perfeccionats a la Diputació del General durant el darrer terç del Cinccents mostren —com les dinàmiques d'insaculació als oficis— un notable paral·lelisme amb els dels governs dels principals municipis catalans.⁵⁰ La visita dels oficials inferiors i territorials de la Diputació —atesa la seva llunyania del centre del sistema, el que els feia més proclius al desordre— sembla que funcionava amb certa eficiència en arribar la dècada dels seixanta del Cinccents.⁵¹ El 1562, per exemple, el diputat eclesiàstic dirigí personalment les enquestes, que començaren per les taules locals i arribaren als oficials de les cases del General i la bolla a Barcelona. Existia el risc, però, que aquestes pesquises acabessin esquinçant més a munt, com denuncià en consistori pocs mesos després el mateix diputat eclesiàstic, preocupat pel fet que el visitador nomenat per anar a la Sobrecol·lecta de Llevant s'hagués dedicat a recollir testimonis contra els membres del consistori.⁵² En la visita de diputats i oïdors es seguiren fins a les Corts de Montsó del 1585 les disposicions al respecte emanades de la legislació de 1542.⁵³ El sistema incorporà la intervenció d'alts oficials implicats en la gestió de l'exercici anterior sotmès a pesquisa, fet que, lògicament, feia molt més complexes les investigacions fins al punt de fer-les encallar ben sovint. Entre 1574 i 1576, per exemple, la visita del trienni anterior embarrancà definitivament davant el bloqueig sistemàtic efectuat pels dos assessors ordinaris.⁵⁴

⁴⁹ ACA, Cancelleria, 4713, ff. 57-57v.

⁵⁰ El Consell municipal de Tàrraga, per exemple, estableix la visita dels paers coincidint amb la celebració de les Corts de Montsó el 1585, de forma que els escollits cada any podran examinar les omissions i faltes comeses pels seus predecessors (AHCT, *Llibres de Consell*, 19, f. 85v). Poc anys abans havia rebut la seva formalització definitiva pel Consell de Cent barceloní (J. DANTÍ, “Oligarquia urbana i hisenda...”, pp. 358-360).

⁵¹ Una primera aproximació a la configuració i evolució de la visita del General, al capítol X de l'obra d'I. RUBIÓ CAMBRONERO.

⁵² ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 134, s.f.

⁵³ Vegeu P. LLINÀS, *Op. cit.*, p. 179 i *Capítols dels drets y altres...*, ff. 124v-125 (capítol 15/1542). Durant el nostre període les crides d'inici de la visita foren publicades puntualment a Barcelona i les altres vint-i-una capitals de col·lecta el 19 d'agost del 1563, 3 de setembre del 1566, 22 d'agost del 1569, 8 d'agost del 1572, 10 d'octubre del 1575, 18 d'agost del 1578 i 1581, i 22 d'agost del 1584 (ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 781, ff. 6v-7v).

⁵⁴ L'octubre del 1574, més de dos anys després d'iniciar-se la inquisició, el consistori acusà els assessors ordinaris, l'advocat fiscal i el procurador del General d'entorpir els procediments en curs contra els diputats eclesiàstic i militar del consistori anterior, per les excessives despeses derivades d'una ambaixada tramesa a la cort. Encara l'estiu del 1576 el consistori haurà d'excusar-se davant del monarca per no haver clos el procés (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 142, ff. 815v i 1138v; i *Lletres trameses*, 792, f. 213; i 793, f. 82).

El redreç de la visita durant les Corts del 1585 significà una nova embranzida temporal als processos de control de la gestió del consistori. Les instruccions entregades als síndics de Cervera, per exemple, mostraren la necessitat d'introduir-hi canvis profunds "per quant la visita que los uns diputats i oïdós de comptes fan als altres passats és de tan poch moment y effiçàtia". Tot i que els vicis i corrupteles de la institució eren públics i notoris, les visites havien esdevingut del tot ineficaces "per amistats, complacènties y també per què ells no puguen ésser visitats per les mateixes causes y puguen fer a llur plaher". El principal element de reforma devia consistir, doncs, a separar en la mesura del possible el consistori vigent de les pesquises sobre l'anterior. Els ceriverins proposaren —en la mateixa línia de totes les seves propostes de descentralització de la institució— que les universitats caps de vegueria nomenessin a parts iguals militars, eclesiàstics i ciutadans per tal de dur a terme una visita general de tots els consistoris d'ençà de les Corts del 1563-1564. A més, per al futur, proposaren que els processos fossin votats per part d'un grup de doctors que no es trobessin insaculats ni aspiressin a concórrer als oficis de la Diputació, amb aplicació estricta i incontestada de les seves sentències.⁵⁵ Finalment, però, la legislació proposada pels estaments i aprovada pel monarca establí la creació d'una divuitena encarregada de la visita, amb oficis jurídics propis i assessorament extern, que començà a desenvolupar les seves funcions amb una efectivitat molt més notable, encara que contrària als interessos de la monarquia.

Els processos que ens han pervingut, a partir de la visita del trienni 1584, ens mostren les múltiples possibilitats de desviació de les seves obligacions per part dels consistorials. La intervenció reial als sumaris es manifestà a través de l'assessorament dels Consells civil i criminal. A finals del 1585, per exemple, el consistori pagà dos-centes lliures en concepte de dites a sis doctors de l'Audiència, i a primers del 1587, altres sis-centes dotze repartides entre nou doctors, el canceller i el regent la cancelleria, per recompensar la seva actuació en aconsellar i votar a la visita de l'assessor ordinari misser Francesc Serra.⁵⁶ Una anàlisi en profunditat dels processos corresponents als triennis 1584, 1587 i 1590, inserits en la problemàtica política general, ens presenta la visita no només com a sà mitjà de control sinó també com a moment culminant d'ajustos de comptes entre faccions que alternativament apareixen com a perseguidores i com a perseguides.⁵⁷ Així, per exemple, trobem el 1587 com un dels arguments de la defensa de l'exdiputat militar don Joan de Queralt, el de persecució per part de misser Francesc Serra, antic assessor ordinari contra el qual havia anat adreçada la visita dels consistorials del 1581. El 1590, misser Miquel Salbà i Vallseca, futur regent del Consell d'Aragó, testificarà a favor de l'oïdor eclesiàstic Ferran Fivaller en els següents termes: "yo tinch per molt cert que per haver afavorit la visita passada a creats alguns enemichs y que aquexos deuen haver donats los memorialis secrets y

⁵⁵ AHCC, *Memorials i instruccions de missatgeries*, s.f.

⁵⁶ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 149, f. 380; i 150, ff. 674v-675. A València, la intervenció del Reial Consell als processos de visita de la Diputació fou encara molt més punyent, atès que era la mateixa Audiència l'encarregada de les perquisicions, l'instrucció del procés i la sentència, a més d'actuar fins i tot com a cambra d'apel·lació (T. CANET, *La Audiència valenciana en la época foral moderna*, Edicions Alfons el Magnànim, València, 1986, pp. 126-127). La Audiència fou objecte de greuge per part dels estaments durant les Corts del 1585 (E. SALVADOR, *Op. cit.*, pp. XXXV-XXXVI).

⁵⁷ Per al cas dels alts ministres de la cort, J. MARTÍNEZ MILLÁN situa com a objectiu prioritari de les visites no pas el sanejament de l'administració —poques arribaven a sentenciar-se i les sancions eren de rang molt menor— sinó "el de canviar de grupo de poder en el gobierno" (*Instituciones y élites de poder en la Monarquía hispana durante el siglo XVI*, Ediciones de la Universidad Autónoma de Madrid, Madrid, 1992, p. 20). Per F. BENIGNO, "la corrupción es el principal blanco polémico de todas las críticas a la acción de gobierno y [...] por ende el debate sobre ella es parte esencial de la lucha política" (*Op. cit.*, p. 23).

procurat de venjar-se per via de la visita, com de continuo se veu entre persones que volen mal”.⁵⁸ Posat a part el seu aspecte més positivament depurador, el perfeccionament de la visita a partir de les Corts del 1585 fou probablement també un dels elements que contribuï en major mesura a la consolidació de grups polítics a Catalunya durament enfrontats, els quals dirimiren les seves diferències a través del llinxament legal que podien suposar les visites.

Afortunadament, aquest era només un mal resultat impensat. A la pràctica, les visites posteriors a les Corts de Montsó afloraren un munt de pràctiques il·lícites a través de les quals els consistorials obtenien considerables ingressos i maniobraven per tal fer gaudir dels béns públics als seus deutes i familiars. La citada visita contra l'exdiputat militar don Joan de Queralt —tal vegada l'empaperament legal més voluminós del període— ens el presenta com un home que “deyen governave absolutament la Diputació, y açò se deye axí en la plassa de Sanct Jaume y altres llochcs públichs com encara en cases particulars”. Entre les acusacions formulades contra ell s'acumularen les de vendes d'oficis, insaculació de menors,⁵⁹ acceptació de suborns a canvi de concessions de llicències de propi ús per treure moneda del Principat, negligència en l'execució de determinats arrendadors dels drets de bolla, apropiació d'una part dels diners destinats a l'organització de la justa celebrada durant la visita reial del 1585, posada en pràctica d'una política de bàndol a través dels nomenaments d'oficials locals i la publicació de crides contra bandolers només del partit contrari al dominant al consistori, i desaparició d'alguns actes del procés original de les Corts del 1585 —i molt especialment el nou redreç— en conxorxa amb alts oficials reials. La deposició en defensa de l'exdiputat Queralt requerí maratonianes sessions al llarg de dotze dies consecutius, diumenge inclòs, per tal de respondre 361 preguntes formulades pels visitadors sobre la seva actuació.⁶⁰

La visita del consistori del trienni 1587 no centrà les seves perquisicions en un sol membre del consistori, sinó que les responsabilitats es consideraren prou repartides entre el diputat eclesiàstic abat de Poblet, el diputat militar Joan Dançà i l'oïdor militar Valentí de Vilanova. Dits consistorials foren acusats principalment de blocar la realització de la visita sota les noves disposicions aprovades dos anys abans, fins al punt d'abandonar Barcelona per adreçar-se a la cort. Igualment, se'ls acusà d'evitar l'aplicació de la sentència contra l'exdiputat Queralt, d'haver multiplicat els oficis de la Diputació sense llicència de la Cort, de permetre que els oficials locals cobressin quantitats superiors a les establertes, d'haver fet deliberacions en matèria de despesa sense el control de les divuitenes pertinents, de favoritisme en l'arrendament dels drets de bolla, d'haver-se emportat tenalles i encunys per bollar a casa seva, d'encobriment de frau en l'extracció de moneda del país, axí com de vendre oficis del General per fer-se després amb una part del salari de l'ofici com a premi. Els consistorials del trienni 1593 foren acusats sobretot d'haver imposat insaculacions a la novena encarregada, de la concessió il·legal de llicències de propi ús, de creació descontrolada de nous oficials i de negligència en l'execució dels deutes dels sobrecol·lidors. Durant la visita del 1596 foren denunciades noves irregularitats comeses a les

⁵⁸ ACA, Generalitat, *Visites del General*, 9, f. 271v.

⁵⁹ Segons I. RUBIÓ CAMBRONERO, els diputats i oïdors eclesiàstic debien comptar almenys 25 anys d'edat. En el cas dels militars es requerien 25 per als nobles i 30 per als cavallers i donzells. Finalment, en el cas del braç reial, s'exigien 30 anys als diputats i 25 als oïdors (*Op. cit.*, 1, p. 247).

⁶⁰ ACA, Generalitat, *Visites del General*, 2, s.f.

insaculacions del 1597 forçant els habilitadors, negligències en la recuperació del deute dels arrendaments, excessos en les despeses de justes i dols, vendes de cases a doctors del Reial Consell per sota del seu valor de mercat, apropiament —per al castell d'algun nebot— de materials de construcció comprats per a les obres de la façana de Sant Jaume del Palau de la Diputació, i desaparició de cadires, bufets, guadamassils i menatge, plats i ganivets llogats per als menjars celebrats a palau.⁶¹

El 1599 els resultats de la visita foren defensats per l'anònim plec de propostes legislatives presentat per un escrivà al govern barceloní —que hem citat repetidament— “perquè se hage rahó dels excessos poden haver fets [els consistorials], pues és negoci que lo mateix rey passa per aquí ab los greuges, y no tenint visita apar que tenen camp franc per molta cosa”.⁶² A la vista dels avantatges de la separació entre els consistoris en actiu i els que calia visitar, la proposta barcelonina durant aquelles Corts tornà a incloure una divuitena específica, que es volia que s'encarregués, a més, de refer les visites dels tres triennis anteriors. Dita divuitena —escollida al dia següent de l'entrada en poders del nou consistori—, hauria d'escollir al seu torn dos juristes amb dotze anys de pràctica davant la Reial Audiència, per tal que actuessin com a assessor i advocat fiscal, així com altres dos notaris, un per als processos i un altre per actuar com a procurador fiscal.⁶³ La proposta de refer les visites dels darrers triennis suscità una viva polèmica al si del braç militar. Miquel de Montagut recordà que la visita del trienni 1587 havia restat suspesa a partir de la liquidació de les divuitenes per la suspensió dels tres capítols del nou redreç el 1592. Sembla que la sentència —la qual afectava consistorials proclius en aquell moment a les posicions polítiques de la monarquia a Catalunya— no havia arribat a aplicar-se. Per tant, reobrir aquells processos suposava tornar al primer pla de la polèmica un altre aspecte de l'afer Granollacs. Durant els dies següents afectats i partidaris de l'exdiputat militar s'enfrontaren a través de dissentiments contraris i un dels principals homes de Granollacs, Gispert de Guimerà n'interposà reclamant “sie aportat lo procés de la visita de diputats y legidas las sentèntias de dita visita”.⁶⁴ A partir de la suspensió del 1592 i amb posterioritat a les Corts del 1599 les actuacions del consistori continuaren tutelades pels jutges reials, de forma que els problemes a la visita retornaren al període anterior al del 1585.⁶⁵

A tall comparatiu, a la Diputació valenciana contemporània trobem un procés de visita plenament controlat per la monarquia ja en temps de les Corts de Montsó del 1585. El rei i el Consell d'Aragó dirigien a distància la realització de la visita de tots els oficials —no només els

⁶¹ En total, 39 acusacions o “delatures” per respondre a les quals els encartats presentaren 898 articles en defensa (ACA, Generalitat, *Visites del General*, 18 i 19). Durant els processos molts dels consistorials es defensaran negant la capacitat dels visitadors per procedir a enquesta sense que existissin sospites de delictes greus “y no omissions y altres descuyts que en sí no enclouen dol ny frau”, com ara el diputat i l'oïdor reials en ésser encartats el 1590 (*Ídem*, 9, f. 1).

⁶² ACV, Calaix 39, núm. 24, s.f.

⁶³ Es fixà a més, un termini de nou mesos per al procés, tres per als procediments en ofensa, altres tres en defensa i els darrer trimestre per fer sentència, sense possibilitat d'apel·lació posterior (AHCB, Consell de Cent, *Registres de deliberacions*, II-108, ff. 237v-260 i 444v).

⁶⁴ ACA, Generalitat, 1099, f. 237v.

⁶⁵ A finals del 1605 cinc doctors del Reial Consell aconsellaren sobre la potestat dels visitadors en la realització de la visita del trienni anterior. Sobre aquesta intervenció reial a la visita i la possibilitat d'apel·lació de la sentència a la Reial Audiència, tancada només el 1706, vegeu V. FERRO, *Op. cit.*, p. 284).

consistorials.⁶⁶ Els diputats lamentaven el fet que la rigurositat de la visita pogués deixar sense aspirants els drets a punt d'arrendar i reclamaren dels estaments que legislessin per tal de frenar la directa intervenció reial, del contrari “seran los dits General y casa de la Diputació del tot perduts, arruïnats y desacreditats, per tenir molts èmulos y enemichs que per ses pròpies persones e interessos treballen y procuren de informar sinistrament a sa magestat”.⁶⁷ Tant a la Diputació valenciana com a la catalana podien pensar fàcilment que el monarca tenia prou feina a casa. A l'administració reial el control de la rectitud dels oficials no anava pas millor. Les Corts catalanes del 1585 recordaren a Felip II la seva obligació triennial —d'acord amb el capítol quart de la tercera Cort de Jaume II— de nomenar per la festa de carnestoltes jutges de taula per als oficis locals de la monarquia. A la pràctica, però, “les moltes ocupacions de vostra magestat” havien fet que les nominacions es diferissin molts mesos i fins i tot anys. Per tal d'agilitzar el nomenament dels jutges de taula —segons sembla les propostes enviades des de Catalunya per virrei trigaven en ésser contestades pel rei “dos, tres o quatre triennis, com per speriència s'és vist”—,⁶⁸ els estaments proposaren durant les Corts del 1585 una solució de tipus descentralitzador: que els jurats i consell “de quiscún capítol de vegaria” nomenessin cada trienni tres ternes formades per militars, ciutadans i juristes, les quals serien presentades tres setmanes abans de carnestoltes al lloctinent a fi que aquell realitzés puntual nomenament dels jutges. El rei acceptà inicialment la proposta encara que matitzant que el lloctinent no restaria completament obligat al seguiment de la terna presentada, qüestió que suscità el rebuig dels braços —“perquè altrament seria cosa inútil fer terna”— i acabà per fer decaure la proposta definitivament.⁶⁹

Cal suposar que el descontrol dels oficials locals de la monarquia era semblant, sinó superior al de l'administració territorial de la Diputació, i sotmés igualment a les faccions i bandositats que dividien el país. Sabem, per exemple, que el 1560 feia quinze anys que no s'havien celebrat judicis de taula contra els veguers i batlles conflentins. Els cònsols de Vilafranca, pressionats tant pels qui havien ocupat els oficis —els quals restaven inhabilitats per ocupar-ne de nous mentre no fossin visitats— com pels particulars agreujats per aquells, es queixaren aleshores al lloctinent. Una provisió de l'Audiència per tal que es procedís a la purga de taula anhelada, acabà amb quaranta vilatans processats de regalia per haver-se enfrontat als comissaris suposadament enviats des de Barcelona, als quals acusaven d'ésser un grup de facinerosos que havien ocupat la vila, pres les claus i encanonat els portalers amb els seus pedrenyals. Un segon recurs a Barcelona comportà la tramesa d'un altre comissari, qui prengué declaració “axí descaradament” als membres d'una sola de les dues faccions en disputa a la vila, emportant-se finalment cinc conflentins “de bona vida y fama” detinguts a Barcelona, on romangueren presoners per cinc mesos.⁷⁰

A més de l'esmentada tardança a l'hora del nomenament dels jutges de taula, l'itinerari processal de la visita dels oficials inferiors de la monarquia oferia moltes possibilitats d'allargament. Les

⁶⁶ Fins al punt que els diputats han de demanar al vice-canceller durant la celebració de les Corts que torni a habilitar a tots els oficials suspesos en els seus oficis —un cop provada la seva innocència— per això com el proper arrendament de drets no podia dur-se a terme amb garanties sense el seu concurs.

⁶⁷ ARV, Generalitat, *Lletres missives*, 1954, ff. 365v-366; i *Provisions*, 3052, ff. 96-100.

⁶⁸ AHCT, *Llibres de Consell*, 19, f. 75v.

⁶⁹ AHCB, Consell de Cent, *Corts*, XVI-74, ff. 569, 619v, 625v, 635v i 638.

⁷⁰ AHCB, Consell de Cent, *Corts*, XVI-71, ff. 84-85v.

Corts del 1563-1564 ja havien parat atenció al fet que la sentència inicial dels jutges de taula pogués ésser recorreguda davant un jutge d'apel·lacions i encara finalment portada fins a la Reial Audiència. Davant aquesta possibilitat d'apel·lació, moltes de les sentències condemnatòries tendien a deixar-se sense execució quan es comptava amb bons contactes entre els jutges barcelonins.⁷¹ Era en aquest punt, on els equilibris de bàndol dins la Reial Audiència resultaven determinants. Els estaments, però, no es conformaren amb la reclamació d'una millora en la qualitat de l'administració inferior del monarca: calia també que els alts oficials reials a Catalunya fossin també visitats d'acord amb l'inaplicat capítol primer de les Corts del 1542. La ciutat de Barcelona —amb el ràpid suport dels estaments militar i eclesiàstic— es mostrà especialment activa en la reclamació d'un visitador específic que n'establís un control periòdic.⁷²

Fossin o no implantades les perquisicions d'aquests visitadors durant les Corts del 1563-1564, el cert és que vint anys després, durant la nova convocatòria a Montsó els còsols perpinyanesos denunciaren el fet que els visitadors no sortien de la ciutat de Barcelona i d'aquesta forma els oficials reials als Comtats trobaven la manera de “fer lleys de la pròpia voluntat y del propi apetit”. Els síndics perpinyanesos assenyalaren entre els vicis del sistema el fet que els visitadors judiquessin els seus processos a Castella, on acudien els oficials acusats a defensar les seves causes “pel gran interès que els hi va”, mentre els querellants no podien fer-ho “per no poder sustentar los guastos”, cosa que feia decaure moltes de les acusacions. El 1585, Perpinyà proposà una reforma del sistema de visita dels oficials reials a través del qual tres persones naturals de la Corona d'Aragó nomenades per la Cort —una amb residència a Barcelona, una altra desplaçant-se entre Lleida i Tortosa i la tercera entre Girona i Perpinyà— s'encarreguessin de dirigir les corresponents enquestes. Un cop clos el procés, els tres visitadors nomenarien deu doctors —quatre barcelonins, dos gironins, dos perpinyanesos i dos lleidatans—, amb l'assessorament dels quals haurien de publicar les sentències a la sala gran del palau reial de Barcelona.⁷³

La capacitat política i jurídica del consistori

Un cop beneficiats amb la sort de l'extracció, els nous consistorials —la major part dels quals residien fora de Barcelona—, disposava d'un termini de dos mesos per incorporar-se a l'ofici.⁷⁴ Els escollits debien en aquell temps cloure els seus negocis i preparar-se per a una absència de tres anys de les seves cases, que podia repercutir negativament en la salut de les seves hisendes.⁷⁵ En cas

⁷¹ El rei acceptà el 1563-1564 eliminà l'Audiència com a segon instància, considerant definitiva la ratificació de la sentència per part del jutge d'apel·lacions (AHCB, Consell de Cent, *Corts*, XVI-71, s.f.).

⁷² AHCB, Consell de Cent, *Registres de deliberacions*, II-72, f. 93v; i *Cartes comunes originals*, X-44, ff. 128 i 137.

⁷³ ACP, 112 EDT 13, f. 25. Sobre el procés de reglamentació de la visita al govern municipal barceloní, fixades cada dos anys el 1564 per als consellers i el clavari, extés a la resta dels oficials de la ciutat el 1578, i reformada novament el 1591 amb l'objectiu de depurar els mecanismes de nomenament dels visitadors, vegeu M. FARGAS, *Família i poder a Catalunya...*, p. 319.

⁷⁴ A la Diputació aragonesa es distingia entre aquells que residien a Aragó o es trobaven a Catalunya, País Valencià i Navarra els quals havien de comparèixer en només 28 dies, i aquells que hi eren fora, als quals se'ls permetia arribar en un termini de gairebé dos mesos (L. IBÁÑEZ DE AOYZ, *Op. cit.*, f. 26).

⁷⁵ Així, segons testificà Miquel Albert durant la visita de l'oïdor eclesiàstic Fivaller el 1590, moltes persones havien anat des de Tortosa a Barcelona a avisar el canonge com “per ocasió de sa ausència, se li perdia sa hazienda” (ACA, Generalitat, *Visites del General*, 9, f. 265).

d'incomparsència en el termini fixat, es procedia a una nova extracció, com succeí el 1563 en sortir escollit per a l'ofici de diputat eclesiàstic el bisbe de Barcelona, aleshores present al Concili de Trento —tot i els intents de blocar la nova extracció per part dels seus afins i els jutges del Reial Consell.⁷⁶ Un cop arribats a la ciutat els nous consistorials s'allotjaven sovint al mateix Palau de la Diputació, on el 1563 es realitzaren obres encaminades a oferir majors comoditats als il·lustres hostes triennals de l'edifici.⁷⁷ Tot i els inconvenients i els perills del desplaçament a la capital, foren pocs els qui rebutjaren la possibilitat de regir l'ofici. Els aspirants es mostraren sovint fins i tots disposats a renunciar temporalment a qualsevol càrrec incompatible —de servei al rei, a les universitats i dins la mateixa estructura central de la Diputació— només per tal d'ésser autoritzats a participar a les extraccions.⁷⁸ Les renunciacions a aquests oficis a finals de juliol i les readmissions durant els primers dies de l'agost es convertiren gairebé en una rutina entre els assessors ordinaris, l'advocat fiscal i el racional de la mateixa Diputació (les veiem repetir-se, si més no, a les extraccions dels triennis 1575, 1578 i 1584).⁷⁹

La justificació d'aquest altíssim interès cal cercar-lo tant en el vessant del prestigi i el llustre personal de l'ofici com en el de les seves possibilitats des del punt de vista estrictament pecuniari, sobre les quals hem assenyalat ja alguns elements d'interès. Encara que el salari triennal s'estabilitzà el 1578 en 3.285 lliures per als diputats i poc més de 2.640 per als oïdors, xifres a les quals —com sabem— caldria afegir-hi encara legalment altres ingressos procedents de diverses estrenes, és segur que el volum total de rendiments era molt major a partir de la intervenció dels consistorials en operacions més o menys irregulars com ara les vendes d'oficis i insaculacions, els pagaments derivats de l'organització d'events o la construcció d'immobles per a la institució.⁸⁰ Així, per exemple, la visita del diputat militar del trienni 1584 don Joan de Queralt, ens informa de la possibilitat que els seus ingressos haguessin ascendit a un volum situat entre les deu i les dotze mil lliures, multiplicant, doncs, gairebé per quatre l'estricta salari de l'ofici. Les possibilitats d'aconseguir oficis per a familiars i amics i les possibles relacions més o menys profitoses amb els arrendadors dels drets debien arrodonir un panorama certament temptador per a centenars de privilegiats catalans estratègicament inclosos a les bosses dels oficis consistorials.⁸¹

⁷⁶ Els següents afortunats foren els bisbes de Vic, Tortosa i Lleida, igualment absents del Principat, així que no fou fins a la cinquena que restà investit diputat el canonge d'Urgell Onofre Gomis (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 147, f. 380v).

⁷⁷ A Saragossa molts dels diputats s'allotjaven a les anomenades "*casas del Reyno*", comprades el 1591 per la considerable xifra de 14.500 lliures (L. IBÁÑEZ DE AOYZ, *Op. cit.*, f. 87v).

⁷⁸ El conservador del dret de marques Francesc de Marimon, per exemple, renuncià el 1590 al seu ofici i en no resultar extret, intentà després que el seu fill l'ocupés novament per a la família (ACA, Cancelleria, 4319, f. 70v). El procurador reial a Tortosa, misser Andreu Rius, aconseguirà renunciar al seu ofici a temps per concórrer i recuperar-lo tot seguit, pel febrer del 1591 (*Ídem*, 4293, f. 231v). Barcelona proposarà durant les Corts del 1599 que els oficials reials que aspirin a una conselleria de la ciutat o un lloc de consistorial de la Diputació hagin de renunciar un mínim de quatre mesos abans de les extraccions (AHCB, Consell de Cent, *Registres de deliberacions*, II-108, f. 285).

⁷⁹ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 142, f. 1067v; 144, ff. 722 i 725-726; i 148, f. 784.

⁸⁰ Els diputats aragonesos percebien el 1611 450 lliures anuals, 150 repartides per terces i altres 300 com a "*colación*", a finals d'any, després de retre comptes del darrer exercici econòmic (L. IBÁÑEZ DE AOYZ, *Op. cit.*, f. 222; i A. CANELLAS, *Op. cit.*, p. 13). A tall comparatiu, els ingressos del vicecanceller aragonès Bernardo de Bolea entre 1562 i 1585 ascendien a 6.050 ducats anuals entre salari i mercès atorgades pel monarca (J. ARRIETA, *El Consejo Supremo de la Corona...*, p. 249). El dels diputats castellans passaren a rebre anualment com a salari —en lliures catalanes— de poc més de 733 el 1570, a 880 vers el 1586-1601 (F. TOMÁS y VALIENTE, *Op. cit.*, p. 123).

⁸¹ Que els diners circulaven a dojo ens ho mostra l'oferiment de mil ducats segons sembla fet a l'oïdor militar Valentí de Vilanova durant el mateix trienni 1584, a fi que es doblegués al parer d'altres membres del consistori (ACA, Generalitat, *Visites del General*, 2, f. 25; i 1099, ff. 69-73v). Les visites del període ens monstren diversos testimonis d'oferiment de diners als consistorials a canvi de favors: l'agustí Marc Antoni Camós, per exemple, testificà com a

Més enllà dels ingressos, situava els privilegiats en condicions d'exercir el poder. Les decisions més importants de la institució emanaven de la reunió en consistori dels tres diputats i oïdors a la sala del mateix nom al Palau de la Diputació, on els consistorials ocupaven solemnes cadires "de spalleres amplas que's diuhen de repòs", guarnides de vellut verd i daurat.⁸² L'obligació d'acatar i respectar les seves decisions venia refermada per l'utilització de formes de tractament que foren escrupulosament reglamentades durant aquells anys d'or del darrer terç del Cinccents.⁸³ Una de les primeres obligacions del consistori, a l'hora de fer valdre la seva dignitat i les seves decisions, era la d'oferir una imatge d'acord i unitat que ben sovint resultava difícil. L'estudi de la vida interna dels consistoris de finals del Cinccents, al contrari, ens revela una institució viva en la qual el debat és intens i els jocs d'interessos es dirimeix amb totes les conseqüències.⁸⁴ En alguns casos la confrontació interna fou més aviat anecdòtica, com ara el 1562, quan la resta del consistori es negà a reunir-se amb el diputat reial després que el seu cunyat hagués mort a casa seva pressumptament contagiats de pesta. El més normal, però, era que aquest tipus de divisions tinguessin causes menys imponderables. Hi trobem, per exemple, una recurrent divisió entre diputats i oïdors eclesiàstics, que situa en paral·lel a les discussions entre bisbes i canonges a les catedrals, atès que uns i altres acostumen a ocupar un i altre ofici.⁸⁵

Si bé els diputats eclesiàstics gaudien de precedència i els podem considerar com la primera dignitat del General, ben sovint els seus homòlegs militars els disputaven la preeminència *de facto*. Així, per exemple, al llarg del trienni 1569, els afers corrents es convertiren en ocasió d'agra disputa entre el bisbe de Vic Benet de Tocco i don Francesc d'Alentorn, titulars dels dos oficis. Durant el contenciós particular per l'elecció d'escrivà major, per exemple, el diputat eclesiàstic guanyà el favor dels tres oïdors per oposar-se al candidat dels altres dos diputats, mentre aquests afirmaven que el nomenament competia únicament als tres diputats o la major part d'aquells, és a dir, ells dos.⁸⁶ Altres vegades, els tres diputats van fer front comú contra els tres oïdors, com ara durant el trienni 1581, aprovant en solitari diverses despeses i acordant polèmics nomenaments d'oficials.⁸⁷ Si durant el trienni citat la disputa girà sobretot entorn del proveïment d'un dels oficis d'assessor ordinari, en iniciar-se el del 1584 esclatà la "qüestió del ofici de advocat fiscal", que enfrontà asprament dos grups de tres consistorials en defensa de candidats diversos que finalment foren

---

l'esmentat oïdor Fivaller "li havien portat un sach de moneda [...] y que ell no'ls havia volgut acceptar, ans bé, havia rebotat la persona qui lo y portà ab asperesa" (*Ídem, Visites del General*, 9, s.f.).

⁸² ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 140, f. 36.A Aragó, els consistorials podien fer procures per estalviar-se l'assistència a determinades reunions i rarament els vuit actuaven conjuntament (J.A. SESMA, *Op. cit.*, p. 59). Sobre les comeses concretes de caràcter pròpiament fiscal confiades als oïdors de comptes, vegeu les disposicions dels capítols 7, 8 i 9 del redreç aprovat el 1520 (*Capítols dels drets y altres...*, ff. 74v-76v).

⁸³ A finals del 1573 es decretà que els oïdors haurien d'ésser anomenats reverents i molt magnífics, i els assessors ordinaris, simplement rebrien el tractament de magnífics (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 141, f. 476v).

⁸⁴ La profunditat de les reformes introduïdes el 1585 al govern de la Diputació i la seva iniciativa política posterior fan molt difícil compartir el judici de P. VILAR que Catalunya "es troba políticament sense força" (*Op. cit.*, I, p. 251).

⁸⁵ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 147, f. 380v.

⁸⁶ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 137, f. 186v.

⁸⁷ En la seva protesta, l'oïdor reial arribarà a invocar la petició d'un dictamen al Reial Consell, però els diputats replicaran amb duresa que "en totes les coses los deputats són preferits y són superiors als oïdors, y dels dubtes que los oydors tenen en los comptes y cosas de son propi officí los deputats són conexedors y jutges, y als deputats és comesa tota la administració del General, y los oïdors en lo que entrevenen y són aplicats per capítols de Cort, ho són per informar y ajudar als deputats" (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 148, f. 431v).

nomenats i prengueren possessió d'un únic ofici duplicat.⁸⁸ Escenes com aquesta danyaren seriosament la imatge pública de la institució: a primers del 1596, el Consell de Cent es veié obligat a decidir —després de recórrer a l'assessorament del Reial Consell— si la Taula de Canvi de la ciutat podia pagar o no del compte de la Diputació albarans que vinguessin signats únicament per tres consistorials, amb l'oposició de la resta del consistori.⁸⁹

Fora del control dels braços aplegats en Corts —que els consistoris no dubtaren a posar en qüestió indirectament en algunes oportunitats— les decisions del consistori presses amb major o menor unanimitat es volien absolutes en l'imprecís àmbit jurisdiccional de la institució. La Diputació requeri sempre que fou necessari l'assistència dels oficials reials per a l'execució material de les seves decisions i s'oposà a qualsevol retall en l'exercici de la seva capacitat punitiva. Els consistoris central i territorials administraren jurisdicció criminal, amb aplicació en ocasions (com hem vist) de la pena de mort. Quan l'estiu del 1575 l'Audiència posà en qüestió la capacitat dels diputats i oïdors per dictar sentències que comportessin penes corporals —defensaven que romangués a mans de la Diputació només la instrucció dels processos, deixant al Reial Consell la sentència—, aquells respongueren que les constitucions i la jurisprudència demostraven clarament que la Diputació gaudia de jurisdicció per emetre tot tipus de sentències, deixant només la seva execució material als oficials reials.⁹⁰ De la defensa d'aquesta jurisdicció, considerada —i legalment— absoluta en els propis afers, se'n derivaren la major part dels plets de la institució amb altres organismes públics al llarg del nostre període. Tindrem oportunitat de parlar-ne més endavant.

Les comissions reduïdes dels braços

Al poder efectiu del consistori, s'afegí al llarg de les darreres dècades del Cinccents, el paper cada vegada més important dels membres dels estaments sota diverses formes institucionals. De fet, aquesta fou una de les principals mutacions que enfortí el govern de la Diputació al llarg del nostre període. Encara que les Corts de Montsó del 1585 constituïren el moment clau en la formalització del paper fonamental de les divuitenes en el regiment de la Diputació, la seva existència era de fet molt anterior. Es tractava d'un recurs institucional emprat de feia dècades. Així, només entre els anys 1562 i 1573 podem comptabilitzar la constitució de fins a set comissions reduïdes dels estaments, designades per aquells per a l'estudi i seguiment d'afers concrets: l'anomenat cas

⁸⁸ Els dos assessors ordinaris declararen a favor del bándol considerat com a "més sana part", en incloure dos diputats i un oïdor, però el bándol contrari apel·là a un dictamen de la sala civil del Reial Consell (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 148, ff. 588v, 593, 595, 596v, 599-600, 604v i 618). Esmenta la disputa i treu l'entrellat de relacions de parentiu entre aspirants i proveïdors de l'ofici M. FARGAS a *Família i poder a Catalunya...*, p. 365.

⁸⁹ En un intent de darrera hora, la Diputació mirà de negar l'evidència de la divisió, fet davant el qual els consellers afirmaran fer maraballa, "essent cosa tan sabuda la discentió" (AHCB, Consell de Cent, *Registres de deliberacions*, II-105, ff. 19v-30, 38v i 46). El capítol 29/1520 havia admés que els albarans enviats a la Taula de la Ciutat anessin signats únicament per dos diputats, sempre que hi fos conforme l'oïdor del mateix braç del diputat discrepant (*Capítols dels drets y altres...*, f. 85). Els problemes de divisió interna, d'altra banda, els trobem pràcticament arreu i motiven discussions sobre la forma de votar (vot en capsa favejant o públicament a mà alçada) o la necessitat de deixar constància o no dels vots discrepants en totes les decisions. Vegeu diversos exemples al respecte a diversos Capítols i Consells municipals (ACCB, *Escrivania del Capítol*, 664, f. 42; i 671, f. 79; AMM, *Acords*, 3, s.f.; i AHCR, *Actes municipals*, 21/2/10, s.f.).

⁹⁰ ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 790, ff. 7v-8v.

Forner, l'imposició de l'excusat, el recrudiment dels atacs bandolers, el plet pel comtat de Quirra, els excessos del Sant Ofici —per dues vegades— i topades amb la jurisdicció eclesiàstica. Encara no només a la Diputació, sinó a moltes altres institucions, principalment els governs municipals, aquesta mena de comissions eren plenament actives ja durant els anys seixanta del Cinccents i encara durant les mateixes Corts realitzaven moltes de les tasques fonamentals de les convocatòries.⁹¹ Les trobem de llevant a ponent: el 1563, per exemple, dins la Paeria lleidatana existeixen almenys nou comissions reduïdes anomenades prohomenies (dites de coltellades, capbreu, defensa dels privilegis, admissió d'oficials reials, bandera i impositions, sèquia de Segrià, sèquia de Fontanet, carnisseries i Hospital), compostes de forma variable per entre vuit i vint-i-un membres, donant participació al govern municipal a molts ciutadans.⁹²

Els afers més vitals de l'administració municipal mereixien una comissió específica, així com el seguiment de l'acció dels síndics durant les celebracions de Corts. En una economia de subsistència assotada periòdicament pel contagi, les del morbo i els forments foren les més comunes arreu. A Perpinyà, per exemple, una dotzena dels forments vetllava pel proveïment vilatà i gaudia de poders de tramesa d'un síndic a Barcelona per obtenir del virrei llicències d'importació (1580) o per actuar contra el batlle de Cotlliure quan aquell emparava la treta de forments dels Comtats (1590).⁹³ A Tàrrrega, la creació d'una comissió reduïda encarregada de la gestió dels blats (1584) es justificà en el fet que “moltes voltes se succeheix que per absència dels consellers y pròmens no's pot convocar Consell, y specialment en les coses dels blats, que ordinàriament requereix madur consell y determinació”.⁹⁴ A Tarragona existia igualment el 1588 una “prohomenia de formenters”, que dirigia les gestions dels palloler i els magatzems de la ciutat, per assegurar la permanent provisió de blat.⁹⁵ Altres comeses municipals habitualment controlades per aquestes comissions foren els arrendaments dels drets de les universitats, com ara a Perpinyà per l'anomenada dotzena de Sant Pere, o la conservació de les muralles.

Aquesta modalitat de govern amb intervenció de comissions fou justificada sovint com a eina per consolidar una més gran capacitat de resposta immediata als problemes. A Igualada, per exemple, els consellers proposaren al Consell general (1595) la creació d'una comissió formada pels

⁹¹ Comissions reduïdes amb representació dels tres braços s'encarregaven a les Corts de l'obertura del balanç de la Diputació, de l'habilitació i de l'elaboració dels esborranys dels greuges generals i particulars i la legislació general i aplicada específicament a la Generalitat. La seva existència fou segurament anterior a la de la mateixa institució permanent entre Corts, fet que porta L.M. SÁNCHEZ ARAGONÉS a afirmar que la mateixa Diputació neix “*como una más de las numerosas diputaciones que a lo largo de las sesiones se acordaba formar para tratar asuntos concretos que por circunstancias especiales exigían un rápido trámite*” (*Op. cit.*, p. 302), reprenent una idea expressada per J.A. SESMA (*Op. cit.*, p. 32).

⁹² El Consell general perpinyanenc crearà l'estiu del 1564 una anomenada dotzena dels ponts, mentre a Tàrrrega l'amenaça de la pesta porta gairebé simultàniament a la creació d'una comissió específica (plenament desenvolupada el 1589 recollirà els mateixos poders del Consell ple i aplegarà els quatre paers i altres nou prohoms) (ADPO, *Llibres de totis*, 112 EDT 47, f. 75v; i AHCT, *Llibres de Consell*, 19, f. 86v; i 20, ff. 223v-224). Sobre les comissions reduïdes al govern municipal barceloní, vegeu N. FLORENSA, *Op. cit.*, pp. 198-200; i J.M. TORRAS, “L'organització municipal...”, pp. 264-266.

ADPO, *Llibres de totis*, 112 EDT 49, f. 51; i 112 EDT 50, f. 172v. A. BOSCH analitzà l'existència de dotzenes municipals a Perpinyà i considera que “esta forma de govern de remètrer la resolució o execució del Concell general a dotsena o altre concell especial és conforme les regles de bon govern, que en totes les repúbliques ben governades se observa, a ocasió de pèndrer més acordada y acertada resolució” (*Op. cit.*, p. 429).

⁹⁴ Els paers i els nou prohoms inclosos reben “tanta força com si fos fet per Consell general” (AHCT, *Llibres de Consell*, 19, f. 53).

⁹⁵ AHT, *Acords Municipals*, 142, f. 32v.

mateixos consellers i altres quatre persones, encarregada del seguiment dels plets de la universitat, "per no haver cadaldia de congregar lo Consell".⁹⁶ Ara bé, tractant-se d'una dinàmica comuna a molts municipis, fou sens dubte el Consell de Cent barceloní qui definí, a partir del 1553 i sobretot entre 1565 i 1577, les principals regulacions de l'activitat d'aquestes comissions al si de les universitats. Fins al punt que es fa difícil sostreure's a la idea que la Diputació no s'emmirallés en aquelles en la formalització de les seves divuitenes.⁹⁷ Però encara, a més de les comissions barcelonines encarregades com a altres universitats d'àrees específiques, a la capital els consellers tendiren a convocar persones de confiança per a la realització de determinades missions, l'assistència a actes públics o per al propi assessorament. Eren els anomenats "aplechs de prohomenies de ciutadans y militars" i es configuren amb un paper rellevant (semblen substituir el paper del Trentenari o el del Consell de Cent) també d'ençà de mitjans dels seixanta.⁹⁸

Pel que fa a les comissions reduïdes convencionals arreu, l'estiu del 1567 existien al govern barceloní quatre i vuitenes dedicades a l'administració dels forments, del vi la verema, la Taula de Canvi, el racional, morbo i guerra. Amb el pas del temps, l'autoritat d'aquestes comissions es veié reforçada pel Consell de Cent, que tendí cada vegada més a donar suport sense gaire estudi previ a totes les decisions preses per aquelles. Dos anys després, els consellers explicaren al Consell de Cent com habitualment eren escollides "vint-y-quatrenas, setenas, vuytenas, quatreletes, altres voltes més o menys nombre de persones", per tal de "descarregar-se y també per millor entendre los negossis que's tracten". Es tractava, doncs, de delegar part del treball i de fer-ho a persones especialment qualificades. Barcelona es mostrà amatent, però, a evitar qualsevol mena d'abús en les despeses d'aquestes comissions, les quals tot sovint foren acusades de forçar la tramesa de sindicats o embaixades per tal d'autonomenar-se i cobrar les preceptives dietes.⁹⁹ A finals del

⁹⁶ AMI, *Llibre de la universitat*, 103, f. 32v. A Reus, una dotzena específica segueix també els treballs dels síndics de la vila que gestionen a la cort romana diverses causes (1593) (AHCR, *Actes municipals*, 2/1/2/9, s.f.). I encara més enllà de l'àmbit municipal, trobem igualment la formació de comissions de govern als Capítols de les esglésies catedrals: a finals del 1575, per exemple, el barceloní facultà alguns canonges per tal d'ajustar-se a l'arxivet i determinar sobre la direcció i seguiment dels plets de la institució (ACCB, *Llibres de resolucions del Capítol*, 1575-1581, f. 22v).

⁹⁷ Ja durant la tardor del 1565, per exemple, el Consell de Cent clarificà algunes qüestions relatives a l'elecció dels membres d'aquelles comissions, segons sembla aleshores prou desmotivats: en endavant, quatre dels vuit membres de les comissions del morbo i guerra serien renovats cada any per la festa de Sant Antoni. S'establí que els membres sortints haurien de donar comptes de la seva gestió econòmica aquell mateix dia (AHCB, Consell de Cent, *Registres de deliberacions*, II-74, f. 79). J.L. BETRÁN considera que la creació d'aquestes comissions es produí en el context de la crisi financera municipal del 1553, una de les conseqüències polítiques immediates de la qual hauria estat l'enfortiment de la presència de membres de l'oligarquia barcelonina en funcions de control dels consellers, a través precisament de la consolidació d'aquestes comissions ("La consolidación de la Vuitena del morbo en la ciudad de Barcelona (1560-1600)", a *Tercer Congrés d'Història Moderna...*, 13-I (1993), p. 634).

⁹⁸ Diversos exemples relatius al període 1565-1587, a DACB, V. En total hi apareixen relacionades mig centenar de convocatòries fins el maig del 1587, a un ritme de gairebé dos anuals. Segons sembla, cadascun dels consellers feia nominació directa de tres o quatre prohoms per al seu assessorament personal. Les autoritats reials preferien entendre's directament amb els consellers que haver de fer front a negociacions multitudinàries amb prohomenies. Pel setembre del 1581, per exemple, després que "moltes persones, axí viudes com altres rics y pobres" haguessin anat a la casa de la ciutat a protestar per una incautació de forments, fets descarregar a la drassana per les autoritats reials, misser Pere Franquesa hi acudí i topà amb els militars i ciutadans de la prohomenia. Fou comminat a parlar davant tothom, però "dix que ab tot pendria pler parlar particularment ab ses magnificències a soles, y axí se apartaren dits honorables prohomens part en la un cantó de la matexa instància y part hisqueren al ort" (DACB, V, pp. 298-299).

⁹⁹ Per aquest motiu el Trentenari prohibí a finals del 1569 que qualsevol dels ambaixadors pogués pertànyer a la comissió reduïda que l'hagués nomenat (AHCB, Consell de Cent, *Registres de deliberacions*, II-79, ff. 11v-12). A principis del 1575, el Consell de Cent establí igualment que els oficials de la ciutat no podrien formar part també de vuitenes i quatreletes (*Ídem*, II-84, f. 85v).

1577, el Consell de Cent optà per limitar estrictament la seva capacitat de despesa, limitant-la als pagaments estrictament derivats de l'exercici de les seves funcions.¹⁰⁰

Al llarg de la segona meitat del segle XVI, per tant, la consolidació del paper de les comissions reduïdes al si del govern barceloní fou considerable, fins al punt que —tot i els controls damunt la despesa— se'ls reconegueren amplíssims poders (tants, com el mateix Consell de Cent) en els seus àmbits específics d'actuació. Les Corts del 1599, però, suposaren la seva sobtada liquidació. La mateixa Vint-i-quatrena barcelonina proposà aleshores que el Consell de Cent abandonés l'elecció de comissions reduïdes “per a tenir administració de la ciutat ab vot decisiu”. Segons sembla, aquelles havien crescut social i políticament fora dels marges de control desitjats. A canvi, la ciutat proposà que en cas de necessitat d'assessorament, els consellers poguessin nomenar cadascun d'ells entre una i tres persones del seu estament, les quals gaudirien de poders consultius, no pas deliberatius. A la pràctica, això suposà traspasar —com en el cas de la Diputació a partir de la suspensió dels capítols del redreç el 1593— la capacitat de decidir la seva composició des del Consell de Cent —per via d'elecció per escrutini— als consellers, i per tant deixar-la a mans de només cinc persones, fàcilment maleables. La desaparició de les antigues comissions, però, no afectà les de juí de prohoms, les dotzenes d'insaculació i les mateixes Vint-i-quatrenes de Cort.¹⁰¹

Les Divuitenes i la direcció política de la Diputació del General

Les convocatòries de Juntes de Braços i les votacions de les divuitenes es multiplicaren a la Diputació un cop acceptada l'aplicació del nou redreç de les Corts de Montsó del 1585, relegant l'exclusiu paper rector que fins aleshores havien desenvolupat els diputats i oïdors.¹⁰² Això no vol pas dir que —com hem vist en l'àmbit municipal— no actuessin comissions reduïdes dels estaments amb anterioritat. A mitjans de juny del 1562, per exemple, quan els braços nomenaren una dotzena per a l'estudi d'un afer concret, els escollits foren investits amb “lo matex poder que tenen les persones dels tres staments”.¹⁰³ El seu paper determinant durant la crisi que conduí al primer empresonament de consistorials el 1569 ha estat assenyalat per J. L. Palos i és possible que la decisió de construcció de la Sala nova al Palau de la Diputació (1570) pugui connectar-se amb les noves necessitats d'espai que l'existència creixent d'aquestes comissions i les convocatòries generals dels estaments havien suscitat. Aquestes comissions, però reberen a partir de la convocatòria de Corts del 1585 —i de la capacitat autoreguladora demostrada amb posterioritat pels estaments— la seva formalització definitiva, a través de resolucions pronunciades per les

¹⁰⁰ AHCB, Consell de Cent, *Registres de deliberacions*, II-86, f. 163.

¹⁰¹ AHCB, Consell de Cent, *Registres de deliberacions*, II-108, ff. 280, 282 i 283v.

¹⁰² La primera anàlisi extensa sobre el paper de les divuitenes, a J.L. PALOS, *Catalunya a l'Imperi...*, pp. 371-376. R. GARCIA CÁRCEL es refereix a les divuitenes com a “comisiones políticas [...] que funcionaron en las primeras décadas del siglo XVII” i es planteja —de forma al nostre judici una mica contradictòria— si “¿Estas instituciones nuevas son ejemplo de la vitalidad política catalana o testimonio de la fosilización de un régimen que generaba praxis alternativas porque el discurso institucional tradicional ya no servía?” (*Felipe II y Cataluña*, Universidad de Valladolid, Valladolid, 1997, pp. 76-77). Generar pràxis alternatives és un testimoni de fossilització? Les Corts valencianes del 1585 creen una divuitena per al seguiment del nou impost sobre l'extracció de seda del regne, amb l'objectiu de destinar els seus ingressos a la guarda i fortificació del Regne (E. SALVADOR, *Op. cit.*, pp. 133-136).

¹⁰³ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 134, s.f.

mateixes divuitenes sota el nom de “declaracions”.¹⁰⁴ De fet, la feina interpretativa del nou redreç es convertí en una de les principals funcions de la majoria de les divuitenes creades durant el període 1587-1593 (quadre 29), amb l'explícit disgust de les autoritats reials davant semblant exercici d'autonomia institucional.¹⁰⁵ Des de primers d'octubre del 1587 —mentre el pintor Filippo Ariosto rebia l'encàrrec de pintar una sèrie dels sobirans catalans per a la decoració de la Sala Nova que hotatjava les reunions—, els estaments crearen en Junta de Braços divuitenes explícitament dotades de “vot decisiu per deliberar lo que ls parega conforme justícia”. Quatre anys més tard, el Consell d'Aragó declarà que aquella concessió inicial de potestat decisiva d'interpretació i declaració de dubtes havia estat ràpidament extesa més enllà de l'estricta àmbit de l'organització interna de la institució. Les divuitenes havien considerat aviat que totes les qüestions no explícitament resoltes als textos constitucionals requerien interpretació i per tant eren a l'abast de les seves competències. A finals del 1591, el Consell d'Aragó descobrí en el contingut del capítol 34 del nou redreç aprovat a Montsó el veritable propòsit dels braços de “hazer leyes” sobre les matèries no legislades i “hazerse juezes de todas las contenciones que se offrecerán entre el Consejo real y ellos, y caminando por este camino dentro de muy poco tiempo se vendrán a quedar con toda la jurisdicción real”.¹⁰⁶

Quadre 29. Divuitenes creades durant els triennis 1587 i 1590

<i>Funció encarregada pels braços</i>	<i>Sessions</i>	<i>Durada</i>
Visita del General del trienni 1584	—	5/9/87
Sobre la forma d'interpretació de dubtes sobre el redreç	19	10/10/87–4/7/90
Ocupació per estrangers d'encomandes de l'orde de Sant Joan	87	22/10/87–19/2/93
Defensa de la visita del General	32	27/1/83–3/2/89
Persecució del frau comès contra el General a Cotlliure	15	24/3/1588–16/7/88
Conservació de la jurisdicció del General	112	11/5/88–13/5/91
Interpretació: poders de les divuitenes per actuar contra consistorials	1	13/5/88–14/5/88
Interpretació: lligams entre Juntes de Braços i divuitenes	1	14/5/88
Error detectats als textos de les constitucions del 1585	33	10/10/87–13/1/93
Actuació en absència de diputats i oïdors	1	20/5/88
Interpretació i declaració de dubtes	1	20/5/88

¹⁰⁴ En termes generals, diverses disposicions (contingudes als capítols del redreç del 1481, 1599, 1702 i 1706) confirmaren el dret del consistori a pronunciar-se sobre la interpretació dels mateixos capítols que regien la institució sense cap mena de consulta aliena preceptiva (V. FERRO, *Op. cit.*, p. 285). És possible que l'obligació de convocar comissions assessores estamentals per a la realització de determinats actes, hagués tingut igualment referents institucionals externs: les Corts valencianes del 1563-1564, per exemple, havien fixat l'obligació que els diputats convoquessin els elets dels estaments per tal d'aprovar la tramesa d'una ambaixada a la cort, una disposició que fou incorporada en termes molt semblants a Catalunya amb motiu del nou redreç del 1585 (E. SALVADOR, *Op. cit.*, p. 35).

¹⁰⁵ “Adviértase a vuestra magestad —comentaria el Consell d'Aragó al monarca a finals del 1591— que los diputados antes de estas últimas Cortes quando se les ofrecia alguna duda sobre la declaración de algún capitulo de Corte de los tocantes a su ejercicio y officio, acostumbraban en virtud de capitulos antiguos que pretendian tener, juntar letrados con sus asesores, y las demás vezes, si la calidad del negocio lo requería, a doctores del Consejo y Audiencia real con cuyo parecer declaravan y interpretavan” (J.L. PALOS, *La práctica del gobierno en Cataluña (s. XVI-XVII). Las Cortes, la Generalitat y el municipio de Barcelona*, Tesi doctoral, Departament d'Història Moderna i Contemporània, Facultat de Lletres, Universitat Autònoma de Barcelona, 1990, I, p. 197). Els jutges reials havien aconseguit intervenir fins i tot en els procediments de visita fets a la Diputació abans del nou redreç del 1585 (vegeu, per exemple, ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 150, f. 859).

¹⁰⁶ E. BELENGUER ha considerat al respecte que “interpretar una constitución y hacer válida tal interpretación significaba crear jurisprudencia y consecuentemente innovar en materia legislativa”; aquesta dinàmica —a parer seu— hauria pogut apaivagar la fossilització legislativa derivada de la manca de convocatòries de Cort (“Del último Trastámara a los Austrias Mayores: Cataluña y la monarquía hispánica”, a *Congreso Internacional Felipe II...*, IV, p. 477 i “Es válido avui el concepte...”, pp. 39-40).

Pagaments que es demanen de pecúnies del General	5	16/7/88–29/5/90
Pagament d'assessors, notari i altres oficials del General	2	22/7/88–9/8/88
Investigació sobre actuacions del diputat local de Puigcerdà	12	13/9/88–21/7/90
Obres a les drassanes, reducció de pesos i mesures i Compilació	14	21/2/89–30/10/91
Interpretació i declaració de dubtes	1	20/3/89
Incautació de moneda fraudant als germans Granollacs a Cotlliure	14	20/3/89–30/6/90
Pagament de doctors i oficials del General	1	12/4/89
Incompatibilitat d'oficis reials per part de misser Francesc Puig	37	19/4/89–27/4/92
Justa de la Confraria de Sant Jordi	1	26/4/89
Pagaments de dietes	1	4/5/89
Projecte d'armar galeres al servei de la Diputació	3	4/5/89–20/8/90
Interpretació i declaració de dubtes	1	22/6/89
Persecució del Batlle d'Alòs	7	22/6/89–30/10/91
Remuneracions (creada a Vic)	1	16/12/89–17/12/89
Interpretació i declaració de dubtes (creada a Vic)	1	12/12/89
Remuneracions (creada a Vic)	1	15/1/90
Arrendaments de bolles del trienni corrent	2	12/4/90–18/1/91
Comptes de la visita del General	5	15/5/90–6/7/90
Recuperació dels llibres i diners de la Sobrecol·lecta de Ponent	7	6/6/90–17/10/91
Interpretació i declaració de dubtes	1	15/7/90
Agravits fets per oficials de la Capitania General	10	21/7/90–9/7/91
Visita del General del trienni 1587	—	2/8/90
Projecte d'armar galeres al servei de la Diputació	9	3/9/90–13/8/92
Interpretació i declaració de dubtes	4	19/9/90–15/1/91
Captura per les autoritats reials de Jeroni Cardona i Miquel Colomer	30	21/11/90–20/7/91
Greuge de la règia cort i els inquisidors per l'extradició d'un pres	24	10/5/91–12/12/91
Captura intentada contra el diputat militar Joan Granollacs	96	24/5/91–28/4/92
Greuge contra la ciutat comès per vaixells genovesos	1	28/5/91
Negocis dels inquisidors	6	12/7/91–6/9/91
Sortida de l'Audiència de Barcelona	3	2/8/91–14/8/91
Alteracions d'Aragó	13	6/11/91–9/1/92
Contra els "torbants" dels drets del General	8	7/4/92–20/4/92
Absència de cinc consistorials	1	18/4/92
Persecució del Cadell d'Arsèguel	20	7/10/92–16/2/93
Ambaixada tramesa al rei durant les Corts aragoneses de Tarassona	3	1/12/92–8/2/93

Les potencialitats del nou sistema de govern de la Diputació dissenyat a les Corts de Montsó s'anaren posant de relleu des de finals del 1587, a través del procés de sotmetiment dels diputats i oïdors al control de les divuitenes.¹⁰⁷ A mitjans d'octubre les reunions del consistori començaren a anar acompanyades de sessions de les divuitenes corresponents als afers més candents de la vida de la institució. Després de les primeres setmanes d'aplicació d'aquelles reunions conjuntes, a finals d'any, els diputats i oïdors reconeixien que "tota la administració del General ha mudat". Aquest procés de sotmetiment, però, rebé una forta contestació de part d'alguns consistorials. Un primer esclat es suscità a finals de gener del 1588, quan els diputats i oïdors exigiren el seu dret a intervenir a les reunions conjuntes després que ho haguessin fet tots els membres de la divuitena, "tenint així consideració en lo que abans de dit nou redrés se acostumava de fer ab los doctors qui han acostumat convocar per aconsellar els assessors de aquesta casa".¹⁰⁸ El paper abans desenvolupat pels assessors amb poders consultius havia estat substituït pel que desenvolupaven ara

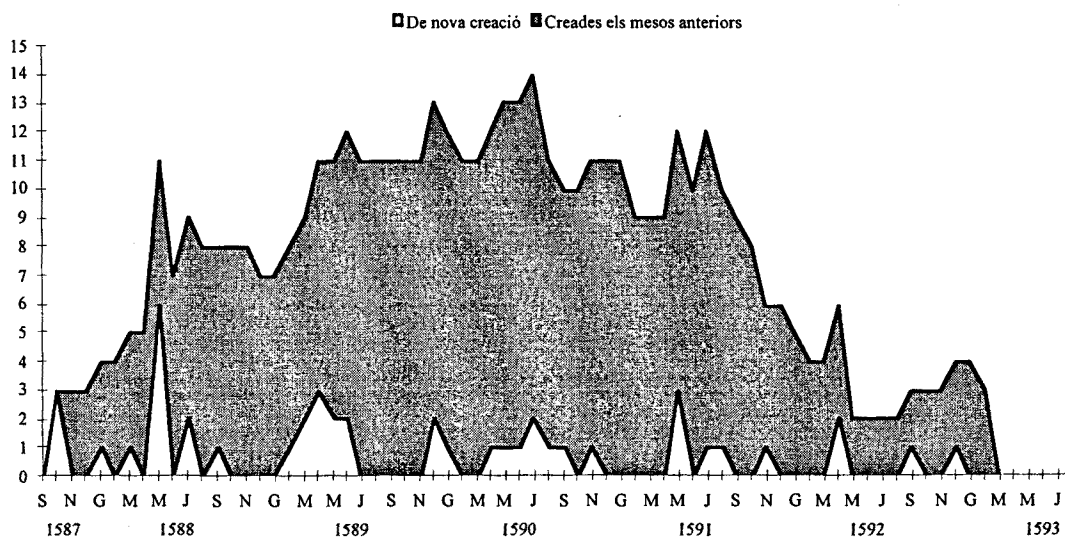
¹⁰⁷ Si, com és possible, Felip II acceptà la formalització de les Juntes de Braços el 1585 en un intent per controlar la Diputació, aviat restà de manifest l'enorme error de càlcul comés. E. BELENGUER parla literalment de "patinada" ("Del último Trastámara...", p. 476).

¹⁰⁸ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 151, ff. 147v-149 i 188v-190v.

membres dels estaments dotats de poder decisorí. Durant els primers mesos del 1588 l'oïdor militar Valentí de Vilanova encapçalà dins el consistori l'oposició a aquesta submissió, admetent, per exemple, els poders de les divuitenes per limitar les despeses ordenades pel consistori en cas de dubte, però denunciant a l'hora el fet que aquesta capacitat fos aprofitada per fiscalitzar totes les despeses aprovades per diputats i oïdors i per acabar ordenant-les a gust de la comissió reduïda dels estaments. El resultat d'aquests debats portà a una profunda divisió al si del consistori entre els militars i el diputat eclesiàstic —l'abat de Poblet—, d'una banda, partidaris de l'antiga preeminència del consistori, i de l'altra, els consistorials del braç reial i l'oïdor eclesiàstic Ferran Fivaller, defensors del nou sistema de govern, que atorgava el pes determinant als membres de les divuitenes.

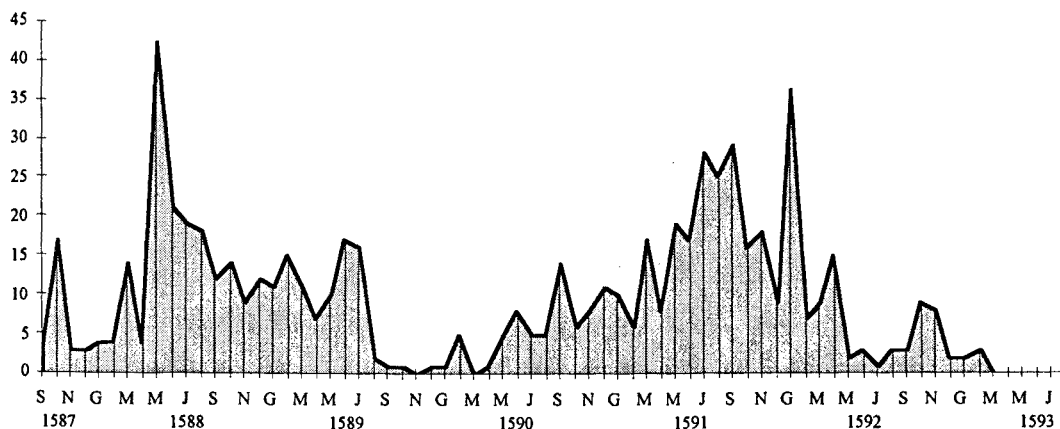
Gràfic 2. Nombre de divuitenes amb vigència simultània al llarg dels triennis 1587 i 1590

El debat suscitat portà els estaments a clarificar les competències de les divuitenes a través de l'elecció en Junta de Braços d'una comissió reduïda encarregada de l'afer a finals de març de 1588, a instàncies del ciutadà barceloní Frederic Roig i Soler, sessió que l'abat de Poblet abandonà sorollosament en senyal de protesta. La declaració de la divuitena establí que en el futur les decisions de la Diputació —del tot vinculants per als diputats i oïdors— serien preses per majoria de tretze vots entre el conjunt dels consistorials i la divuitena, encara que l'opció majoritària no inclogués ni un sol vot dels sis consistorials. Els membres de les divuitenes rebrien d'aquesta forma la facultat de signar provisions, deliberacions, crides, lletres, instruccions, manaments, albarans, cauteles “y altres coses necessàries, axí per la taula de la present ciutat com altres qualsevol parts y negocis”, en substitució de tots els diputats i oïdors que s'haguessin oposat a l'opció majoritària. La situació d'inferioritat dels consistorials envers les divuitenes restava, per tant, del tot

consolidada.¹⁰⁹ La mateixa declaració atorgà a les divuitenes la facultat de reunir-se al Palau de la Diputació sense necessitat d'ésser convocades pel consistori, així com la de fer declaracions sobre els afers que els havien estat comesos pels braços amb o sense la presència de diputats i oïdors.¹¹⁰

Gràfic 3. Nombre mensual de sessions de divuitenes entre setembre de 1587 i juliol de 1593

La consenqüència immediata de la declaració de març del 1588 fou la fugida a la cort dels tres consistorials oposats al canvi dels paràmetres de govern dins la Diputació. Durant la visita a la qual foren sotmesos durant els darrers mesos del 1590 l'abat de Poblet justificà semblant decisió en el seu profund coneixement de la qüestió. Havia participat durant les Corts de Montsó en la redacció del nou redreç i jutjava que l'intent de la Cort havia estat el de fer de les divuitenes una eina d'assessorament per als consistorials, ajudant-los a "suportar lo govern de la Diputació". L'aplicació de la legislació, en canvi, havia portat els estaments a "fer més divuytenes que la Cort havia pensat, y que ab interpretacions y altrament prostaven y anichilaven la jurisdicció dels diputats".¹¹¹ A la pràctica, doncs, entre la primavera del 1589 i la tardor del 1591 foren gairebé sempre actives dins la Diputació deu o més divuitenes, fet que atorgà un pes molt real sobre les decisions de la institució a un centenar de persones, a més dels consistorials (gràfics 2 i 3).¹¹² L'impacte polític d'aquesta ampliació representativa guanyada pels estaments a Montsó fou

¹⁰⁹

Al Regne de València, en canvi, les Corts del 1564 havien fixat un mecanisme d'elecció d'ambaixadors amb participació d'una comissió dels estaments, en la qual el pes d'aquella era ponderat amb el del consistori: "los dits diputats y altres oficials, encara que sien menys en número que los dels dits staments tinguen una veu, y los dels staments encara que sien menys en número que los dits diputats y oficials tinguen altra veu" (E. SALVADOR, *Op. cit.*, p. 35).

¹¹⁰

S'establí que les declaracions de les divuitenes serien rebudes als llibres de deliberacions en nom del consistori i tots els oficials de la casa restarien lligats a la seva execució (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 151, ff. 263v-267v).

¹¹¹

L'oïdor Vilanova respongué igualment durant la visita que "may entengué que lo capítol 7 de 1585 disposàs que los brassos poguessen donar més poder a les devuytenes que a la Cort" (ACA, Generalitat, *Visites del General*, 7, ff. 429 i s.f.). Posicions com aquestes permeten posar en dubte la visió de J.L. PALOS, per a qui la decisió d'ampliar el control dels braços sobre el govern de la Generalitat "formava part d'una operació d'imatge feta per tal que les mesures preses pel consistori poguessin ser presentades com a resultat d'un acord dels braços" (*Catalunya a l'imperi...*, p. 363).

¹¹²

Relacions dels membres de les divuitenes i els assistents a les Juntes de Braços del període 1587-1593, a M. PÉREZ LATRE, "Llevar la corona del cap...", pp. 443-493.

considerable. A la pràctica, la nova dinàmica política al si de la Diputació féu saltar pels aires de forma temporal el filtre de la insaculació, atès que els membres més reconeguts o recolzats dels estaments ocuparen el poder a la Diputació sense haver d'esperar a que la sort els somrigués a ells o els seus deutes. A més, en implicar un conjunt molt més ampli dels sectors dirigents del país, l'actitud de la Diputació es convertí en molt més decidida en l'actuació contra les contrafacions comeses pels oficials reials. Les tensions polítiques del període 1587-1593 es sustentaren sòlidament, per tant, damunt aquesta nova base representativa.

A partir del 1590, les divuitenes aprovaren una nova delegació de poders que substituï mantes ocasions el paper restringit del consistori. Cadascuna de les comissions reduïdes passà a nomenar tres comissaris entre els seus membres, aquells que es consideraven millors coneixedors de la qüestió per a la qual havia estat creada la divuitena. Es pretenia així, agilitzar les feines de les comissions, evitant el treball conjunt de vint-i-quatre persones. Els tres comissaris s'encarregaren també de preparar la documentació necessària per a les reunions de les divuitenes i el consistori. Les seves funcions exactes, però, no foren definides amb caràcter general, sinó que cada divuitena les anà fixant a la mida seva.¹¹³ Durant els anys posteriors els comissaris s'aplegaren sovint amb els assessors ordinaris a fi de discutir l'esborrany de declaracions, preparar el text de les crides contra bandolers o preparar la proposició que calia presentar en obrir-se les Juntes de Braços.¹¹⁴

Des de la mateixa tardor del 1587 en què foren activades, Felip II demanà informació a les seves autoritats al Principat sobre les divuitenes i la capacitat de convocatòria per part dels consistorials “o si es invención y sólo color para las cosas que se les antojan y para quitar la autoridad a la justicia y a los ministros della”. La resposta del Consell d'Aragó un mes després constituï una veritable bateria d'acusacions contra les renovades comissions. Encara que començà per reconèixer les àmplies capacitats atorgades a les Juntes de Braços i divuitenes a la legislació montsonenca, denuncià també la seva aplicació a casos impensats per la Cort, a través d'interpretacions de dubtes que resultaven “perniciosísimas al buen gobierno de aquel Principado y usurpativas de la jurisdicción y prehemencia real”.¹¹⁵

A ningú no pot sorprendre el fet que la resposta de la monarquia anés directament adreçada a tallar els lligams directes entre Juntes de Braços i divuitenes, una transmissió de poder i representació sense intermediaris que reflectia perillosament al dia a dia de la política de la Diputació les opcions majoritàries dins els estaments. Així, si bé les divuitenes no foren en rigor abolides fins el després de la Revolució del 1640, la monarquia aconseguí imposar, d'ençà del 1593 l'elecció dels seus membres al si del consistori, i no arran de la convocatòria de les fins aleshores preceptives Juntes

¹¹³ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 153, ff. 132v i 186v; i 154, ff. 21, 37v, 45v i 208v.

¹¹⁴ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 154, ff. 218v, 236v i 238-238v; i 156, f. 840.

¹¹⁵ ACA, Consell d'Aragó, lligall 266, doc. 22; i J.L. PALOS, *La práctica del gobierno...*, pp. 195-196 i 199. Una anàlisi profunda sobre el sentit del concepte “usurpació de jurisdicció”, a J. ARRIETA, “La disputa en torno...”, pp. 37-38. Dit autor ha insistit repetidament en la importància de la jurisdicció com a element clau en l'exercici del poder a l'edat moderna: “las actuaciones y decisiones a través de las cuales se manifiesta el poder público en la Corona de Aragón se llevan a cabo como ejercicio de jurisdicción” i “la concepción jurisdiccional del poder preside la realidad política e institucional de la Corona de Aragón en el siglo XVII” (“Justicia, gobierno y legalidad en la Corona de Aragón del siglo XVII”, a *Estudis. Revista de historia moderna*, 22 (1996), p. 220).

de Braços, d'acord amb el model dissenyat el 1585.¹¹⁶ Durant aquesta segona època de les divuitenes, s'accentuà la dependència d'aquestes comissions respecte als diputats i oïdors, de forma que les posicions polítiques del diputat abat de Poblet o l'oïdor Vilanova durant els primers mesos del trienni 1587 acabaren imposant-se. Tal vegada sigui aquest diferent tarannà allò que podria explicar la tendència de les divuitenes del XVII a accentuar l'examen de les contrafaccions deixant de banda el control damunt la gestió del consistori. Paradoxalment, però, la recuperació del poder per part del consistori acabà generant conseqüències no desitjades per la monarquia. Si bé era cert que resultà molt més fàcil atreure's —per vies més o menys legals— la majoria dels sis consistorials que no pas de vint-i-quatre persones, també ho era que tallar els lligams entre Juntes de Braços i divuitenes podia fer que l'atzar —o la manipulació— del procés d'extracció de consistorials donés com a resultat la configuració d'un grup al comandament de la Diputació radicalment contrari als interessos de la monarquia, sense cap possibilitat de control ni compromís.¹¹⁷ A més, com el temps s'encarregaria de demostrar— deixar actuar el consistori sense l'existència d'aquests controls per part dels braços tendí a reduir radicalment l'efectivitat de les visites i per tant la bona gestió financera de la institució.¹¹⁸

Les Juntes de Braços abans i després de les Corts de Montsó del 1585

Ben bé desconeixem la data de naixement exacta de les Juntes de Braços. Sabem d'una "apel·lació" dels tres estaments per part del consistori "per haver consell" en data tan temprana com el 1441.¹¹⁹ El principal precedent quatrecentista d'aquest sistema de participació de Juntes i comissions reduïdes al govern de la Diputació el trobem amb motiu d'un dels esdeveniments clau de la Guerra Civil catalana: l'empresonament del príncep Carles de Viana per ordre seu pare, el rei Joan II (1460). Pocs dies després de la captura, el consistori convocà "Parlament General de tots los III estaments", el qual designà dotze prohoms per acudir en ambaixada al rei, a més d'un Consell reduït format per vint-i-set membres "ab poder de aconsellar los dits missatgers de totes coses e necessitats qui'ls occorraguessen durant la lur missatgeria". Tanmateix, la filiació més directa del sistema no es retroba fins l'agost del 1525, quan, com a reacció als excessos militars als Comtats del lloctinent de capità general Guillem de Rocandolf, s'aplegaren els tres braços amb els assessors del General. L'escena es repetí la tardor del 1527, arran de la captura d'oficials del General, i derivà en una ambaixada de protesta tramesa al lloctinent. L'estiu del 1531, la

¹¹⁶ Sobre els detremnants canvis introduïts a les Corts del 1599 al si de les Divuitenes i Juntes de Braços, vegeu E. BELENGUER, "Pròleg: la Generalitat...", pp. XXVIII-XXIX.

¹¹⁷ E. BELENGUER ha afirmat que "*diputados y oidores, instalados en cúspide del firmamento constitucional se radicalizaban al faltarles la base parlamentaria de las Cortes que, al no ser convocadas, no podían legislar nuevas leyes*" ("Del último Trastámara...", p. 471). El creixement del paper de les Juntes de Braços havia estat una reacció institucional prou interessant a la manca de convocatòries de Cort: també en aquest cas, era el monarca l'interessat a deixar el consistori sense base "parlamentària" per tal de facilitar-ne el control.

¹¹⁸ Per a la segona meitat del Siscents s'ha afirmat que el consistori mirà de limitar la jurisdicció i l'activitat de la visita: el 1656, diputats i oïdors acabaren ordenant l'empresonament dels oficials encarregats de la inquisició (P. LLINÁS, *Op. cit.*, p. 190).

¹¹⁹ J.A. SESMA ha assenyalat la importància de les convocatòries dels quatre braços aragonesos en Parlament per part de la Diputació ja durant els primers anys de vida de la institució i molt especialment arran de l'absentisme reial que caracteritzà el regnat del Magnànim. En temps de Ferran II aquestes reunions tindran la màxima intensitat entre 1484 i 1486 com a eina de rebuig a la instauració de la Inquisició (*Op. cit.*, pp. 73-74 i 78).

Diputació convocà novament els tres estaments a fi de protestar davant la lloctinència per l'intent d'evasió del dret de moneda a la platja barcelonina per part de l'almirall genovès Andrea Dòria i amb plena cobertura virregnal. Aquesta convocatòria marcà una època de freqüents consultes als braços, amb dos noves reunions la tardor del 1532 —on es suscitaren els primer problemes de prelació, “sobre qui primer parlaria.

La reunió del Parlament convocada pel lloctinent general don Frederic de Portugal pel març del 1536, en canvi, tingué lloc fora del marc de la Diputació i aquesta —amb el recolzament d'una comissió de doctors— va contradir obertament la seva actuació. En el marc de la revolta antimilitar de Perpinyà (1539) un aplec dels estaments a la Diputació, reforçà prou la posició del consistori com perquè aquell s'atrevis a condemnar el lloctinent de capità general als Comtats, Francés de Beaumont a una pena de 2.000 lliures, en resposta a la captura d'una guarda del General a la vila. A partir dels anys quaranta trobem una nova reunió la primavera del 1540, en protesta per l'actuació virregnal contra un militar de la terra. L'any següent, la vulneració del dret dels oficials del General a anar armats provocà una nova convocatòria: durant els dies posteriors, el lloctinent es mostrà obertament partidari de la detenció dels consistorials, decisió que no trobà un suport majoritari al si de l'Audiència.¹²⁰ Al llarg de tres dies del maig del 1555 el consistori optà per convocar personalment a algunes persones escollides dels tres estaments —una dotzena— per aconsellar els seus treballs. A partir d'aleshores comencem a observar el mecanisme, esdevenint l'habitual més tard, d'exposició per part del consistori dels problemes o problema suscitat als tres braços, discussió i elecció d'una comissió reduïda per al seu seguiment. És el cas de l'estiu del 1559, quan dos aplecs dels estaments acabaren en l'elecció de dos novenes, encarregades de seguir una polèmica sobre la “sentència de greuges donada contra lo tribunal de la Capitania General” i un plet amb els inquisidors —la segona de les quals decidí la tramesa d'ambaixada a la cort. Una nova reunió es produí el 1561: aleshores es donaven ja les bases per a una primera època expansiva del poder de les Juntes de Braços a la Diputació.¹²¹

A principis del 1562, durant la Junta del 6 de febrer, els consistorials parlaren de la necessitat de “ajustar els brassos, com en semblants casos se és acostumat fer”, mostra del pedegri de la iniciativa. La reunió començà amb la petició a cadascun dels congregats —poc més d'una cinquantena— que cadascú presentés el seu vot sobre els greuges comesos pels visitadors del monestir barceloní de Jonqueres. Les relacions entre consistoris i la iniciativa creixent d'aquestes Juntes de Braços es posaren aquell dia a prova per primera vegada de forma important, amb motiu de la discussió sobre la capacitat dels estaments per fer una ambaixada. El bisbe de Barcelona, encapçalant els eclesiàstics manifestà que a instància de part només es podia trametre el síndic del General, mentre el baró d'Erill, replicà a favor del consistori i la novena creada alguns dies abans, mostrant-se partidari d'enviar una ambaixada al rei formada per nou persones. Tret de tres assistents a la Junta tots els altres recolzaren aquesta segona opció, encara que la legació no pogué

---

¹²⁰ A. CASALS, *Op. cit.*, pp. 158, 165, 209, 372-373 i 409-410. Sabem de la detenció “y empresonat après per molt temps” del diputat militar don Berenguer Arnau de Castre i de Pinós, per ordre del lloctinent marquès d'Aguiar (1551), trencant per primera vegada al Cinccents la teòrica immunitat dels consistorials (DGC, II, p. 42).

¹²¹ DGC, I, pp. 82, 157, 412, 417 i 444; i II, pp. 4, 56-57, 85 i 105.

partir finalment a causa de la negativa dels diputats eclesiàstic i militar a signar les instruccions dels ambaixadors.¹²²

Les reunions celebrades durant els primers seixanta encara no rebien el nom de Juntes de Braços. Se les anomenava simplement aplec de les persones del tres estaments o aplec de braços i sovint els seus assistents eren relacionats pels escrivans sense delimitar la seva pertinença a un o altre estament. Sovint, com ara a finals del 1564 —amb motiu dels continus robatoris als camins—, la iniciativa de convocatòria no partí del consistori o d'alguna de les comissions reduïdes, sinó de grups de particulars que s'adreçaren als diputats i oïdors en demanda d'una convocatòria general. En aquest cas, la importància de l'actitud senyorial en la persecució del bandolerisme féu que el consistori s'adrecés particularment als primers barons del país per tal de demanar-los llur compareixença a Barcelona, trencant d'aquesta forma la limitació inicial de convocatòria restringida als militars domiciliats a la capital. Molt abans de restar fixada per la legislació del 1585, la qüestió de la conveniència o no de la convocatòria dels estaments a la Diputació es convertí en objecte d'oberta controvèrsia al si del consistori la tardor del 1569. El diputat militar Francesc d'Alentorn s'hi mostrà partidari de “la forma y costum lloable antich” consistent a “en negossis àrduos ajustar les persones dels tres staments”.

Els altres dos diputats, en canvi, es mostraren partidaris d'aplegar únicament els “elets” (una comissió reduïda). Per al diputat eclesiàstic, el bisbe vigatà Benet de Tocco, l'experiència mostrava clarament que després del debat de les principals qüestions amb els estaments “sempre restan més confusos, y may se pren resolució”. Alentorn respongué amb una afirmació que comportava una tendència a la *valencianització*, en presentar la representativitat dels braços ajustats com a més perfecta que la del simple consistori: “que lo negoci de qu'es tracte és comú a tota la terra, hont se tracte no sols de agravis, més encara de rompiments de constitutions, del qual rompiment de constitutions és prohibit per capítol de Cort als deputats comprometre, ni igualar, ni tractar, com sia interès de tota la terra, com vuy les persones dels tres staments que es troben en la present ciutat representen la matexa terra”.¹²³ L'actitud reial envers aquestes convocatòries, no trigà a aparèixer públicament de manifest: el 1572 —en demanar el monarca el pagament d'un contingent de policia permanent per a la lluita contra els bandolers— Felip II mostrà la seva clara preferència pel recurs a les juntes de teòlegs “y que no volia se hajustassen per a dit negoci les persones dels tres staments, puys no seria sinó més confusió”. El consistori respongué sorneguer al virrei que la reunió dels teòlegs proposada era un mecanisme institucional completament nou dins el govern de la Diputació i que per posar-lo en marxa caldria abans primer “consell de les persones dels tres staments”.¹²⁴

¹²² ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 134, s.f.

¹²³ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 137, ff. 29v-31. A tall comparatiu, sobre la representativitat de les institucions parlamentàries de la República holandesa de finals del Cinccents —considerades com una “*casta gobernante cerrada*”—, vegeu G. PARKER, *España y la rebelión de Flandes*, Nerea, Madrid, 1989, pp. 238-242.

¹²⁴ ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 789, ff. 86v-89v. A principis de novembre del 1578, quan el consistori torna a debatre la conveniència o no d'ajustar els braços, el diputat eclesiàstic tornà a mostrar la seva preferència per una convocatòria restringida “perquè ahont hi ha multitut hi ha confusió, com la experiència nos ha mostrat” (*idem*, *Deliberacions*, 145, ff. 58-59).

Quadre 30. Algunes reunions de Juntes de Braços entre 1561 i 1574¹²⁵

Reunió	E	M	R	Total	Motiu
4/2/1561	9	27	22	58	Greuges dels visitadors del monestir barceloní de Jonqueres
6/2/1561	6	30	18	54	Possibilitat de trametre una ambaixada a la cort
9/3/1562	12	58	23	93	Greuges del virrei i Audiència en perjudici del comte de Quirra
21/3/1562	15	80	13	108	Possibilitat de trametre una ambaixada a la cort
22/3/1562	5	62	12	79	Possibilitat de trametre una ambaixada a la cort
23/3/1562	2	45	13	59	Possibilitat de trametre una ambaixada a la cort
8/5/1562	4	21	4	29	Ambaixada a la cort per la salut del príncep
13/6/1562	7	35	11	53	Greuges del virrei i Audiència en perjudici del comte de Quirra
3/7/1562	6	35	14	55	Greuges del virrei i Audiència sobre jurisdicció eclesiàstica
17/7/1562	4	34	14	52	Greuges del virrei i Audiència sobre jurisdicció eclesiàstica
30/8/1562	7	45	16	68	Crida virregnal en menysteniment de la jurisdicció senyorial
31/8/1562	3	19	11	33	Crida virregnal en menysteniment de la jurisdicció senyorial
4/9/1562	6	37	14	57	Crida virregnal en menysteniment de la jurisdicció senyorial
6/9/1562	2	25	10	37	Crida virregnal en menysteniment de la jurisdicció senyorial
28/2/1563	8	36	17	61	Greuges del virrei i Audiència sobre jurisdicció eclesiàstica
19/12/1564	7	46	13	66	Contra de bandolers: per la Unió
14/1/1565	5	52	13	70	Contra de bandolers: per la Unió
5/4/1565	7	85	13	105	Intervenció de la Inquisició en un pacte de treva
6/4/1565	1	51	13	65	Dotzena i ambaixada al rei per protestar contra el Sant Ofici
13/8/1573	9	47	12	68	Per l'execució sumària a Salses del donzell Forner
15/8/1573	9	65	8	82	Per l'execució sumària a Salses del donzell Forner
16/8/1573	4	40	4	48	Per l'execució sumària a Salses del donzell Forner
20/3/1574	8	47	6	61	Contra el breu de l'excusat
2/4/1574	7	46	8	61	Contra el breu de l'excusat

De les reunions dels braços no trigaren a sorgir mandats de força per al consistori que començar a alterar profundament les relacions polítiques a Catalunya. L'estiu del 1573, per exemple, dava l'execució sumària del donzell Forner al castell de Salses —un veritable assassinat comés per l'autoritats militars reials—,¹²⁶ els braços ordenaren al consistori, divuitena i doctors ocupats l'afer que “procehescan axí contra sa excel·lència com altres qualsevol ministres qui de aquest tan àrduo tinguessen culpa, per totes les vies y termes de justítia que fer se pogués p constitutions, privilegis, usos y altres leis de aquesta pàtria, y que per an açò a despeses del General se fessen a sa magestat tantes y tan solemnes ambaxades, y en qualsevol part ahont convingués, fassan las diligèntias que a dits senyors deputats aparega”.¹²⁷ La precoç activitat de les Juntes però, no eliminà les reunions particulars de cadascun dels braços, especialment de l'estame militar, especialment en aquells afers que més afectaven els seus privilegis peculiars. L'abril c 1581, per exemple, tres cavallers acudiren al Capítol barceloní per explicar com “lo bras milit

¹²⁵ Notícies diverses apunten a la celebració de Juntes de Braços durant la segona meitat dels setanta i els primers anys de la dècada dels vuitanta, però desgraciadament els escrivans de la Diputació no ens han deixat relació pormenoritzades dels assistents. El DACB, aporta diverses notícies de la reunió de juntes per als anys 1562, 1567, 1573 i 1576 (V, pp. 2, 45, 64, 143 i 160). J.L. PALOS ha publicat una relació de totes les Juntes de Braços celebrades durant el període 1601-1653, que en bona mesura resulta complementària a la aquí oferta (*Catalunya l'Imperi...*, pp. 378-380).

¹²⁶ Una breu explicació del cas Forner i el seu context, el de la construcció de la frontera militar reial i el desplaçament de l'anterior estructura defensiva encapçalada per la universitat de Perpinyà, al nostre treball, “Frontera militar i govern municipal a Perpinyà (1571-1585)”, *Afers. Fulls de recerca i pensament*, 27 (1997), pp. 359-370.

¹²⁷ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 141, ff. 428v-429.

d'esta ciutat s'ere ajuntat", davant la notícia que el bisbe havia obtingut un breu papal que el facultava a aplicar la tortura contra el "senyor Boixadós, rector de Pontons".¹²⁸

Quadre 31. Distribució estamental dels assistents a les Juntes de Braços (1561-1593)

Cronologia	Juntes	Clergat	Militars	Ciutadans	Total
1561-1565	19	33	245	52	330
1573-1574	5	17	111	19	147
1587-1590	60	129	396	93	618
1590-1593	29	108	366	88	562

Les Juntes de Braços posteriors a les Corts del 1585 enllacen amb aquesta tradició anterior, fixant encara més les seves comeses i la seva composició.¹²⁹ Les normes sobre l'assistència a les Juntes de Braços posades en marxa a partir del nou redreç no foren fixades fins a la declaració de divuitena de l'estiu del 1589. Dins el clergat secular podien ésser convocats l'arquebisbe, bisbes i canonges de les esglésies catedrals catalanes; entre el clergat regular, el prior català de l'orde de Sant Joan, així com els abats, priors, cambrers, pabordes "y altres que tindran y possehiran en sas religions altres títols y officis preheminentes en ellas", tant en títol com "*in incommendam*" sempre que en disposessin de forma vitalícia.¹³⁰ També podien assistir-hi tots els membres de l'orde santjoanenca encara que no fossin proveïts d'encomanda. Per l'estament militar eren convocats ducs, marquesos, comtes, vescomtes, barons, cavallers, nobles i qualsevol altra persona militar habilitada com a tal a Corts, amb l'única excepció de aquells que gaudissin de privilegis de milícia "ab algunes limitacions o exceptions" i aquells qui haguessin estat promoguts a "ordes sacros". Finalment, en representació del braç reial només podien acudir-hi d'entre els residents a Barcelona, aquells qui es trobessin inscrits als llibres de matrícula, "fets amb aquella solemnitat y forma que lo privilegi de dita matrícula ordena".¹³¹ Pel que feia a la resta d'universitats del país, podrien acudir-hi els ciutadans de mà major i matrícula, amb la condició que el seu privilegi fos

¹²⁸ ACCB, *Llibres de resolucions del Capítol*, 1575-1581, f. 85.

¹²⁹ Amb les necessàries matitzacions, creiem que les consideracions que E. SERRA dedicà a les anomenades Corts de Pau Claris es poden aplicar amb prou exactitud a la iniciativa institucional que amaga la recreació de les Juntes de Braços a les Corts de Montsó del 1585: "en les situacions d'excepcionalitat política s'observa que a Catalunya no hi ha buit de poder per un suposat arcaisme institucional, sinó tot el contrari, capacitat política de resposta que només s'explica, entre altres coses, per la base social del país que encarna, dinamitza i enforteix una densitat històrica institucional i constitucional, i hom descobreix una capacitat d'iniciativa més enllà fins i tot de la teoria del pacte, i fora del pactisme" ("Entre la ruptura i la continuïtat. Algunes consideracions a propòsit de la capacitat institucional de Catalunya durant la Guerra dels Segadors", a *Les Corts a Catalunya...*, p. 160). Una visió, d'altra banda, prou allunyada de l'esquema simplificador de l'ordre institucional vigent a Catalunya entre Ferran II i Carles II, segons J. REGLÀ caracteritzat per l'aspiració a "l'equilibri entre dos forces de sentit contrari": la primera estàtica, formada per les "entitats autònomes" i una segona dinàmica "representada per la reialesa" (*Els virreis...*, p. 40). Crec que és hora de reconèixer dinamisme i una certa capacitat d'adaptació als nous temps a les institucions de la terra, tal i com apunta C. PÉREZ APARICIO, citant les mateixes afirmacions de Reglà (*Op. cit.*, p. 138).

¹³⁰ A tall comparatiu, sobre l'admissió de priors religiosos en Corts i el debat suscitat a Montsó el 1585, vegeu L. PEGUERA, *Op. cit.*, pp. 21-23.

¹³¹ Disposició que pot interpretar-se com una exclusió implícita dels ciutadans honrats nomenats a través de privilegi reial: sobre la qüestió del reconeixement legal a tots els efectes d'aquests privilegis que enfronta els ciutadans matriculats i la monarquia al llarg dels anys 1586-1590 (vegeu J. AMELANG, *La formació de una classe...*, pp. 46-47, 59-60 i 77-79).

hereditari (quadre 31).¹³² La principal distinció amb la representació d'aquells que prenen part a les Corts dins els braços eclesiàstic i reial consistí en el fet que els assistents a les Juntes de Braços ho feien a títol personal i no en representació de les seves institucions, amb l'única excepció dels consellers barcelonins, els quals ho feien en nom de la ciutat i presidien la delegació ciutadana dins les Juntes.

L'esmentada fixació dels assistents feta l'estiu del 1589 dificultà la participació a les Juntes a un bon nombre d'universitats representades a les Corts, deixant de banda l'estudi d'equilibri representatiu a les bosses d'oficis del braç reial entre la capital i la resta de les principals ciutats i viles del país. Els mateixos regidors vigatans no pogueren assistir a les reunions de les Juntes de Braços celebrades a la seva pròpia ciutat arran de l'esclat a Barcelona de la pesta d'aquell estiu. Com a prova d'aquesta voluntat restrictiva, la convocatòria de les Juntes es publicava amb només escasses hores d'anticipació —encara que hagués estat decidida dies enrere— a fi de dificultar que ningú no es desplaqués expressament fins a Barcelona per tal d'assistir-hi.¹³³ Però, encara dins el braç reial, el caràcter restrictiu de les disposicions esmentades deixà fora de la participació a les Juntes a l'emergent col·lectiu dels gaudints, especialment els doctors en drets i medicina, fet que originà una agra disputa entre el Consell de Cent i la Diputació que es perllongà durant més de dos anys.¹³⁴

Quan, un cop acabada la dramàtica situació epidèmica a la ciutat, la Diputació tornà a Barcelona, les noves Juntes de Braços i divuitenes dissenyades el 1585 comptaven ja amb prop de dos anys de vida activa. Aviat es comprovà que l'abast polític de la seva implantació era molt considerable, en fer saltar pels aires una de les principals causes de la seva feblesa en temps de l'emperador: la manca d'autonomia financera en la despesa, teòricament reservada als estaments aplegats en Corts.¹³⁵ Durant els sis anys de plena vigència del nou redreç que les havia formalitzat el 1585 es celebraren més de noranta Juntes de Braços, el que equival a una mitjana superior a una convocatòria mensual. En contrast, J. L. Palos xifra en 133 les reunions fetes durant el que hem anomenat la seva segona època, concretament entre 1601 i 1652. Si durant els triennis 1587 i 1590 més del 60% dels seus assistents ho feren més d'una vegada, aquest percentatge es transformà radicalment a la segona època en la qual, durant els períodes 1601-1608 i 1635-1640, més del 80% dels participants acudiren a la Diputació en una sola oportunitat. L'explicació

¹³² ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 153, ff. 1115-1116v.

¹³³ Segons J.H. ELLIOTT "sólo asistían aquellos que se encontraban en ese momento en Barcelona o cerca, y como consecuencia la oligarquía de Barcelona disfrutaba de una voz preponderante en cualquier decisión que se tomara" ("Una aristocracia provincial: la clase dirigente catalana en los siglos XVI y XVII", a *España y su mundo, 1500-1700*, Alianza Editorial, Madrid, 1990, p. 112). Perpinyà el 1585 o Cervera el 1626 protestaren pel fet de no comptar amb la major part de les universitats del país a les Juntes de Braços (J.L. PALOS en cita diversos testimonis a *Catalunya a l'imperi...*, p. 369). Aquesta dinàmica, però, es trenca amb escreix amb motiu de la celebració de la gran Junta de Braços del 1640, que podem assimilar a dos convocatòries semblants, realitzades per la Diputació el 1588 i 1592. Sobre els lligams —paral·lels— entre les Juntes de Braços aragoneses anteriors a les Corts de Tarassona i la convocada el 1641, vegeu E. SOLANO CAMÓN, *Op. cit.*, pp. 75-77.

¹³⁴ En realitat, la polèmica només canviava d'escenari al pas de les progressives conquestes polítiques dels gaudints: si més no els anys 1576, 1579 i 1584 l'existència de consellers metges i juristes havia estat contestada al si del Consell de Cent (MNA, VI, pp. 11-13). Segons BRUNIQUER, el Consell de Cent havia determinat a finals del 1587 i novament l'estiu del 1589 que els gaudints podien prendre part a les Juntes de Braços, amenaçant en cas contrari amb la inassistència del conseller en cap a la presidència del braç reial, amenaça que es féu efectiva l'estiu del 1590 (Vegeu CMC, I, pp. 111-112; i II, p. 108; i *Dietaris*, 22, f. 235).

¹³⁵ A. CASALS, *Op. cit.*, p. 486.

d'aquest aparent desinterès i la menor participació —només els anys 1608-1614 i 1638-1647 es mantenen mitjanes superiors als seixanta-cinc assistents per convocatòria, comparables a les de finals del Cinccents— no cal cercar-lo, però, en la displicència d'uns grups dirigits, suposadament educats per no governar, sinó en les menors possibilitats d'influència en les decisions reals dels diputats i oïdors que la suspensió del redreç el 1593 havia provocat.

Es pot afirmar, per tant, que a partir de l'adulteració dels temps de Felip II, les Juntes de Braços mai no recuperaren l'esplendor i el nivell de participació del breu període anterior, amb l'excepció de la Junta revolucionària dita de Pau Claris. Constituïren, però, un referent prou important com perquè Felip IV no renunciés a liquidar-les en recuperar el comtat de Barcelona el 1652. Durant l'edat d'or de les Juntes de Braços, més de 800 persones —pertanyents a unes 300 famílies— s'implicaren personalment en la política de la Diputació a través de les Juntes de Braços, un fet que en la seva evolució temporal sostinguda podia haver constituït el germen d'un govern més representatiu dins una monarquia paccionada. Dins l'estament eclesiàstic, canonges i clergat regular —on eren majoria, com a les Corts, els membres de l'orde benedictina— sumaren més del 70% del total d'assistents, amb percentatges encara superiors pel que fa als períodes anteriors a les reformes del nou redreç del 1585 (quadres 32 i 33).¹³⁶

Quadre 32. Assistents a les Juntes de Braços dins el braç eclesiàstic (1561-1593)

	1561-65		1573-74		1587-90		1590-93	
Bisbes	3	9,1	1	5,9	3	2,3	2	1,9
Canonges	14	42,4	11	64,7	57	44,2	61	57,6
Ordes militars	6	18,2	0	0	14	10,8	10	9,4
Clergat regular	10	30,3	5	29,4	33	25,6	24	22,6
Clergat secular	0	0	0	0	14	12,4	2	1,9

Quadre 33.

Procedència territorial dels canonges assistents a les Juntes de Braços (1561-1593)

Capítol	1561-65		1573-74		1587-90		1590-93	
Barcelona	11	78,6	10	90,9	26	45,6	23	37,7
Girona	0	0	0	0	3	5,3	5	8,2
Elna	0	0	0	0	1	1,7	2	3,2
Lleida	1	7,1	1	9,1	4	7,0	4	6,5
Seu d'Urgell	0	0	0	0	2	3,5	6	9,8
Tarragona	2	14,3	0	0	3	5,3	3	4,9
Tortosa	0	0	0	0	1	1,7	1	1,6
Vic	0	0	0	0	14	24,6	3	4,9

¹³⁶ Una anàlisi de la procedència social i de la definició de "dinasties familiars capitulares", a P. FATJÓ, "Aproximació a una elite institucional de la Catalunya moderna: los capitulares de la Seo de Barcelona en el siglo XVII", a *Tercer Congrés d'Història Moderna...*, 13-II (1993), pp. 152-156. La nòmina de canonges barcelonins elaborada per l'autor inclou molts dels protagonistes d'aquestes pàgines i actius membres de divuitenes a la Diputació, com ara Pau Pla (1571-1623), Pere Pau Cassador (1577-1624), Sebastià Saleta (1589-1632) o Jeroni Vilana (1598-1625). Sobre els avantatges socials i polítics derivats de la condició capitular, vegeu J.L. PALOS, *Catalunya a l'Imperi...*, p. 137.

Quadre 34. Nombre d'assistents a les Juntes de Braços dins el braç militar (1561-1593)

	1561-65		1573-74		1587-90		1590-93	
Titulats i barons	64	26,1	41	36,9	111	28,0	120	32,8
Cavallers i donzells	176	71,8	69	62,2	260	65,5	223	61,0
Doctors	5	2,0	1	0,9	26	6,5	23	6,2

Quadre 35.

Assistència a les Juntes de Braços dins el braç militar segons categoria nobiliària (en %) (1561-1593)

1: Nombre de persones assistents; 2: Suma de les assistències

	1561-65		1573-74		1587-90		1590-93	
	1	2	1	2	1	2	1	2
Titulats i barons	26,1	37,1	36,9	41,1	28,0	0	32,8	0
Cavallers i donzells	71,8	62,6	62,2	58,5	65,5	0	61,0	0
Doctors	2,9	0,3	0,9	0,4	6,5	0	6,2	0

Quadre 36. Freqüència en l'assistència a les Juntes de Braços dins el braç militar (1561-1593)

	1561-65		1573-74		1587-90		1590-93	
Una vegada	94	38,4	22	19,8	97	24,5	130	35,5
Dos o més	151	61,6	89	80,2	299	75,5	236	64,5

Els mecanismes de funcionament intern de les Juntes de Braços no experimentaren modificacions importants a partir de la declaració de l'estiu del 1589. Després, la qüestió clau a resoldre, fou la de la ubicació a les reunions i el torn de votació dels assistents, suscitada a partir d'una topada entre el vescomte de Rocabertí i alguns eclesiàstics a finals del 1590. En aquest cas, fou una vint-i-quatrena escollida directament per diputats i oïdors la que dictà les normes bàsiques de prelación al si de les Juntes de Braços i reunions del consistori amb les divuitenes. S'establí que dins les Juntes, el prior de Catalunya de l'orde de Sant Joan i qualsevol abat de crossa i mitra que fos titular i no comendatari hauria de precedir el vescomte de Rocabertí "en lo seure y votar". A les reunions del consistori amb les divuitenes, bisbes, ducs, comtes i consellers de Barcelona haurien d'evitar seure entre diputats i oïdors. En cas d'assistir-hi algunes de les dignitats esmentades, seurién a la part esquerra de la sala i els consistorials a la dreta, restant col·locats cara a cara. A l'hora de votar, ho farien alternativament els d'un i altre costat, començant pel diputat eclesiàstic o, en absència seva, pel consistorial que fes cap. Cas de no ésser presents les dignitats esmentades, s'establí que els diputats i oïdors seurién "en lo cap" i davant d'ells els membres de la divuitena, asseguts en un graó més baix i en aquest cas els consistorials votarien en primer lloc.¹³⁷

¹³⁷ La declaració no va satisfer, però, les aspiracions del clergat i el Concili provincial s'adreçà a la Diputació el 1591 per demanar reparació de la declaració feta "puix en eixa casa y tota part sempre se és praticat precehir les persones i a

Pel seu interès comparatiu, convé parar atenció a les contemporànies Junes d'Estaments valencianes —acollides al Palau de la Diputació de forma freqüent en el cas de militars i eclesiàstics o celebrades a la Seu—, atès que resulten força freqüents pels mateixos anys en què les Junes de Braços catalanes reberen la seva formalització (quadre 37). La seva activitat provocà un àlgid debat secular sobre llurs relacions amb la Diputació.¹³⁸ Durant la celebració de Corts, a Catalunya com a València no hi ha dubte que la representació del país era a mans dels tres estaments, com els mateixos diputats valencians reconegueren en una missiva tramesa l'estiu del 1585 a “dits staments, los quals són los qui verdaderament representen la Generalitat de aquest Regne”. Ara bé, talment com a Catalunya, closes les Corts, la Diputació valenciana no renuncià a exercir un paper determinant dins la vida política. El 1591, per exemple, defensà el seu dret a enviar ambaixades a la cort per afers que depassessin les coses “ticants a la exactió y conservatió de sos drets”, tot i les acerbes crítiques d'un grup de cavallers els quals els acusaren d'apropiar-se la reclamació “pretenent que seria dels staments, y no de esta casa”: el negoci en qüestió no era altre que la petició d'ajut per a la resistència de la Diputació aragonesa en la seva revolta militar contra Felip II. Els estaments del Regne respondran nomenant sis persones encarregades de l'afer i censurant l'ambaixada tramesa per la Generalitat.¹³⁹ Les reunions de l'estament militar valencià, acabaven amb l'elecció dels anomenats elets —a parts iguals entre nobles i cavallers—, els quals, semblantment a les Divuitenes catalanes de la Diputació, seguien l'afer objecte de polèmica en companyia dels elets dels altres estaments i prenien les decisions adequades per a la seva resolució.¹⁴⁰

---

lo menos una del nostre bras a les del militar y real” (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 154, ff. 147 i 160v-163v; i 156, f. 679).

¹³⁸ Així, quan el 1564 el consistori d'adreçà als regnes comuns de la Corona per reclamar del monarca “tornar a unir lo govern del Regne de Nàpols”, les seves missives tingueren com a destinataris els diputats del Regne d'Aragó i els tres estaments valencians, no pas els seus diputats (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 135, f. 91). A la segona meitat del XVII L. MATEU tractà aquestes relacions: a diferència d'Aragó i Catalunya, a València la representativitat política del regne era encarnada pels estaments i les funcions de la Diputació eren només administratives i econòmiques (V. GIMÉNEZ CHORNET, “La representatividad política en la Valencia foral”, a *Estudis. Revista de historia moderna*, 18 (1992), p. 12). E. BELENGUER observa les relacions entre Junes d'Estaments i Diputació valenciana de forma més dinàmica i matisada, assenyalant l'existència d'un procés de transferència d'aquesta representativitat en benefici de la primera al llarg de la segona meitat del Cinccent i molt especialment del segle següent (“Del último Trastámara...”, pp. 472-475). A parer d'E. SALVADOR, qui ha analitzat igualment la seva activitat, la “indefinición funcional” entre Estaments i Diputació fou propiciada per la mateixa monarquia amb el propòsit de “domeñar las instituciones representativas valencianas” (“Las Cortes de Valencia y las Juntas de Estamentos”, a *Congreso Internacional Felipe II...*, IV, pp. 152-157). En particular, sobre les reunions de l'estament militar valencià, els seus interessos clau i la dificultat que les fonts documentals ofereixen per esbrinar-los, vegeu J.A. CATALÀ, “La nobleza valenciana en la época de Felipe II. Mecanismos de castigo i disciplina”, a *Congreso Internacional Felipe II...*, II, pp. 79-80.

¹³⁹ ARV, Generalitat, *Lletres missives*, 1954, ff. 373 i 507; i Reial Cancelleria, *Corts per estaments*, 525, ff. 182-183. Encara així, l'estiu del 1595 un dels síndics valencians a la cort —a sou de la Diputació— no s'estarà d'afirmar que els diputats són la “cabessa del Reyno” (ARV, Generalitat, *Lletres missives*, 1955, f. 48v). Vegeu també una anàlisi sobre l'actitud dels estaments davant els contrafurs i l'organització de les seves ambaixades a M.D. SALVADOR, “Observancia de los fueros en la época de Felipe II”, a *Dels Furs a l'Estatut...*, p. 293-294.

¹⁴⁰ V. GIMÉNEZ CHORNET, *Op. cit.*, pp. 21-22. L'autor assenyala el paral·lelisme existent entre aquests aplecs dels elets i les comissions reduïdes que actuen a les Corts també per delegació dels estaments, així com els seus lligams amb les posteriors Junes permanents —formades per divuit membres, sis de cada estament— de Contrafurs o de Defensa de la Costa, creades amb posterioritat a les Corts del 1645 però amb fondes arrels anteriors. Aquelles, però, a diferència de les comissions reduïdes a la Diputació catalana, tindrien un caràcter permanent entre Corts (L. GUIA, *Cortes del reinado de Felipe IV*, Departamento de Historia Moderna, Universidad de Valencia, València, 1984, pp. 138-144). De fet, la Cort del 1547 havia creat una Vint-i-quatrena amb amplis poders d'ordinació i despesa fins a la següent convocatòria dels braços, a fi de dirigir la defensa costanera del país. El 1552 fou substituïda per una comissió anomenada “els dihuyt de la guarda” i encarregada de gestionar l'impost que gravava les exportacions de seda per al finançament de la defensa (J. MARTÍNEZ ALOY, *Op. cit.*, pp. 301-302).

Quadre 37. Reunions de l'estament militar valencià (1586-1598)

	<i>Reunions</i>	<i>Nobles Cavallers</i>		<i>Total</i>
1586	17	16,5	16,8	33,3
1587	13	15,6	22,1	37,7
1588	10	16,2	23,2	39,4
1589	47	16,7	15,3	32,1
1590	11	15,9	14,9	30,8
1591	19	20,5	19,7	40,2
1592	7	12,0	11,9	23,9
1593	30	11,2	13,1	24,3
1594	3	19,3	27,0	46,3
1595	20	15,6	12,3	27,9
1596	18	20,5	17,9	38,4
1597	22	13,5	15,4	28,9
1598	24	17,3	17,4	34,7
Total	241	16,2	17,5	33,7

Capítol 4

Els àmbits d'exercici del poder per la Diputació

La defensa de l'observança de les Constitucions

A més de la seva actuació com a administració fiscal, l'altra gran comesa de la Diputació del General consistí a vetllar pel respecte als termes essencials del pacte polític subscrit entre el rei i la terra,¹ un compromís que durant el nostre període es dirigí inevitablement envers el col·lapse.² La qüestió de l'observança —element central de la relació entre Catalunya i la dinastia al llarg de tota

¹ El 1611 L. IBÁÑEZ DE AOYZ resumia els poders dels diputats aragonesos en tres, que bé podríem considerar paral·lels als seus homòlegs catalans: “actores y acusadores en los casos por los fueros y actos de Corte del presente reyno expressados”, “administradores, receptores y distribuydores de todos los derechos de las generalidades del Reyno” i “tienen jurisdicción en las cosas tocantes a las generalidades y en los demás cassos en los fueros y actos de Corte expressados” (Op. cit., f. 5). També els diputats de les Junes Generals guipuscoanes —nascuts el 1550 amb nombroses reformulacions posteriors— són designats com a representants i executors dels acords d'aquelles o com a electes per a la resolució d'un cas concret (L.M. DÍEZ DE SALAZAR, “La Diputación de las Juntas generales de Guipúzcoa, sus primeros 25 años de Historia”, a *Centralismo y autonomismo en los siglos XVI-XVII. Homenaje al profesor Jesús Lalinde Abadía*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1992, p. 134). El mateix protagonisme en substitució de les cada vegada més infreqüents reunions de les Junes Generals de la província trobem al Principat d'Astúries, on les ordenances del 1594 suposen l'aparició d'una Diputació de comeses molt modestes: “tratar las cosas tocantes al beneficio común de la tierra y particulares della” (C. MUÑOZ DE BUSTILLO, “Asturias, cuerpo de provincia. De la Corporación provincial en la Castilla moderna”, a *Anuario de Historia del Derecho Español*, 62 (1992), pp. 408-409). A Mallorca, el Gran i General Consell, a mig camí entre el govern municipal i unes Corts de l'illa ostenta també la representació del regne, encara que en condicions de control per part del lloctinent i la Reial Audiència especialment reforçades a partir del 1600 (J. JUAN, *El sistema de gobierno...*, p. 249; i R. PIÑA, Op. cit., pp. 57-58). A Navarra, la seva mateixa aparició és dubtosa: A. FLORISTÁN la situa el 1576, privada de qualsevol mena de competència fiscal i amb les comeses de “reclamación de los contrafueros” i “representación del Reino ante el Rey” (*La Monarquía española y el gobierno del Reino de Navarra, 1512-1808*, Gobierno de Navarra, Pamplona, 1991, pp. 134-135). F. TOMÁS y VALIENTE (Op. cit., pp. 41-50) i J. LALINDE han presentat les Diputacions castellana i navarresa, també en delegació de les respectives Corts, com a paral·lels institucionals de les de la Corona d'Aragó. El segon ha establert també comparacions amb el cas francès, en assenyalar que la discontinuïtat dels Estats Generals i Provincials fou compensada a través de “Comissions intermèdiaries”, el mateix que al Piemont (“Las Asambleas políticas estamentales en la Europa latina”, a *Les Corts a Catalunya...*, p. 267). La diferència, però, devia ésser prou notable com per a que B. Joly, almoïner i conseller del rei de França de pas per Barcelona el 1603, restés frapat davant la independència d'actuació de la Diputació catalana i el fet que “administressin llurs diners fent-ne allò que els semblava” (F. MIQUEL, Op. cit., pp. 38-39).

² G. COLÁS ha afirmat recentment que, en termes generals, cap dels Àustries fou fidel al sistema polític dels seus regnes orientals (“mantuvieron los viejos ordenamientos políticos, pero no los respetaron”) i que en el cas concret de Felip II, la seva política convertí el pactisme en “completamente inviable, además de llevar a la sociedad hacia un colapso total” (“Felipe II y los reinos hispánicos”, a *Felipe II y su tiempo. Actas de la V Reunión Científica de la Asociación Española de Historia Moderna*, Universidad de Cadiz/Asociación Española de Historia Moderna, Cadis, 1999, 1, pp. 263 i 272-273), tal i com els mateixos procuradors castellans acabarien afirmant a les Corts finiseculars del 1592-1598. Per al cas castellà, F. TOMÁS y VALIENTE ha assenyalat com a pesar de que inicialment (1525) s'havia encarregat a la nova Diputació la vetlla perquè “se cumpla y execute lo que se praveyere en las Cortes” —el que l'hauria homologat a les seves homònimes aragoneses—, a la pràctica, “políticamente la Diputación no tuvo nunca ninguna intervención” (Op. cit., p. 57).

l'edat moderna— fou plantejada amb tota cruesa per la Diputació mesos abans de les primeres Corts de Felip II com a comte de Barcelona: a principis del 1562, el consistori i els assessors ordinaris traslladaren els seus debats al text de les instruccions per a una ambaixada al rei que exposés els continus “rompiments de Constitutions” comesos per la lloctinència i el Reial Consell de Catalunya. L'enrarament de la situació era tal que el consistori considerà que només podia fer llum el fet que “sia servit posar-hi sa real mà” a fi d'assegurar definitivament el respecte a les lleis de la terra. Tres mesos després, l'actitud dels ministres reials al Principat no havia virat un grau, fet que animà el consistori a continuar denunciant llurs excessos. Per als diputats i oïdors, els lloctinents actuaven “ab vot y parer” del Reial Consell i en cas d'acusació de contrafacció, exigien de la Diputació la presentació d'un memorial en dret on es denunciés davant el canceller i l'Audiència, fet que el consistori considerava com a “medis per a fer dit dupte y llevar-nos tot recors”. El consistori demanà al monarca que se'ls fes desgreuge “sense reparo de recors als mateixos qui pretenem haver-nos agraviats”.³

Sembla, doncs, que a principis dels seixanta el consistori de la Diputació havia arribat a la conclusió que els recursos legals per assegurar l'observança de les Constitucions resultaven inoperants i que calia, per tant, apel·lar a una profunda reforma del sistema.⁴ La institució volgué mantenir un paper de primer ordre en aquell procés: des dels temps de la reina Maria (1422) i Ferran II (1481-1510) l'arquitectura legal bàsica del país havia estat construïda sobre el principi de l'observança, perfeccionat més tard a través d'una deliberació de la mateixa Diputació (1534), “la qual té força de capítol de Cort” —feta amb el consell dels assessors ordinaris i gran nombre de doctors del més gran prestigi—, en la qual el consistori era anomenat “nirvi y sustento de Cathalunya”, per tenir encomanada l'observança de les constitucions.⁵ Un any abans, les Corts del 1533 havien posat en qüestió obertament els mecanismes de l'observança, en uns termes que denoten la inoperància del sistema probablement al llarg de tota l'època dels Àustries: per als braços, “l'orde que vuy stà la provisió de la observança aprofite en res”.⁶ Després, sembla que els estaments no tornaren a plantejar la seva reforma en profunditat fins a les Corts de Montsó del 1585, quan es complia més d'un segle de la seva posada en vigor.⁷ La proposta presentada aleshores al monarca plantejà la creació d'un veritable Tribunal de Contrafaccions independent

³ ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 779, f. 147. A. CASALS subtitula el tercer capítol del seu treball, dedicat al període 1523-1528 i a la formació del sistema de govern de la Monarquia hispànica dels Àustries, amb la frase “Les constants fallades dels mecanismes institucionals” (*Op. cit.*, p. 129). A la vista de les dificultats d'implantació i de les obertes crítiques al sistema polític plantejades ja a l'inici del regnat de Felip II, convé preguntar-se si aquells mecanismes funcionaren realment de forma eficient en algun moment o bé si el model pactista es basava en un equilibri en conflicte en el qual ja es comptava amb l'existència d'aquesta tensió permanent.

⁴ Un repàs als mecanismes i la cronologia de la reparació de greuges i contrafurs, a les Corts i fora de les Corts valencianes, a R. FERRERO, “Greuges y contrafueros en el Derecho valenciano”, a *Dels Furs a l'Estatut...*, pp. 285-291.

⁵ ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 812, f. 127. Barcelona qualificava a finals de segle els consistorials de la Diputació com a “protectors generals de aquesta província” (AHCB, Consell de Cent, *Registres de deliberacions*, II-106, f. 149v).

⁶ A. CASALS, *Op. cit.*, pp. 251-252.

⁷ Sabem, això sí, que algú havia proposat al comte de Chinchón la creació d'un “juez medio” encarregat d'entendre en les demandes per contrafacció. El tesorer general rebutjà la proposta amb el suggestiu paral·lelisme que significaria “querer hacer en Cataluña otro tribunal del Justicia como en Aragón” (X. GIL, “Atajar pesadumbres: propuestas gubernamentales per unes Corts generals de la Corona d'Aragó en 1578, no celebrades”, a *Tercer Congrés d'Història Moderna...*, 13-I (1993), p. 223). Una panoràmica general a la legislació de Corts catalana entorn del control de l'observança i al paper creixent de les ambaixades en els intents de reparació, fent el pont als inservibles mecanismes regulats, a J.M. GAY, “La creació del dret a Corts i el control institucional de la seva observança”, a *Les Corts a Catalunya...*, pp. 92-96.

dels agreujats i els agreujadors. Atribuï les nombroses despeses extraordinàries de la Diputació al fet d'haver-se vist obligada a trametre contínues ambaixades a la cort, a fi de protestar pels greuges i l'absoluta impossibilitat de trobar reparació dins la mateixa Catalunya de mans de la Reial Audiència, “perquè los matexos qui consellaven lo que's feya contra dites constitutions declaraven après si ere estat contrafet o no, y per dit effecte interpretaven y hajen interpretat les dites constitutions y altres lleys de la terra en y per la forma a ells ben vista”.⁸

Els estaments proposaren el 1585, doncs, una reforma important de la praxis dels processos per contrafacció: els afectats o el síndic del General haurien de requerir per escrit dues vegades el jutge o oficial reial acusat de contrafacció i passats tres dies de la segona requesta, el lloctinent seria obligat a nomenar tres persones que no hi haguessin intervingut ni fossin “suspectes”. Al mateix temps, els diputats haurien de convocar Junta de Braços per informar-ne els estaments i nomenar dues persones de cada braç. Els nou comissionats —amb els oficials reials en clara minoria, doncs— haurien de decidir en un termini de vint dies “per via de scrutini, votant y favejant de manera que no se puga entendre lo vot particular de algú de aquells”. A fi d'evitar el bloqueig del procediment per part de la lloctinència, els estaments proposaren que, un cop superats els terminis previstos sense resolució sobre la qüestió, s'entendria sentenciada a favor de la part instant.⁹ Com calia esperar, el rei decretà la proposta legislativa amb un rebuig frontal, emplaçant els estaments a mantenir l'aplicació del famós capítol 22 de les Corts del 1481. La rèplica a la decretació per part dels estaments ens forneix nous arguments a favor de les reformes, remarcant el fet que sense el respecte a l'observança “no pot ser ben governat lo present Principat ni los poblats en aquell poden viure ab pau y quietut”.¹⁰

Durant aquelles setmanes clau de la discussió del 1585 la posició de Barcelona fou especialment ferma i ens il·lustra ben clarament sobre el greu deteriorament del marc de relacions entre el rei i la terra a finals del Cinccents.¹¹ A parer de la Vint-i-quatrena de la ciutat, rebutjar les reformes i tornar a l'aplicació estricta dels termes tradicionals de la constitució de l'observança era ni més ni menys que “la destrucció de Cathalunya”. Més clar, impossible. Per a la comissió reduïda del govern barceloní, aquesta qüestió “conté lo més essencial y de més importàntia de tot lo que's tracte en les presents Corts”. Barcelona feia una argumentació històrica de la necessitat de reforma. Segons la ciutat, el 1481 “encara no estava feta formal Audiència alguna de doctors certs” i per tant el text aprovat aleshores havia proposat com a fórmula de decisió en els casos de contrafacció el nomenament de qualsevol doctor en drets en actiu a la capital, “y per ço, hara no's pot guardar la dita constitució ni de molts anys ensà s'és guardada, perquè y fan entrevenir doctors de la Audiència formada que, com són tots un col·legi, vuy s'esdevé la quexa contra hu y demà

⁸ Les instruccions ordenades pel Consell de Cent reclamaven la no intervenció de l'Audiència en els processos per contrafacció amb arguments del tot semblants: “no és cosa justa sien ells jutges de les contrafaccions que ells fan” (AHCB, Consell de Cent, *Cartes comunes originals*, X-49, ff. 99-101).

⁹ Els estaments defensaren igualment que aquells qui haguessin estat inhabilitats com a contrafactors només podrien tornar a ésser habilitats pel monarca amb el consentiment i l'aprovació de la Cort general (AHCB, Consell de Cent, *Corts*, XVI-74, ff. 593v-596).

¹⁰ AHCB, Consell de Cent, *Corts*, XVI-74, f. 626v.

¹¹ M. GONZÁLEZ ha estudiat en detall les demandes barcelonines del 1585 en relació amb l'observança (“Barcelona i la Vint-i-quatrena de Corts a les Corts de montsó de 1585”, a *Tercer Congrés d'Història Moderna...*, 13-1 (1993), pp. 304-305).

contra altre, se han de tenir molt gran respecte".¹² El resultat d'aquest estat de coses era que des de feia molt temps, cometent-se multitud de contrafaccions "may hi ha haguda declaratió declarant ésser contrafet, y per no haver de venir a dits térmens lo General y ciutat són stats forsats fer grandíssimes despesas, anant a sa magestat".¹³ Tanmateix i a desgrat de les demandes de Barcelona i en general dels tres estaments la qüestió fou abruptament tancada pels ministres reials amb una indeterminada promesa de reforçar els instruments de visita dels oficials al servei del monarca.¹⁴

El fracàs de la constitució de l'observança tenia, però, responsabilitats compartides. Alguns síndics del braç reial acusaren també la Diputació del General de no mostrar el mateix interès a l'hora de defensar tots els afectats per contrafaccions, mostrant descarades preferències estamentals que l'allunyaven sovint de la defensa de l'interès general. El Consell cerverí proposà també el 1585 una reforma del sistema que obligués els consistorials a tractar "ab igualtat dits diputats los negotis de la Diputació porten", actuant també amb diligència en defensa de les constitucions en ésser requerits per plebeus i universitats. A parer dels representants de la capital de la Segarra, era clar que quan aquelles afectaven militars, el consistori actuava amb tots els mitjans "fent ambaixades al virrey, com donant requestes als de la Real Audiència, com encara enviant embaixades a sa magestat", però quan els afectats eren de menor condició "no prenen ni assumeixen la deffensió de dits agravis y contrafaccions a constitutions, sinó que ab dissimulations o passen".¹⁵

Haurem d'esperar, però, altres quinze anys per tornar a veure plantejats els mateixos problemes durant les Corts de Barcelona del 1599, agreujats encara per les torbacions polítiques del període 1588-1592. Al si del braç militar no mancaren aleshores propostes adreçades a limitar els poders dels magistrats de l'Audiència, i a establir algun mecanisme punitiu contra els jutges contrafactors.¹⁶ Coherent amb la posició expressada quinze anys abans, la Vint-i-quatrena barcelonina no s'estigué d'esperonar les reformes "per quant la experiència ha demostrat y ensenyat los capítols de la observança ésser de poca o de ninguna importàntia per lo fi són stats fets". Els síndics barcelonins continuaren sense poder recordar ni un sol cas en el qual hagués estat declarada com a contrafacció l'actuació d'un sol jutge reial. Barcelona recuperà la proposta d'un Tribunal de Contrafaccions, ara, però completament depenent dels braços, els dotze membres dels quals serien extrets de les bosses d'oïdors i diputats amb representació proporcional de cada estament. Es reuniria a la casa de la Diputació i declararien sentència en el termini de tres dies,

¹² En efecte, els capítols 36 de la Cort de Jaume II de 1299 i el 4 de la Cort de Pere III de 1364 havien optat per la designació d'electes per resoldre les qüestions de contrafacció, entre cavallers, ciutadans i savis en dret. La legislació particular de les Corts del 1413 i la seva confirmació a través del capítol 27 de la Cort de Barcelona d'Alfons IV del 1422 havia donat entrada al consistori de la Diputació en la reclamació de la seva reparació. Tanmateix, si podia albergar-se algun dubte sobre el capítol del 1481, el capítol 5 de la Cort de Ferran II del 1493 especificava molt clarament la intervenció de la Reial Audiència al procés (*Constitucions y altres drets...*, pp. 44-46).

¹³ AHCB, Consell de Cent, *Registre de lletres closes*, VI-64, ff. 164-165. Aquests limitadíssims resultats de l'observança expliquen la tendència dels consistoris de la Diputació a partir d'aquestes dates —observada per J. LALINDE i recollida per V. FERRO—, d'abandonar els procediments legals previstos a través de la firma de dubte per cercar la reparació dels greuges a través de negociacions de tipus extrajudicial (*La institució virreinal en Catalunya (1471-1716)*, Instituto Español de Estudios Mediterráneos, Barcelona, 1964, p. 284).

¹⁴ AHCB, Consell de Cent, *Corts*, XVI-74, f. 635v.

¹⁵ AHCC, *Memorials i instruccions de missatgeries*, s.d.

¹⁶ "Que sa magestad nos do forma segura y certa com se aja de proseguir contra los dits doctors del Real Consell en cas de contrafacció [...], anomenant jutge competent conforme ab tots los demás oficials està disposat" (ACA, Generalitat, 1099, f. 365). Una primera valoració sobre els debats entorn de l'observança, representant els del 1585 i avançant els del 1626, a E. BELENGUER, "La legislació politico-judicial...", pp. 14-15.

contra la qual no existiria apel·lació possible i el lloctinent hauria d'aplicar també en un termini de tres dies.¹⁷ No cal dir que els ministres reials mostraren encara una oposició més oberta que la del 1585.

Les peticions formulades a finals del Cinccents es repetiren durant les fallides Corts del 1626, a través d'un projecte que fou fins i tot imprès i distribuït entre els membres de l'estament militar. En aquell es preveia la presentació de requesta davant l'oficial suposadament contrafactor, amb un termini de tres dies per respondre, passats els quals es podria apel·lar al consistori. Diputats i oïdors haurien d'estudiar l'afer amb els assessors ordinaris i l'advocat fiscal i prendre una decisió passats tres dies. Durant aquells, el consistori hauria de convocar els braços per que fossin aquells els qui donguessin el seu vist-i-plau a la posada en marxa d'un procés per contrafacció que immediatament el procurador fiscal hauria d'assumir com a propi. El lloctinent disposaria aleshores de dos dies per revocar els actes contraconstitucionals o bé nomenar set doctors del Reial Consell per realitzar un primer judici per contrafacció i altres sis per al segon, doctors que no podrien trobar-se implicats en l'acte objecte de judici. Entretant, els braços nomenarien sis i set representants (en el darrer cas el setè seria rotatiu entre els estaments). Els tretze jutges així constituïts s'aplegarien al palau reial, escoltant el procurador reial i els advocats de la part agreujada i els de l'oficial presumptament infractor. Haurien de declarar en un termini de deu dies, votant de forma secreta amb faves blanques i negres dipositades en dues capses sota el títol "*contrafactum*" o "*non contrafactum*", després de jurar el seu propòsit de jutjar "tenint ull a la puntual observansa dels drets de la pàtria". La inconclusió d'aquelles Corts tancà en fals un debat permanent des de feia seixanta anys, amb l'acumulació de les consegüents dosis de decepció en el camí de la revolta catalana del 1640.¹⁸

Les ambaixades a la cort i la política de denúncia de les contrafaccions

La presència d'ambaixadors de la Diputació a la cort arrenca del fet mateix de l'allunyament físic i mental de la monarquia envers el Principat i emana de la representació del país que la Diputació teòricament encarna.¹⁹ El consistori disposà si més no d'ençà del 1560 d'un escrivà de manament

¹⁷ AHCB, Consell de Cent, *Registres de deliberacions*, II-108, f. 274.

¹⁸ Consideracions sobre el debat del 1626, plantejat de forma discutible en termes de disputa entre militars i juristes, poden trobar-se a J. VILLANUEVA, "El debat sobre la Constitució de l'Observança a les Corts catalanes de 1626-1632", *Manuscrits. Revista d'història moderna*, 13 (1995), pp. 249-250. L'autor considera les ambaixades —amb el seu corol·lari excessiu de despesa per a la Diputació— com una part dels processos per contrafacció, quan, ben al contrari, constituïen un intent d'evitar la intervenció de l'Audiència i de resoldre els greuges per una via extraordinària, al marge del procediment legal fixat, fent el salt a la inoperant constitució de l'observança. La següent convocatòria dels estaments i el primer monarca de la dinastia borbònica, el 1701-1702, donarien vida finalment a l'anhelat Tribunal de Contrafaccions (V. FERRO, *Op. cit.*, pp. 418-423).

¹⁹ Consideracions generals sobre les ambaixades de la Diputació a V. FERRO, *Op. cit.*, p. 278. A tall comparatiu, vegeu un instructiu repàs a les poc exitoses legacions de la Diputació aragonesa a la cort, d'ençà del 1556, a G. COLAS i J.A. SALAS, *Op. cit.*, pp. 551-572. El mateix freqüent recurs a les ambaixades —emmig de demandes de celebració de Corts específiques— ha estat assenyalat per J. JUAN en relació a l'acció del Gran i General Consell mallorquí, topant amb la mateixa política filipina de control que tendí a prohibir la tramesa de síndics sense prèvia llicència del lloctinent i la Reial Audiència (*El sistema de gobierno...*, pp. 113 i 250). X. GIL assenyalava que "*comunicarse directamente con el rey resultaba clave en un mundo en el que el viejo ideal de una administración presencial quedaba cada vez más remoto*", fet que contrastà amb la voluntat reial de limitar de forma creixent viatges i ambaixades ("Una cultura cortesana provincial. Patria, comunicación y lenguaje en la Monarquía hispánica de los Austrias", a P. FERNÁNDEZ ALBALADEJO (ed.), *Monarquía, Imperio y pueblos en la España Moderna. Actas de la IV Reunión Científica de la*

“qui resideix en la cort de Spanya”, encarregat de la “administració de dits senyors diputats en dita cort”.²⁰ Els contactes entre la institució i el monarca foren de caràcter protocol·lari en tots els grans esdeveniments relatius a la vida i la mort dels monarques i la seva família. A principis del 1571, per exemple, els diputats eclesiàstic i militar acudiren a Madrid en companyia d'un representant del braç reial, per assistir a les noces del rei amb Anna d'Àustria, filla de l'emperador Maximilià, en representació dels súbdits catalans, recordant que “lo present Principat de Cathalunya [...] és u dels principals membres de la real Corona de Aragó, y encara que lo nom del rey sia de Aragó, les armes, emperò, que ell fa, són del Principat de Cathalunya”. En poc més de dos setmanes, la magnificència i liberalitat en el dispendi dels diputats a la cort suposà per al General una formidable despesa quantificada en 17.000 lliures: els comptes presentats avalaren el fet que cada nit s'havien llogat uns cent llits per acollir el conjunt de la comitiva.²¹ Demostracions com aquesta debien donar, d'altra banda, una imatge excessiva de riquesa, que el comte-duc d'Olivares recuperà dècades després.

Fou tal vegada aquell mal exemple —amb la voluntat de controlar semblants despeses— allò que més contribuï a suscitar importants polèmiques al si del consistori durant els anys seixanta al voltant de la necessitat de la preceptiva autorització dels braços o les seves comissions reduïdes per a la realització d'ambaixades. A principis del 1562, una Junta de Braços decretà la tramesa d'una ambaixada en la qual hi anà el diputat militar, generant una forta polèmica, de la qual no existien precedents.²² Tres mesos després, davant les notícies d'indisposició del príncep Carles i “lo perplex que tot aquest seu Principat stà posat”, una nova Junta de Braços ordenà la tramesa d'un altre ambaixador a la cort, tot i la directa oposició del consistori. Les polèmiques internes derivades de la conveniència de trametre ambaixadors i de quins ambaixadors, esquitxen tot el període. A primers del 1563, per exemple, l'assessor ordinari aconseguí blocar la tramesa de tres ambaixadors designats pel consistori i una dotzena, en negar-se a signar les seves instruccions, perquè “dix que no havia entrevingut en res”.²³

Aquestes debats, però, no aturaren la tramesa d'ambaixades. L'augment dels contenciosos jurisdiccionals i els atacs contra la institució suscitarren la necessitat de noves legacions, la composició de les quals es correspongué més o menys directament amb l'alçada de la polèmica.²⁴

Asociación Española de Historia Moderna, Caja de Ahorros del Mediterráneo/Universidad de Alicante, Alacant, 1997, p. 237).

²⁰ L. IBÁÑEZ DE AOYZ, parlà el 1611 de l'existència d'agents estables del Regne d'Aragó a la cort romana i reial “con procura de los señores dipputados del presente Reyno para tratar los negocios que del Reyno se offreçe tratar”, encara que totes les referències corresponent al 1600 o anys posteriors (*Op. cit.*, ff. 147 i 148).

²¹ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 134, s.f.; *Lletres trameses*, 788, f. 7. Altres vegades, les despeses s'acumularen a causa de la distància: així, per exemple, a mitjans de maig de 1550 la Diputació envià tres ambaixadors, entre ells el diputat eclesiàstic don Miquel d'Oms, “a les parts de Alamanya, a sa magestat” (*DGC*, II, p. 38).

²² ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 134, f. 225v. A la Diputació aragonesa, era disposat que els diputats podien gastar en “poner treguas y en ejecución de cosas de la libertad, embajadas, colaciones, reparos y otros gastos extraordinarios”, fins a 1.300 lliures amb l'acord de cinc consistorials, o de 2.000 en cas d'unanimitat. El 1564, aquestes quantitats foren significativament augmentades, però amb una major exigència d'unanimitat: 700 amb l'acord de cinc i 3.000 en cas de consens absolut (L. IBÁÑEZ DE AOYZ, *Op. cit.*, ff. 78-78v i 79v).

²³ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 134, ff. 338v-340v.

²⁴ Per al cas aragonès, G. COLÁS i J.A. SALAS han enfatitzat la importància de les ambaixades en les relacions entre Felip II i les institucions estamentals, apreciand dues etapes abans i després del 1563-1564. A la primera, els legats aragonesos seran ben rebuts a la cort, però a partir de les tenses Corts celebrades a cavall d'aquelles dates, “serán objeto de un trato despectivo y, en ocasiones, incluso humillante, acabando por lo general su gestión en un rotundo fracaso”, amb prohibicions expresses el 1565, 1568 i especialment d'ençà del 1570 (*Op. cit.*, pp. 549 i 554-555). La

Així, durant l'enfrontament amb la Inquisició que acabà amb la primera captura dels consistorials el 1569, foren nou els membres dels estaments enviats a la cort, encara que l'hora de la veritat no passaren de Lleida, davant la profunda divisió suscitada al si del consistori sobre la conveniència de la seva tramesa. Menys dificultats comportà la reacció del consistori davant l'intent d'imposició del nou impost de l'excusat el 1572. Els assessors jurídics de la Diputació recomanaren l'enviament d'ambaixades no només a la cort sinó també a Roma, en el segon cas finançada a través dels serveis del gènoves Cesare Fiesco: un any després les despeses de la reclamació ascendien a la formidable xifra de 23.000 lliures i els tres legats enviats a Roma no reberen l'ordre de tornar fins l'estiu del 1574. Durant el mateix període, la ja citada execució sumària del donzell perpinyanenc Marc Forner fou motiu d'una nova ambaixada l'estiu del 1573, a la qual s'afegí a finals de l'any següent, la tramesa d'un cavaller i un jurista, encarregats de protestar davant Felip II per l'afer dels germans Setantí.

En total, entre el 25 d'agost del 1573 i el 30 de juliol del 1575 les quantitats traspassades pel consistori al compte d'ambaixades ascendiren a 28.200 lliures, inclosa la partida destinada a la compra d'una carrossa per als ambaixadors, la qual, un cop tornats a Barcelona, fou venuda a l'encant públic. Durant aquells mesos, gairebé tres quartes parts dels pagaments als ambaixadors foren finançats pels mercaders Joan Saurí i Cesare Fiesco, encara que entre els creditors hi trobem el duc de Feria, el regent del Consell d'Aragó Miquel Terçà o la duquesa de Cardona, els patrimonis dels quals a Catalunya i els seus beneficis a la cort, els permetien bescanviar quantitats amb facilitat.²⁵ Les notables despeses derivades de les ambaixades les convertiren, doncs, en un negoci important, tant per als legats com per als creditors de la Diputació. La tardor del 1576, nous greuges exigiren a criteri del consistori la tramesa de tres ambaixadors, auxiliats per l'advocat fiscal del General, igualment avortada a darrera hora. La seva dotació econòmica començà, com era acostumat, pel pagament de tres-centes lliures per als habillaments. A més, reberen sis lliures diàries com a salari per tal de fer front a les despeses de residència a la cort en companyia de familiars i servidors. El nou compte d'ambaixades obert aleshores arribà un any després a les 8.300 lliures.

Les ambaixades, a més, havien de reflectir l'estructura tripartida de tots els organismes creats pels estaments. A principis del 1579, per exemple, en triar ambaixador el baró d'Erill en protesta per la detenció d'un ambaixador que la vila de Perpinyà adreçava a la cort, el consistori visqué una agra polèmica en reclamar els diputats i oïdors dels braços reial i eclesiàstic, un representant a l'ambaixada del clergat i les ciutats i viles.²⁶ A partir d'aleshores, el finançament de les ambaixades fou bàsicament un afer dels mercaders barcelonins Damià Puigjaner, Jaume Caraps i Baltasar

---

resposta reial durant les mateixes Corts a una proposta sobre ambaixades de la Diputació valenciana resulta ben il·lustrativa de la voluntat restrictiva: "Plau a sa magestat, ab que no se envien embaxades sinó quant no's puga excusar, y ab lo menys gasto que ser porà". El 1585 tornarien les quixes per l'actitud obstruccionista dels lloctinents a les ambaixades valencianes (E. SALVADOR, *Cortes valencianas...*, pp. XXII, XXXVII i 96-97). Sobre el marc legislatiu valencià del 1563-1564 i 1585 al voltant de les reunions de les comissions d'elets amb els diputats per a la tramesa d'ambaixades a la cort, vegeu J. MARTÍNEZ ALOY, *Op. cit.*, p. 327; i L. GULA, *Op. cit.*, pp. 138-144. La preparació i els debats previs a una ambaixada valenciana del 1586, a J.A. MARTÍNEZ BARA, "Missatgeria enviada a Felipe II en 1586 por el reino valenciano", a *VIII Congreso de Historia de la Corona de Aragón: La Corona de Aragón en el siglo XVI*, València, 1973, II, pp. 204-206.

²⁵ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 137, ff. 6, 14 i 34v; 141, f. 442; i 144, f. 480.

²⁶ Aquesta fou finalment la fórmula triada, amb l'obertura a més d'un compte de deu mil lliures (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 145, ff. 113, 116 i 118; i CMC, I, p. 200).

Pardina a través de la gestió de lletres de canvi. L'enllaç permanent d'ambaixades al llarg dels anys setanta visqué una certa treva durant la primera meitat de la dècada següent —amb l'excepció d'una ambaixada romana el 1580— fins l'estiu del 1586, quan el consistori protestà per aquesta via contra la publicació adulterada de les constitucions (ambaixada en el finançament de la qual hi intervingué Joan Granollacs i en la qual sis mesos després s'havien gastat 2.500 lliures).

En senyal del seu apropament al poder dins la Diputació —que hem considerat en la gestió dels arrendaments de bolla—, els Granollacs ocuparen un paper fonamental en el finançament de les ambaixades a la cort al llarg dels anys vuitanta. Disposaven d'una bona xarxa de relacions pel camí reial que permetia fer arribar les quantitats desitjades als ambaixadors durant el viatge: la primavera del 1587, per exemple, el consistori entregà a Joan Granollacs 500 lliures per tal que en fes lliurament als ambaixadors que es trobaven a Saragossa, a través dels mercaders alemanys domiciliats a la capital aragonesa Wilhelm i Peter Rens.²⁷ Igualment, l'estiu d'aquell any el consistori entregà al mateix Joan Granollacs altres dos remeses per igual quantitat a fi que les bescanviés a través dels seus germans Bernardí, Francesc i Guillem Ramon a Madrid, per al pagament dels ambaixadors del General.²⁸

L'exercici de la capacitat jurídica i el paper dels assessors ordinaris

Una altra manifestació del creixement polític i jurisdiccional de la Diputació fou el realç que guanyà al llarg de la segona meitat del Cinccents la figura dels dos assessors ordinaris del consistori barceloní, als quals en alguns moments cal atribuir —més que no pas als propis diputats i oïdors— la responsabilitat de molts dels actes de la Diputació.²⁹ En molts casos, la seva influència sobre els sis representants dels estaments —desconeixedors tot sovint dels mecanismes de funcionament de la institució— esdevingué determinant. El fet que la durada de l'ofici d'assessor ordinari fos de dos triennis, per un dels consistorials, convertí cada trienni a un dels assessors, en coneixedor de tots els afers pendents de l'exercici precedent.³⁰ Per això, com a primera condició —a més de cinc

²⁷ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 145, ff. 166v i 197-197v; 150, ff. 530v, 615v i f. 771.

²⁸ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 150, ff. 833 i 872v. La Diputació valenciana sembla mantenir, a diferència de la seva homònima de Catalunya, una representació permanent a la cort: a primers del 1591, per exemple, comptava amb un agent, a més d'un anomenat "subsindic del General a la cort de sa magestat". L'ofici de síndic a la cort sembla trobar-se plenament consolidat, com mostra la concessió del consistori al seu titular la primavera del 1592 del seu fill com a "conjungto" en l'ofici (ARV, Generalitat, *Lletres missives*, 1954, ff. 469v, 484-484v i 514). A tall comparatiu, les Corts navarreses celebrades a Pamplona el 1569 deliberà "sobre que aya persona d'este Reyno en la corte de su magestad", creant la figura estable del "mensajero del Reyno": serà justament la necessitat de dirigir les seves gestions entre Corts allò que justificarà la creació d'una Diputació a Navarra (*Actas de las Cortes de Navarra (1530-1829)*, Libro I (1530-1608), Parlamento de Navarra, Pamplona, 1991, pp. 383-384).

²⁹ Per tal de copçar la importància institucional del paper dels juristes a tots els graons de l'administració del rei i de la terra, només cal donar un ràpid repàs a la legislació valenciana de les Corts del 1585 i 1604 referida a la limitació de poders i salaris dels assessors del governador, del batlle general, del canceller, advocats del síndic i assessor ordinari de la Generalitat, a més dels assessors dels justícies locals (E. SALVADOR, *Op. cit.*, pp. 85, 86, 116 i 120; i E. CISCAR, *Op. cit.*, pp. 61, 87, 93, 140, 144, 146 i 148). Sobre la naturalesa, elecció, residència i funcions dels assessors ordinaris de la Diputació, vegeu I. RUBIÓ CAMBRONERO, *Op. cit.*, pp. 291-292.

³⁰ J.L. PALOS i R. RAGUÉS han assenyalat també la importància política del personal jurídic estable de la Diputació —decantant moltes de les decisions del consistori— i dels consultors puntuals de la institució, com a encarregats de "veïllar pels seus interessos econòmics, exercir les seves potestats jurisdiccionals i fiscalitzar el compliment de les Constitucions" ("Les institucions catalanes a l'època moderna i l'ascens dels juristes", a *Tercer Congrés d'Història Moderna...*, 13-I (1993), pp. 55-58; i "Professions legals i ascens social a la Catalunya moderna: Joan Pere Fontanella", a *Vitrina. Publicació del Museu Comarcal de la Garrotxa i de l'Arxiu Històric Comarcal d'Olot*, 8

anys de pràctica jurídica—, s'exigí als candidats una identificació cada vegada més total amb les institucions de la terra.³¹ El 1563, per exemple, quan el consistori proveí misser Pere Batlle, el diputat eclesiàstic volgué deixar constància del seu radical dissentiment “com sia persona que ha ordenades y fetes requestes y altres actes contra lo concistori y la Deputatió, y contra lo bé de tota nostra Cathalunya”.³² Durant els anys setanta, els augments salarials anaren acompanyats del nou tractament com a magnífics, reforçant així la preeminència de l'ofici.

L'exigència de dedicació a la dignitat d'assessor ordinari anà paral·lelament en augment, començant per l'obligació d'acudir com a consellers al servei d'algunes de les ambaixades del General a la cort. Misser Pere Calvó, per exemple, assessor ordinari durant el trienni 1584, explicà com la multiplicació dels afers de la Diputació l'havia obligat a abandonar gairebé del tot “lo negosi de son estudi”, fent que “no y ha agut any que sie estat assessor que no li haje causat de dany en son estudi passades de quatre-centes lliures”.³³ Calvó i els altres assessors havien de dedicar temps a assistir a les reunions del consistori, a aplegar-se amb els altres doctors convocats per a la visita i altres comissions reduïdes i, finalment, a treballar amb l'altre assessor per tal de resoldre les causes i plets de la Diputació com a tribunal.³⁴ Tot i això, l'ofici era fortament cobejat, no només per la seva capacitat d'influència política, sinó també pel salari i els complements retributius, que multiplicaven per deu els dels seus col·legues de la Diputació a nivell local. El 1572 el salari anual dels assessors ordinaris fou augmentat fins a les 260 lliures i encara sis anys després arribà a les 365, encara lluny, però, de les ambicionades retribucions dels doctors del Reial Consell.³⁵ L'aferriada lluita per fer-se amb l'ofici ha deixat petjada en els processos de visita posteriors, on es succeix un catàleg de tènues maniobres per tal d'aconseguir-los: el 1584, per exemple, misser Joan Exerrat fou acusat d'haver pagat a alguns membres del consistori a fi d'obtenir l'ofici. Si bé el jurista acceptà haver fet entrar en escena totes les seves influències personals, negà cap tipus de transacció econòmica.³⁶

(1996), pp. 18-19). Un repàs als progressivament ampliat àmbits d'actuació institucional dels juristes i a la creixent influència de l'“equip jurídic de la Diputació”, a J.L. PALOS, *Els juristes i la defensa de les Constitucions. Joan Pere Fontanella (1575-1649)*, Eumo editorial, Vic, 1997, pp. 21-46 i especialment 34-35.

³¹ El capítol 3 del redreç del 1552 exigí als assessors i advocats al servei del General l'experiència pràctica esmentada, sense concretar si eren inclosos també els assessors de les Diputacions locals (ACA, Cancelleria, *Processos de Corts*, 47, s.f.). A nivell intern del consistori, s'establí la confecció al final de cada trienni d'un memorial anomenat *Testament de deputats* (conservats avui parcialment) als quals es feia relació de tots els afers que es deixaven pendents, a fi d'assegurar-ne uns mínims de continuïtat a la gestió (I. RUBIÓ CAMBRONERO, *Op. cit.*, I, p. 284).

³² Gairebé un quart de segle més tard, l'oïdor Fivaller havia valorat en un nou assessor només el seu patriotisme: “e hoït a dir moltes voltes a dit Fivaller [testificà don Miquel Albert] que dita assessoria se donàs a d'algun dels doctors qui més tingués fet y treballat en defensa de la terra y llibertats de aquella” (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 134, s.n.; i *Visites del General*, 9, f. 266v).

³³ Afirmava que durant aquell trienni s'havien fet més sentències i provisions que durant els vint anys anteriors (ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 778, f. 62). La reforma de la planta de la Batllia general el 1588 —vigent fins a la seva desaparició— establí l'exigència de dedicació exclusiva dels assessors de la Batllia (B. HERNÁNDEZ, *Aproximación a las estructuras...*, p. 63).

³⁴ Encara havien de dedicar molts vespres i dies festius a endreçar sentències i provisions (ACA, Generalitat, *Visites del General*, 4, ff. 282-283).

³⁵ A primers de gener del 1591 el Consell de Cent augmentà el salari dels dos advocats de la ciutat fins a les 500 lliures anuals “ab que no poguessen advocar per altri” (CMC, V, p. 290).

³⁶ Les coneixences i relacions havien estat bàsiques en el seu accés a l'ofici: havia estat per molts anys advocat dels Jordà de Tortosa i en accedir a la dignitat de diputat eclesiàstic primer un altre tortosí, don Pere Oliver de Boteller, i després el mateix Pau Jordà a la diputat reial, aquells havien gestionat el seu accés a l'assessoria (ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 778, f. 62.).

Les acusacions formulades contra el canonge i oïdor eclesiàstic Ferran Fivaller el 1590 anaven en la mateixa direcció de denúncia de componendes.³⁷ Sis doctors lluitaren aleshores per un ofici d'assessor, emprant tots els mitjans d'influència al seu abast. Fivaller, a qui pertocava —segons el torn rotatori al si del consistori— els beneficis de la nominació de la nova assessoria, el vengué al jove misser Pere Ailà, “avent-ne de aquella feta mercaderia”, a través del seu cunyat el donzell Francesc Destorrent. Segons un altre dels sis candidats, misser Francesc Gamis, l'oïdor Fivaller li prometé l'ofici en compensació de les prebendes que aquell li havia facilitat des d'una conselleria de la ciutat, però finalment l'hagué d'entregar al seu cunyat. Les negociacions entre misser Gamis i Destorrent fracassaren, tot i que l'advocat es comprometé a entregar anualment a la seva dona “per atapins” cinquanta ducats. Fivaller respongué a les acusacions de Gamis afirmant que havia rebutjat nomenar-lo precisament perquè volia comprar l'ofici. Entretant, misser Jeroni Miquel s'havia avançat a Gamis oferint a la muller de Destorrent algunes joies i el germà de misser Jaume Pineda, interessat a l'ofici, rebé com a resposta als seus primers sondejos “que si no pagava no hauria res” i que el preu de l'assessoria es situava ja per damunt de les cincents lliures. L'oïdor visitat acceptà que els diners corrien, però negà haver-los exigit en cap cas i culpà els aspirants d'oferir-los descaradament i d'acusar-lo després d'allò que justament havia rebutjat: “en lo tems se avia de proveir dita assessoria [explicà Fivaller] acudí molta gent principal (los noms dels quals per decència no se exprimexen) [...] y pregaren los donàs lo vot de dita assessoria, offerint-li grans quantitats de monedas per dit effecte”.³⁸

Com en el cas de les assessories ordinàries centrals, la remuneració de l'ofici d'advocat fiscal a l'administració central barcelonina (creat el 1560) multiplicà per més de deu la dels seus col·legues de fora de Barcelona —passant de 260 lliures el 1572 a 365 el 1578—, salari idèntic al dels assessors. Tampoc no mancaren aspirants a l'ofici i la polèmica més important es desfermà el 1583, quan el consistori es dividí tres contra tres en defensa de dos candidats, un dels quals comptava únicament vint-i-cinc anys d'edat i escassos mesos d'experiència professional, fet a pesar del qual aconseguí finalment el nomenament a partir d'un vot favorable dels dos assessors ordinaris.³⁹ Encara el 1575, els oficis jurídics centrals foren augmentats amb la creació de l'assessor del defenedor. La consolidació de tots aquests oficis jurídics no eliminà, ni de bon tros, la participació puntual de molts doctors de prestigi en els grans afers polítics. El govern de la Diputació convocà tot sovint els juristes més afamats i els reclamà els seus vots, a fi de revestir del màxim rang les seves deliberacions. L'estiu del 1573, per exemple, en ple escàndol a Barcelona per l'execució sumaríssima del donzell Forner, el consistori convocà set doctors que acabaren recomanant la convocatòria d'una reunió dels tres estaments en Junta de Braços. Aquells crearen la pertinent divuitena, però també una comissió de dotze doctors a fi d'estudiar permanentment les repercussions jurídiques del cas.⁴⁰

³⁷ Una anàlisi del seu entrellat familiar i clientelar a M.A. FARGAS, “Organització familiar i política de grup a l'època moderna: els Fivaller de Barcelona”, a *Estudis. Revista d'història moderna*, 19 (1993), pp. 140-141.

³⁸ Miquel Baptista Falcó declarà a favor de l'oïdor Fivaller i explicà gràficament com es pretenia comprar el seu vot per l'assessoria: “que li havien aportats uns sachs de diners llarchs com mig bras plens perquè los promotés la assessoria” (ACA, Generalitat, *Visites del General*, 1, ff. 126v-127; i 9, s.f.).

³⁹ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 148, ff. 588v-604v. Sobre les funcions de l'advocat fiscal, vegeu I. RUBIÓ CAMBRONERO, *Op. cit.*, I, p. 294.

⁴⁰ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 141, ff. 412v-421; i 142, ff. 1135-1137.

A partir d'aleshores, la convocatòria de doctors cristal·litzà en una pràctica absolutament necessària per a tots els casos d'enfrontament institucional de la Diputació amb l'Audiència o el Sant Ofici. Pocs mesos després, sis doctors foren convocats al consistori per aconsellar sobre l'acceptació del polèmic breu de l'impost de l'excusat, els quals en companyia dels assessors ordinaris redactaren un vot col·lectiu en el qual dictaminaren que el consistori havia de suspendre la seva oposició.⁴¹ Les mateixes consultes de doctors es repetiren durant la dècada dels setanta. La primavera del 1574, per exemple, els dos assessors ordinaris de la Diputació prepararen un vot en companyia d'altres quatre juristes, aquesta vegada entorn de les polèmiques pragmàtiques reials de fortificació de Roses i Perpinyà, suspeses finalment pel rei a petició dels estaments durant les Corts del 1585.⁴² Encara les darreres setmanes del 1575 i les primeres del 1576, quan la Diputació reaccionà en contra de la crida virregnal del manifest de cavalls, el consistori arribà a convocar per participar als debats subsegüents fins a trenta-sis juristes, subvencionant i promovent la redacció d'un memorial en dret contra la pragmàtica.⁴³ Entre 1578 i 1579 noves comissions de doctors convocades pel consistori s'ocuparen dels més diversos afers, tant relatius a qüestions de política general, com al funcionament intern de la Diputació: el motu propi papal sobre la prohibició de bandolejar, els abusos sobre les llistes d'extracció de diputats o el jurament del nou visitador reial en absència de representants del General, deliberacions on assistiren catorze juristes.⁴⁴ Tots aquests exemples posen de manifest l'omnipresència dels juristes i la freqüentíssima apel·lació als seus recursos intel·lectuals a la vida política de la Diputació.

Les presons de la Diputació com a signe de poder jurisdiccional

Un altre símbol capital de l'expansió jurisdiccional de la Diputació vingué constituït per la construcció de presons pròpies en el curs del nostre període. A principis dels seixanta el consistori acostumava a recloure els particulars sotmesos a processos o sentenciats per fraus i delictes contra el General, no a les presons de la ciutat, sinó a les del bisbe de Barcelona.⁴⁵ A finals del 1563, però, el consistori decidí, amb el vot favorable dels assessors ordinaris, la construcció d'una presó a la casa de la Diputació "en lo loc hon designaran y aparrà més còmodo".⁴⁶ Encara que no tenim

⁴¹ "No toque a dits senyors deputats ni poden ab dita forma interposar-se en dit negoci" (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 141, ff. 667 i 675v).

⁴² Els sis juristes determinaren que la Diputació no assumís com a tal la causa, però que si alguna de les universitats afectades compareixia davant del consistori per demanar-ne la revocació aleshores es fes l'acostumada súplica "ab cap y cua" (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 141, f. 701).

⁴³ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 143, ff. 123-125v. La tardor del 1576, novament tretze juristes —entre ells alguns membres del Reial Consell— foren convocats per aconsellar sobre la polèmica crida virregnal de manifest de cavalls i l'obertura d'un portal als deposadors per part de la lloctinència (*Ídem*, 143, ff. 342-342v).

⁴⁴ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 144, f. 716v. Després, vuit doctors fan vot sobre els actes fets pel Consell Criminal contra la Diputació en la qüestió del veguer de Lleida, disset assessoraren el consistori sobre la captura d'un síndic perpinyanenc enviat a la cort, i set més sobre la crida de control de les virtualles publicada per la lloctinència (*Ídem*, 145, ff. 149 i 331v).

⁴⁵ ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 778, f. 62. Sobre la construcció per part de la Diputació de l'anomenada "cárcel de los manifestados" a partir del 1556 —noranta anys més tard de la seva aprovació per fur del 1461—, vegeu L. IBÁÑEZ DE AOYZ, *Op. cit.*, ff. 177 i 180.q

⁴⁶ Ja a finals de desembre del 1563, fins i tot, el governador don Pere de Cardona demanà a la Diputació "que li volguessen dexar les presons de la present casa de la Diputació, que ara poc ha se eren fetes, per posar en aquelles alguns presos tenia", petició acollida favorablement pel consistori, fet davant el qual hi ingressaren el dia de Nadal vuit presoners del governador (DGC, II, pp. 148-149).

més notícies sobre les hipotètiques obres de condicionament, sabem que dos anys després la Diputació tancava ja a Palau els seus presoners i el 1566 el consistori —davant els rumors de fuga— ordenà la revisió de les reixes “que deyen que la havian asserrada”. Durant aquells primers anys d'ús, sembla que no s'aixecà cap veu que posés en qüestió el dret de la Diputació a disposar de presons pròpies. L'estiu d'aquell 1566, però, la lloctinència i el Reial Consell encetaren una ofensiva per suspendre'l, començant per la presentació d'una íntima del procurador fiscal de la cort amb la qual es convidà el consistori a llevar “lo càrrec”; diputats i oïdors respongueren refermant el seu dret a disposar-ne i els tres estaments amb una ambaixada de protesta davant del lloctinent.⁴⁷

Desconeixem l'èxit de l'ofensiva reial, però el cert és que el 1572 la Diputació emprava com a presó una nova cambra, la del guardarroba, on curiosament, a més, hi havia els grans armaris que contenien els objectes més preuats de la institució. Sembla que, a la pràctica, es continuaren emprant les noves presons per al comú dels presoners i la cambra del guardarroba per als privilegiats, en tot cas per als afers concernents a la jurisdicció de la Diputació.⁴⁸ A finals d'aquell any el consistori reglamentà els mecanismes d'alliberament dels presoners, establint que en endavant el carceller o oficial encaregat no podria alliberar ningú sense disposar del corresponent albarà emanat dels diputats. La Diputació prengué les cures habituals amb els presoners, com ara l'assistència d'un cirurgià en cas de malaltia, encara que les condicions higièniques no eren les més adequades, el que provocà la mort d'algun dels presoners, com ara en el cas d'un aragonès de cognom Ortís (1573). Així mateix, la majoria dels presoners havien de fer-se càrrec de les pròpies despeses de mantenció, encara que alguns casos, “atensa sa necessitat y misèria” el General pagava un sou diari “per sos aliments” (1579).

Desconeixem la capacitat de les presons. Sabem, però, que l'estiu del 1581 foren prou àmplies per acollir simultàniament els deu fermancers de la bolla gironina, gairebé tots ells militars.⁴⁹ Les condicions de seguretat, però, no debien ésser les millors, si ens atenem almenys a històries com les del collidor de bolla a Barcelona Joan Sanxo, empresonat la tardor del 1572 i fugit després més d'un any de presó i novament el 1575, la segona vegada, amb èxit, tot i la recompensa de tres-centes lliures oferta per la seva captura.⁵⁰ La cambra del guardarroba deparà també oportunitats a la fugida dels presoners, com ara la sonada del sobrecollidor Onofre Ciurana a primers del 1586 qui, “romput los panyes, cadenats y portes de dita estància se'n és anat y fugit”.⁵¹ L'oïdor reial fou acusat més tard d'haver dispensat un tracte inhumà a Ciurana i un altre presoner, mantenint-lo

⁴⁷ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 135, ff. 42v, 323 i 379; *Lletres trameses*, 783, f. 122.

⁴⁸ Les Corts valencianes del 1585 prohibiren l'empresonament de militars per deutes, “que sien executats en sos béns y no en la persona, reservats armes, cavall y llit”, amb l'única excepció “quant los deutes seran verdaderament fiscals o patrimonials, o de la Generalitat o de la ciutat, o causats per rahó de administració de offici públich” (E. SALVADOR, *Cortes valencianas...*, p. 89).

⁴⁹ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 140, ff. 139, 164, 166v i 186; 145, f. 292; i 146, f. 624v.

⁵⁰ Segons sembla la recerca a Barcelona fou exhaustiva: algutzirs reials es mobilitzaren buscant Sanxo als monestirs de la ciutat, a les barques de la marina i Badalona. Foren escorcollats tots els vaixells a la platja barcelonina i registrades totes les coves i cases de la muntanya de Montjuïc (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 141, ff. 473, 477v i 487).

⁵¹ Després d'oferir mil ducats de recompensa, la Diputació s'encarregà de fer publicar la crida per tot el país, amb una altra que prohibia els patrons de vaixells, mariners i pescadors fer-se a la mar des de la platja barcelonina sense llicència prèvia del consistori. Cinc dies després Ciurana fou capturat (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 150, ff. 412-414; *Lletres trameses*, 802, ff. 105-106).

“tan estret que moltes voltes no y podia entrar lo metge que venia a visitar-lo, y havie de pendre los axerops y altres medicines per la rexa, hi-l féu estar molt temps en la presó fosca”.⁵²

L'exclusivitat competencial de la fiscalitat i les llicències de propi ús

Una altra de les principals comeses de la Diputació era la del control i fiscalització del trànsit de partides de moneda a mans de particulars o autoritats públiques. Ni tan sols la moneda del rei se'n deslliurava: el 1562, per exemple, un cop Martín Fernández de Izaguirre arribà a la capital, el consistori ordenà al collidor de Lleida que retornés una de les vuit càrregues de la moneda que portava de Castella a Barcelona i que li havia obligat a deixar en penyora al seu pas per la capital del Segrià.⁵³ Els estaments aplegats en Corts —com ara el 1563, beneficiant un carregament de vint mil escuts d'or que Niccolò Grimaldi portà en nom del rei en direcció a Itàlia—⁵⁴ i la Diputació per delegació seva, atorgaven les anomenades llicències de propi ús en aquells casos ben justificats per la necessitat dels pagaments de les guerres del rei o les necessitats particulars de les institucions o els privilegiats, d'acord amb el que havia estat disposat a les Corts del 1537 per tal de facilitar el trànsit monetari per a la satisfacció de les necessitats imperials.⁵⁵ Tres exemples il·lustren aquestes atencions als primers barons i ministres del rei: el 1569 el duc de Cardona aconseguí una llicència de propi ús per portar per provisió de casa seva siscentes mitgeres de forment i trescents cafissos d'ordi des de les seves possessions catalanes a València; el 1573, el comanador major de Castella, don Lluís de Requesens, governador de Milà, obtingué llicència per passar-hi quatre mil escuts d'or; finalment, el 1579 s'assegurà al cardenal Granvela el pas camí de la cort de “diners, joyes y coses de sa senyoria y de sos criats, familiars y altres que van en sa companyia”, després, això sí, que tots ells haguessin satisfet els corresponents drets a Barcelona.⁵⁶

En tractar-se d'un dret exigít a les taules de frontera, els diputats locals n'eren en bona mesura responsables. Els anys 1575 i 1582 el consistori els trameté circulars en les quals els recordà que les llicències de propi ús havien de limitar-se estrictament a aquells béns que els caminants requerissin per al seu viatge i en cap cas podrien atorgar-se a mercaders.⁵⁷ A molts indrets, els arrendadors dels drets de bolla foren excessivament estrictes en les imposicions sobre la roba de propi ús, suscitant diverses queixes, com ara la que portà un síndic del vescomtat de Castellbò fins a Barcelona (1575) o a formular irades protestes els habitants de les col·lectes de Camprodon i Sant Joan de les Abadesses (1576).⁵⁸ Pel que feia a les relacions de frontera, les Corts del 1585

⁵² L'antic oïdor es defensà afirmant que ell havia dit diverses vegades al sí del consistori que la presó en la qual es trobaven “no era loch per a cavallers” (ACA, Generalitat, *Visites del General*, 8, f. 286).

⁵³ ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 780, f. 70v.

⁵⁴ AHCB, Consell de Cent, *Corts*, XVI-71, f. 21.

⁵⁵ A. CASALS, *Op. cit.*, p. 350.

⁵⁶ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 141, f. 394; 145, f. 209; i *Lletres trameses*, 787, f. 56v.

⁵⁷ Les llicències concedides havien d'ésser registrades en llibres adhoc, els quals serien entregats semestralment als sobrecollidors, que els portarien a Barcelona (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 140, f. 16; *Lletres trameses*, 792, f. 88; i 799, f. 100v).

⁵⁸ ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 792, ff. 12 i 18v-19.

reglamentaren a través d'una concòrdia les condicions del transport de mercaderies en propi ús entre catalans i aragonesos.⁵⁹

Les concessions de propi ús de major volum, però, afectaren sobretot els carregaments de moneda reial i els de les principals ordes religioses i militars.⁶⁰ Durant les Corts del 1563-1564, per exemple, l'orde de Sant Joan justificà una petició de llicència en els perjudicis provocats per la reforma amb la pèrdua de totes les rendes a Anglaterra i bona part d'Alemanya. Castella restà, per tant, com a principal font d'ingressos —entre 25 i 30.000 ducats anuals—, que calia traslladar a Malta, seu de l'orde, fent-se del tot necessari el pas per Catalunya i el dipòsit a la Taula de Canvi barcelonina —per tal que fossin negociats per mercaders catalans a Palerm—, de forma que “may los dits diners exirien del dit Principat, ans la mayor part de aquells restarien en mans de cathalans”.⁶¹ A partir de finals de la dècada dels seixanta, el rei cercà la concessió d'aquestes llicències de propi ús principalment per als seus carregaments de moneda vers Itàlia i el camí espanyol, així com per a les provisions d'aliments adreçades a les esquadres de galeres de la Mediterrània.⁶² I per un i altre motiu, els principals beneficiaris d'aquestes llicències —a través de les quals s'acostumava a aprofitar per treure més del que tocava—, foren els denostats financers i almiralls genovesos.

Molts dels mercaders genovesos van fer-se gestionar llicències de propi ús per als seus negocis particulars, tal i com denuncià el consistori el 1570, en queixar-se de l'aval per part de la cancelleria a les seves peticions per enormes sumes de diners “essent a la veritat diners de dits mercaders y per a negocis particulars seus”.⁶³ Un cop aplegades les proves suficients, el consistori s'adreçà al rei aquell mateix any per denunciar diversos fraus de moneda per valor d'uns 550.000 ducats, comesos per mercaders genovesos a través del port de l'Ampolla i altres platges del Principat, amagats “dins saques de llana y balas de robas”. En represàlia, el consistori decidí incautar-se 51.000 ducats que el palentí Juan Gutiérrez mirava d'embarcar a Roses amb llicència de propi ús de moneda reial, que el consistori considerà en realitat propietat de particulars genovesos. Després del procés pertinent, el mateix Consell Reial hagué de reconèixer el frau i instar al lloctinent a l'auxili de la Diputació en l'acte d'aprehensió. I encara que, Felip II ordenà l'entrega dels diners incautats a mans del tresorer general de la Corona de Castella, Melchor de Herrera, diputats i oïdors respongueren amb una negativa frontal, recolzada pel bisbe de Barcelona, el canceller, el regent la cancelleria i els doctors de les dues sales de l'Audiència.⁶⁴

⁵⁹ AHCB, Consell de Cent, *Corts*, XVI-74, ff. 508v-509v. D'ençà de les Corts del 1563-1564, aragonesos i catalans renovaren a cada convocatòria de la segona meitat del Cinccents cinc capítols d'una concòrdia sobre propi ús i exempcions mútues en el pagament dels drets del General respectius. Sobre la inclusió del text de la concòrdia a les Corts de Tarassona el 1592, vegeu ADZ, *Registro de actos comunes de la Diputación del Reino*, 263, f. 56v).

⁶⁰ Les Corts de 1519 miraren de tancar un allarga polèmica a Aragó sobre l'exercici reial del propi ús “*declarando al rey y familiares suyos exentos de “generalidades” con tal que vayan con ellas personalmente los regios propietarios*” (A. CANELLAS, *Op. cit.*, p. 22).

⁶¹ Els braços eclesiàstic i militar acceptaren l'exempció sense vacil·lacions (AHCB, Consell de Cent, *Corts*, XVI-71, ff. 41-42).

⁶² El 1583, per exemple, el consistori concedí llicència als bastiments i bescuits comprats al Principat i pendent d'embarcar-se a Tarragona per a la provisió de l'armada reial a Lisboa; idèntica escena es produí a finals del 1597, a favor de les galeres comandades per Oratio Lescaro (ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 799, f. 179v; i 813, f. 123).

⁶³ El 1570, el darrer cas descobert per la Diputació era el d'un criat del secretari Escobedo, qui havia aconseguit passar sense pagar a través d'aquest sistema 48.000 ducats (ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 787, ff. 76v-77).

⁶⁴ Per resoldre el plet, un cop fetes les enquestes, enviaren a la cort en ambaixada mossèn Miquel Boixadors i misser Francesc Serra (ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 787, ff. 107-108).

Encara que desconeixem el desenllaç de la negociació del 1570, no sembla que la Diputació rebaixés posteriorment les seves exigències fiscals al respecte. A finals del 1571, féu incautar novament a Roses una altra remesa de 50.000 ducats embarcats il·legalment a la galera del capità Pietro Battista Lomelin —qui fou fins i tot empresonat al Palau de la Diputació— “en nom del bescompte Catanio, genovès”. Durant els anys, posteriors, la denunciada manca de credibilitat de les certificacions de moneda reial que portaven molts mercaders genovesos, obligà el consistori a optar pel cobrament forçat de les imposicions habituals a l'espera que una missiva reial confirmés la seva veracitat. Així, per exemple, el 1575 diputats i oïdors ordenaren la immobilització al monestir de Sant Francesc —amb escorta de deu homes— de 800.000 rals portats a Barcelona pel correu reial Ludovico Mantuano, cobrant-se a més quatre mil rals en pagament del corresponent dret d'eixida de la moneda. Només un mes després, quan el monarca certificà personalment per carta la naturalesa de la tramesa —destinada a don Joan d'Àustria—, el consistori acceptà retornar els diners a Mantuano.⁶⁵

L'activitat d'aquests financers genovesos en el trànsit entre Castella i Barcelona fou denunciada per part dels estaments durant les Corts de Montsó del 1585, a través de la presentació d'un greuge general. S'afirmà aleshores que d'ençà de les anteriors Corts, vint anys abans, havia augmentat enormement el volum de moneda que sortia de Catalunya per propi ús reial “y se haja diverses vegades entés que molts mercaders y altres estrangers y naturals de aquestos regnes han fet y fan de assò arbitre y mercaderia per sa utilitat pròpia, sots nom de ús propi de vostra magestat”. Amb aquest objectiu obtenien les esmentades lletres reials per als diputats, demanant la corresponent exempció fiscal, i infringien així un notable dany a la hisenda del General, “com se haja vist u trobat per experiència que de alguns anys ensà no ha valgut alguna cosa lo dret de exida de les monedes”.⁶⁶ Però, a la pràctica, no només els genovesos o l'administració reial al Principat van treure profit de la negociació d'aquesta mena de llicències: a les visites dels consistoris de la Diputació del General, trobem acusacions, com ara el 1584 en el cas del diputat reial Pau Jordà d'haver concedit llicències de propi ús amb sospitosa liberalitat, “y que dit deputat se era molt utiliat de açò”.⁶⁷

El discutit paper de la Diputació a la defensa de l'ordre públic

L'exercici per part de la Generalitat de funcions relacionades amb l'ordre públic va nèixer en primeríssim lloc del propòsit de perseguir tots aquells qui atemptessin contra la recaptació dels drets del General.⁶⁸ Ja hem esmentat el fet que el 1573 el consistori hagué de reaccionar contra

⁶⁵ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 138, f. 682v; i 143, ff. 13 i 42v. El mateix cobrament avançat dels drets d'eixida executat el consistori al pagador reial al Principat Garcia de Velasco quan aquell demana propi ús de vuit mil ducats per pagar les tropes reials a Menorca (*Ídem*, 143, ff. 190v-191).

⁶⁶ AHCB, Consell de Cent, *Corts*, XVI-74, ff. 665v-666. El greuge reprenia fil per randa el contingut de les instruccions d'una ambaixada de queixa de la Diputació al rei a finals del 1582 (ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 799, ff. 102-119).

⁶⁷ També durant la visita de don Joan de Queralt es parla de l'entrega de “algunes pecúnies” a canvi de concessions de llicències de treta de moneda (ACA, Generalitat, *Visites del General*, 1, s.f.; i 2, f. 18).

⁶⁸ E. SERRA apunta la possibilitat —ben assenyada— que la Diputació restringís l'actuació contra els bandolers als propis afers, per tal de evitar caure en la trampa virregnal consistent en la definició d'un bandolerisme “que tendia a confondre i barrejar interessadament la conflictivitat estamental, interestamental i social del país amb un bandolerisme

una oberta rebel·lió a les imposicions dels drets de bolla i entrades i eixides duta a terme per una quadrilla d'uns seixanta bandolers a Alfarràs, acusats de fer “burla y menyspreu de la exactió”.⁶⁹ Semblants mostres de contestació impulsaren els consistoris a actuar de forma diligent en defensa dels seus oficials i de la recaptació dels drets a través de la publicació de crides amb nòmimes de lladres i oferiment de recompenses per la seva entrega vius o morts. Durant les setmanes posteriors a la crida de persecució pels fets d'Alfarràs el consistori trameté quatre comissaris reials encapçalant contingents armats amb l'encàrrec de recórrer el país per publicar arreu el memorial de els delinqüents encartats. En preparació d'una batuda general, el consistori reclamà l'ajut dels Consells de les universitats afectades i demanà als diputats aragonesos que extremessin els controls fronterers per tal d'evitar-ne fugides.⁷⁰

L'acció dels caça-recompenses no es féu esperar i un mes després arribà mort a Barcelona el primer dels nomenats a la crida. La principal conseqüència d'aquella, però, fou l'anomenada batalla de la Conca d'Òdena, a on havien anat concentrant-se els principals inculpats. Sis hores de combat acabaren amb la resistència dels vuitanta homes de les quadrilles dels famosos Camadall i Cascavell, aquest últim acusat d'haver robat i haver pres els llibres de la seva col·lecta al diputat local de Tremp. Un traginer igualadí s'encarregà de portar a Barcelona vint-i-tres caps “enclavats ab barres de fusta” que foren plantats per un botxí reial en exemplaritzant exposició al patí de la casa de la Diputació i —per il·lustrar sobre el destí dels qui s'oposaven a la fiscalitat del General— a l'entorn de les cases del General i de la Bolla a la ciutat. Altres trenta-vuit bandolers capturats foren portats davant del consistori sota custòdia de 200 arcabussers, declararen al llarg d'una nit sencera i començaren a ésser torturats.⁷¹ La batalla de la Conca suscità un conflicte a l'hora del repartiment de les recompenses promeses, entre “diverses universitats e singulars senyors de vassalls, y persones notables, y molts altres de tots staments”: segons sembla havien participat molts habitants de l'Anoia amb l'esperança de recompensa, dels quals havien mort set i altres dotze resultaren ferits. Universitats i barons reclamaren a Barcelona els pagaments i el diputat militar s'hi desplaçà i féu pagaments per valor de tres mil lliures en recompensa mes altres dos mil per subvenir a les despeses d'organització de l'atac i en compensació dels danys.⁷² La celebració de la victòria d'Òdena arribà al clímax amb l'entrega el dia després de la festa de Sant Jordi d'una cadena d'or valorada en cinc-centes lliures al donzell igualadí Jaume Pau Franquesa, procurador

genèric i delinqüent” (“Constitucions i Redreç...”, p. 170-172). De fet, N. SALES ha assenyalat com a ben difícil per a finals del Cinccents la distinció entre “bandolerisme a seques i violències (amb o sense recurs a *bandolers*) derivades de pugnes per l'aigua o les subsistències” (*Els segles de la decadència...*, p. 259).

⁶⁹ S'oferiren 500 lliures per l'entrega de Joan Escuder, 360 per altres quatre, 200 per altres sis noms i entre 100 i 50 per altres 37 persones. Encara s'afegí que s'entregarien 25 lliures per l'entrega de qualsevol altre bandoler no nomenat implicat en accions contra la Diputació i que la recompensa es reduïria a la meitat en cas d'entregar-los morts. La crida fou solemnement publicada per l'escrivà major en companyia de sis trompetes i tabals als llocs acostumats de Barcelona, així com pels delegats territorials a tots els caps de Diputació local (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 140, ff. 217-219).

⁷⁰ ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 789, f. 158.

⁷¹ Els lladres menors d'edat foren assistits per dos procuradors de pobres, mentre nou porters reials i sis alabarders de la guarda del lloctinent els custodiaven. Els nafrats foren atesos pels cirurgians Joan Domènec i Gaspar Massaguer, auxiliats pels seus criats (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 140, ff. 241, 283 i 311). Una crònica dels fets, a través dels l'estudi de papers impresos que informaren l'opinió pública barcelonina, a J. ROMEU, “Bandolerisme i periodisme al s. XVI. A propòsit d'uns fets esdevinguts a Igualada el 1573”, a *Poesia en el context cultural del segle XVI al XVIII*, Curial, Barcelona, 1991, pp. 271-296. Vegeu també la completíssima descripció que ens ofereixen els DGC, II, pp. 404-412, remarcant que fou “grandíssima la alteració y pietat dels ànimos dels qui's trobaven en Barcelona per veure tant gran exequució de carn humana”.

⁷² ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 140, ff. 262-264.

general del duc de Cardona a la Conca d'Òdena i considerat principal artífex de la victòria militar.⁷³

La persecució dels darrers reductes de les colles cridades el 1573 es complicà en topar amb les jurisdiccions del sometent de Solsona i el veguer de la Seu d'Urgell, en dificultar aquelles l'actuació dels contingents armats encapçalats pels quatre comissaris que el consistori havia enviat en publicar la crida. El consistori defensà davant els seus contradictors el seu dret a actuar amb "ple poder en les coses criminals".⁷⁴ Dos mesos i mig després de la publicació de la crida el consistori revocà la comissió d'un dels quatre comissaris —davant la constatació que la major part dels bandolers cridats havien estat morts o capturats— i llicència la seva companyia formada per uns quaranta homes.⁷⁵ El principal encartat dels actes a Alfarràs, Joan Escuder no caigué encara fins unes setmanes després. Acumulà totes les malediccions possibles: havia actuat al llarg de més de vint anys al Principat i els Comtats, en gran ofensa del rei i del Sant Ofici "y de tots los altres tribunals", és a dir, sense reconèixer cap mena de jurisdicció. Se l'acusà a més d'heretgia, fet pel qual havia estat cremat en efígie en aute de fe a Barcelona. La trampa definitiva li fou parada pel procurador general de l'abadiat de Ripoll, don Jeroni de Pinós, i el seu lloctinent mossèn Pere de Montagut, els quals repartiren estratègicament els seus homes als passos més avantatjats per a l'emboscada de les terres de l'abadiat que acostumava a travessar Escuder. Al pont de Segúries, prop de Sant Joan de les Abadesses, els homes de l'abat dispararen contra una dotzena de bandolers. Ferit en la rixa, Escuder morí poc després i el seu cos fou portat a Barcelona.⁷⁶

En arribar l'estiu del 1573 el consistori afegí noves partides al "compte de bandolers" no només per al pagament de recompeses, sinó també dels ferits i afectats per les accions militars de persecució, que incloïen, per exemple, compensacions per la crema de cases de particulars on s'havien fet forts bandolers, com ara en el cas del lloc de l'Albió, a la vegueria de Cervera. Calgué també satisfer les despeses per la recuperació dels ferits dels contingents militars creats per la Diputació, així com dels vilatans que els havien ajudat, els quals, ben sovint, havien estat més tard objecte de revenja, com ara un pagès de la baronia de la Llacuna, assassinat després d'haver ferit de mort un dels bandolers cridats.⁷⁷ A mitjans de juliol del 1573, quan escassament es complien sis

⁷³ Segons els seus lloadors, Franquesa havia "aperçibit" més de cent cinquanta homes armats que foren estratègicament disposats el dia de la batalla per les cases i llocs de la Conca "amb molt orde y concert per invadir y encontrar" amb la quadrilla. Quan el sometent igualadí els encaçà fins a Òdena, els homes de Franquesa els sortiren al pas i els esclafaren (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 140, f. 283). Sobre el paper dels Franquesa a la batalla i llur aprofitament propagandístic posterior en termes de promoció política, vegeu J.M. TORRAS, *Poders i relacions clientelars a la Catalunya dels Austriacs. Pere Franquesa (1547-1614)*, Eumo editorial, Vic, 1998, pp. 40-42. La Diputació participà de la batalla propagandística sobre els mèrits a través de la publicació —amb l'escut de Sant Jordi gravat ben visible a la portada— d'unes "Cobles noves del rebato y encontre an ingut los bandolers y lladres adalats ab la gent del rey y dels senyors de diputats del General de Catalunya", a l'interior de la qual l'èxit ja semblava exclusiu de la Diputació: "Ara poden estar plans / gent brivona y adalats, / puix vos han ligat las mans / los senyors de diputats" (J. ROMEU, *Op. cit.*, pp. 278 i 292-295).

⁷⁴ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 140, f. 296.

⁷⁵ La Diputació es mostrà disposada a fer front a les despeses de calguessin per tal de capturar els cridats encara lliures: davant la notícia de la captura a Oloron de Vacca morta i altres catorze bandolers cridats, el consistori encarregà a Alemany de Queralt que anés a buscar-los si calia "per medi de diners o cavalls", oferint aiximateix cincents ducats a aquell que els entregués a la ratlla de la Vall d'Aran (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 140, ff. 300, 303 i 364v).

⁷⁶ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 140, ff. 342-343.

⁷⁷ Encara alguns dels cridats ho havien estat sense justificació: l'estiu del 1574 el consistori reconegué que Joan Traginer, d'Esparreguera, havia estat "pres per altri" i nomenat indègudament a la crida, fet pel qual el consistori ordena desgreujar-lo amb una altra crida on fos exonerat de tota responsabilitat (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 141, f. 379; 142, ff. 791v-792 i 979; i 143, f. 307; i *Lletres trameses*, 789, f. 184).

mesos de la primera gran ofensiva de la Diputació, el consistori decretà la publicació d'una segona crida “per acabar de castigar los ladres y bandolers que directament han damnificat lo General”, en la qual s'oferiren recompenses de cent lliures per dotze encartats, de cinquanta per altres dotze i de vint-i-cinc per un total de vuitanta-vuit.⁷⁸ Els resultats d'aquesta segona crida semblen haver estat força menys espectaculars atès que la major part dels cridats optaren per abandonar el país en totes les direccions possibles (pel setembre arribaren notícies de la captura de lladres cridats per part de tropes reials a l'Aragó). Els contactes amb les autoritats aragoneses miraren d'evitar el retorn dels encartats a Catalunya.⁷⁹ Oficials del rei a València capturaren en poques setmanes tretze bandolers inclosos a les crides de la Diputació catalana.⁸⁰ Des de Perpinyà, igualment, delegats del General negociaren —a través de Francesc Grimau amb “las bonas intel·ligèntias que crehem tindrà en França”— l'entrega pel Parlament de Tolosa de l'anomenat Pardinella, “ladre y bandoler qui en lo present Principat y Comtats ha molt damnificat lo General”.⁸¹ Sembla, però, que la majoria dels cridats s'havien refugiat a les parts de frontera amb la vegueria cerdana, fet pel qual el consistori reclamà als còsols de Puigcerdà i als d'Acs la seva col·laboració en l'encalç. Els diputats i oïdors miraren de endolcir-ne l'esforç amb la compensació d'eximir-los del pagament dels drets del General en passar per Cerdanya camí de les fires franceses on acostumaven a vendre els seus cordellats.⁸²

Quadre 38. Recompenses pagades pel consistori per l'entrega de bandolers cridats a principis del 1573 (1573-1583)

Data	Lliures	Beneficiari i càrrec	Bandoler (procedència)
26/3/73	50	Joan Bassols (sots-veguer d'Olot)	P. A. Solà (St. Joan les Fonts)
6/4/73	25	Joan Coromines (mercader de Manresa)	Joan Malbarret (francès)
	50	Francesc Esbert (sots-veguer Prats del Rei)	lo Guerxet (gascó)
9/4/73	62	Joan Clos (batlle de la Molsosa)	Dos bandolers vius i un mort
	25	Francesc Estrada (batlle St Martí Massana)	Bandoler
28/4/73	30	Jaume Torra (batlle de Palou)	Dos lladres vius i un mort
13/5/73	25	Pere Verdeny (comissari reial a Oliana)	Lluís Barrufo (Fraga)
23/5/73	25	Gaspar Gimènells (sastre de Tarragona)	Mateu Balló (Comiols)
15/6/73	25	Pere Verdeny (comissari reial a Oliana)	Lladre cridat viu
	13	Batlle general de Poblet	Lladre cridat mort
	25	Joan Vicens (batlle de la baronia d'Oix)	Domenjo Gascó, lo Babillaria
19/6/73	40	Jaume J. Ponces (procurador Montmagastre)	Cridat mort

⁷⁸ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 141, ff. 384-386.

⁷⁹ Segons sembla, alguns dels encartats havien estat allistats com a soldats a les guardes del Regne d'Aragó i la Diputació temia que en ésser llicenciats tornessin a Catalunya al contacte amb els antics correligionaris (ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 789, ff. 204-205).

⁸⁰ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 141, ff. 456v-466; i 142, f. 772.

⁸¹ Grimau envià dos dels seus a Tolosa per aquests tornaren amb les mans buides: ningú no l'havia vist, tot i els cincents escuts que portaven per afinar memòries (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 141, f. 456; *Lletres trameses*, 790, f. 4). A principis del 1563 havien estat entregats a Barcelona i executats tres bandolers gascons extradits pel Parlament de Tolosa (J. REGLÀ, *Felip II i Catalunya...*, p. 83). Cinc anys abans, l'agost del 1558, havien estat lliurats altres tres catalans responsables de l'assassinat i robatori d'una família a Sant Iscle de les Feixes. Fugits a França, havien estat jutjats pel Parlament de Tolosa i condemnats a l'esquarterament en vida, pena que fou finalment aplicada a Barcelona “levant primer una cama, après altra, y après los brassos, y après lo cap, cosa que fins assi no s'era fet” (DGC, II, p. 87).

⁸² “Per causa del gran càrrech que allí's té de resistir als uganauz enemichs de Déu y del rey, qui tenen los camins y passos de tal manera presos y empatxats que no'ls és possible per aquella terra poder anar a les fires” (ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 790, f. 152). La primavera del mateix 1574 el consistori atorga la mateixa exempció —pagar només els drets dits “de trànsit”— a un mercader al pas per Vilafranca de Conflent i Perpinyà camí de Narbona, “per la multitud de lladres y uganauz que són en los camins de França”, unint les accions d'uns i altres (*Idem*, 790, f. 176v).

22/6/73	50	Gabriel Rei (sots-veguer de Pallars)	Quatre bandolers cridats
25/6/73	90	Tres pastors d'Isil (Aneu) i Espot (Pallars)	Tres bandolers cridats morts
8/7/73	15	Comissari reial	Dos bandolers cridats
12/9/73	30	Pedro Navarro (capità de guerra d'Aragó)	Diversos cridats
19/9/73	200	Oficials reials a València	Dos bandolers cridats
	13		Cridat mort
26/9/73	100	Francesc Esbert (sotsveguer Prats del Rei)	Pere Morer (Fenollosa)
20/11/73	70	Batlle de Meià	
	32	Set habitatats de Sanaüja	
	32	Batlle de Miralpeix	
	20	Batlle de terra de Levans	Tots quatre per tres cridats
14/12/73	40	Joan Sulla (senyor de Sapeira)	Esteve Berga (Areny)
15/12/73	50	Dos particulars de Santa Coloma de Queralt	Lladre cridat mort
22/12/73	25	Jaume Garreta (Trempe)	Monçonet, mort
11/1/74	70	Joanot de Palomes (donzell d'Irgo)	Lladre cridat
1/2/74	80	Gabriel Rei (sots-veguer de Pallars)	Berenguer Navarri (Bonança)
6/2/74	80	Jaumot Bertran (Pont de Suert)	Bandoler cridat
19/4/74	100		Bandoler cridat
9/9/74	200		Onze bandolers cridats
18/9/74	25	Joan Puig (comissari del duc de Cardona)	Bandoler cridat
8/6/74	13	Pere Verdeny (comissari reial a Oliana)	Pere Remolins (Coll de Nargó)
12/9/76	25	Antoni M. Aguilera (pagès de la Llacuna)	Antoni Duc
20/10/76	200	Pere Salaverdenya	Algutzir reial ordinari Montserrat Poc
21/11/76	180	Nuri Joan Sorribes	Francesc Perxa
26/4/77	25	Joan de Montgai (procurador d'Alguaire)	Magí Soquet
19/3/78	25	Antoni Laguna (cònsol d'Organyà)	Jaume Pey (gascó)
	100	Pere de Copons (senyor de Malmercat)	Jaume Cerdanyer
30/5/78	50	Jaume Simó (pagès de Sta. Maria del Camí)	Lo Payet
12/7/78	25	Pere Verdeny (comissari reial a Oliana)	Joanot Lafau (Conques)
10/4/79	12	Pere Pedrolo (comissari reial)	Bandoler cridat
24/11/81	50	Comissari reial	Miquel Armengol (Gandesa)
31/1/83	200	Joan Comes (batlle de Cassà de la Selva)	J. Coyva (Vilanova Cubelles)
3/8/83	100		Lladre cridat
Total	2.672		

El lloctinent no tenia la mateixa opinió sobre l'efectivitat de les actuacions de la Diputació en la persecució dels pertorbadors de l'ordre públic. L'estiu del 1573, setmanes després de la batalla de la Conca d'Òdena, el lloctinent no s'estigué d'afirmar que "tot lo que fins assí era fet per part del General era no res, y que no havia fet fruyt", a més de demanar-ne una actuació molt més decidida. Els consistoris del General es mostraren —a desgrat de la lloctinència— sempre contraris a formar contingents permanents dedicats i armats per a la persecució, preferint sempre l'entrega de recompenses i l'atorgament de poders a comissaris.⁸³ La tardor del 1574, els consistorials no dubtaren a respondre al rei que "anar gent ordinària per la terra, no sols no ha fet may fruyt algú, ans bé ha causat maiors inconvenients y augment de més lladres".⁸⁴ Les peticions virregnals de finançament d'un contingent permanent —o almenys fins a les properes Corts— es repetien si més no d'ençà del 1572, tot seguint el model de la guarda del Regne aragonesa. El consistori

⁸³ A finals de setembre del 1574 el consistori aprovà una nova partida de 500 lliures destinada als pagaments de recompenses des del compte de bandolers, a la qual afegí altres 200 a finals de novembre del mateix any, i 400 més la tardor del 1576 (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 142, ff. 790v i 832v; i 143, f. 340). Sobre la Diputació i les requisicions virregnals de contribució a la lluita contra els bandolers, vegeu S. FERNÁNDEZ CONTI, "El gobierno de Catalunya en tiempos de Felipe II: algunos aspectos del primer virreinato del prior don Hernando de Toledo (1571-1574)", a J. MARTÍNEZ MILLÁN (dir.), *Felipe II (1527-1598)*..., 1-1, pp. 201-203.

⁸⁴ ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 790, ff. 7v-8v; i 791, f. 15v.

respongué aleshores i mantenia encara dos anys després una directa negativa a l'aprovació de despeses en aquell capítol si no era amb constància efectiva dels danys fets a la hisenda del General.⁸⁵

Durant la segona meitat dels setanta l'activitat de la Diputació contra els bandolers es mantingué en els mateixos paràmetres amb alternança de noves bestretes per al compte de bandolers i el pagament de recompenses per l'entrega dels cridats, amb escadusseres excepcions de petits contingents d'una cinquantena d'homes creats en moments particulars per a algun encaçament concret. Els caps, com en el cas de Cerdanyeta o el gascó Jaume Pey, "ladres y bandolers que havien damnificat lo General", tornaren a penjar el 1578 engabiats al Portal de Sant Antoni de la ciutat, un dels principals centres recaptadors de Barcelona.⁸⁶ I lluny de respondre a les expectatives reials, la mecànica de persecució a través de crides, recompenses i comissions fou reforçada a través de la nova legislació de les Corts de Montsó del 1585. Els estaments demanaren al monarca que amb periodicitat com a màxim quadrimestral, l'advocat i els procuradors reials al Principat fossin obligats a presentar al consistori de la Diputació memorial dels lladres en actiu, amb informació pormenoritzada de les seves activitats delictives. A partir del dit memorial, diputats i oïdors fixarien "talla de les persones dels tals lladres", amb un màxim de 200 lliures de recompensa per als caps de quadrilla i cent per a la resta. Com a element de divisió, aquelles crides del General prometrien, a més del premi reservat, el perdó de tots els processos de regalia o els instruïts a la Diputació, a favor de tots aquells cridats que matessin o entreguessin un altre lladre. A la pràctica, doncs, la nova legislació suposà una transacció entre els interessos reials i els de la Diputació: aquesta continuà lliure del sosteniment de contingents armats permanents, però alhora assumí el pagament de recompenses per la captura o mort de tota mena de bandolers i no només d'aquells que haguessin atemptat contra el General.⁸⁷

L'aplicació del precepte fou diferida a conseqüència de les indagacions ordenades a nivell local pel Reial Consell fins l'estiu del 1586, quan l'advocat fiscal Martí Joan Franquesa comparegué davant del consistori per fer entrega de dos memorials de processos.⁸⁸ Diputats i oïdors trigaren gairebé un altre mes en procedir a la publicació d'una nova crida de persecució en la qual apareixen cent setanta-nou noms, membres de les quadrilles de Gaspar Cortit —taxat en dos-centes lliures—, Barba fina, el Minyó de Montellà, lo Manducaire, el Perit Marxant, lo Roget de Sant Boi i el Vidrieret gascó, per l'entrega dels quals la Diputació oferí cent cinquanta lliures. Els topònims amb

⁸⁵ Conscient de la impopularitat de la proposta, el rei demanà la no convocatòria dels estaments a consulta i el consistori acceptà la discussió de l'afer al si d'una comissió de dos persones dels estaments i altres dos doctors del Reial Consell (ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 789, ff. 86v-89v; i DGC, II, pp. 389-390 i 435). Amb anterioritat al 1573 els diputats aragonesos dedicaven 8.000 lliures anuals —el que suposava al voltant d'un 10% dels ingressos derivats de l'arrendament dels drets del General— al manteniment de tropa consagrada a la protecció dels camins i la persecució de lladres i bandolers. Aquell any, la partida encara fou augmentada en altres 6.000 lliures fins el 1599, data en la qual es tornà al volum de despesa inicial (L. IBÁÑEZ DE AOYZ, *Op. cit.*, ff. 167v-168). Una valoració de l'actuació de la "Guarda del Reino" aragonesa entre 1572 i 1592, a G. COLÁS i J.A. SALAS, *Op. cit.*, pp. 340-350.

⁸⁶ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 144, ff. 485v, 628 i 629v. Els vuitanta començaren amb una nova crida en persecució del vilanoví Joan Coyva, acusat d'haver pres en companyia de cinquanta homes de la seva quadrilla al camí reial de Tarragona "pesses de raxes y altres sorts de draps que estaven en manifest del General y anaven ab albarà de guia per pagar-ne los drets de la bolla, prenent y robant-es públicament enmig del die de mà dels traginers y partinent-les a trossos". Coyva caigué dos anys més tard a mans del batlle de Cassà de la Selva, qui l'entregà al consistori (*idem*, 148, ff. 399-400).

⁸⁷ AHCB, Consell de Cent, *Corts*, XVI-74, ff. 633-634 i 637v-638.

⁸⁸ ACA, Cancelleria, 4755, ff. 87v-90; i Generalitat, *Deliberacions*, 150, f. 527v.

els quals es relacionen un centenar dels malfactors cridats ens dibuixen la geografia del delictes (quadre 39), als quals encara caldria afegir tres cridats andorrans i altres divuit gascons o francesos.

Quadre 39. Procedència geogràfica dels bandolers cridats l'agost del 1586

Vegueria	Nombre	Poblacions
Agramunt	3	Agramunt, Comiols (Artesa de Segre) i Oliana
Barcelona	8	Gualba, Sant Boi, Sant Celoni i el Vallès
Camprodon	1	Gombrèn
Cervera	3	la Manresana (Sant Ramon de Portell), Pinós i Sanauja
Girona	10	Anglès, Cantallops, Empordà, Estanyol, Llagostera, Ordis, Palau de Santa Eulàlia, Sant Feliu de Guíxols i Vilabertran
Lleida	4	Alòs (Alt Àneu), Conques (Isona i Conca Dellà), la Pobla de Segur i Saurí (Sort)
Manresa	5	Berga, Fals (Fonollosa), Lluçanès, St. Mateu de Bages i Vilada
Puigcerdà	38	Alàs, Ansovell (Cava), Arfa (Ribera d'Urgellet), Arsèguet, Baltarga (Bellver de Cerdanya), Bar (el Pont de Bar), Cabó, Castell-ciutat, Castellbò, Fígols, Guils de Cerdanya, Isòvol, Montellà, Porta, Querol, Tuixèn, Villeg (Montellà i Martinet) i Vilanova de Banat (Alàs i Cerc)
Rosselló	6	Arles, Banyuls de la Marenda, Cànoes, Rosselló, Vilallonga dels Monts i el Volò
Tarragona	1	Barenys (Vila-seca)
Tàrraga	2	Tàrraga
Tortosa	5	Tortosa
Vic	3	Sant Sadurní d'Osona i Vic
Vilafranca de Conflent	8	Capcir (?), Mosset, Nyer, Oleta i Prada
Vilafranca del Penedès	3	Ordal (Subirats) i Vilafranca del Penedès

La suma dels cridats cerdans, rossellonesos i conflentins de l'estiu del 1586 superà clarament el cinquanta per cent del total i, per tant, aquesta fou l'àrea del país on la Diputació concentrarà bona part dels seus esforços.⁸⁹ Els següents memorials contra bandolers foren entregats a la Diputació de mà del mateix Franquesa Miquel Joan Amat a finals de febrer del 1587, encara que la segona crida no fou publicada fins pràcticament un any més tard de la primera. Inclogué vuitanta-vuit noms, procedents en la majoria dels casos novament de Cerdanya, encara que també de les demarcacions d'Agramunt i Lleida, sense mancar la presència de sis aragonesos i quatre gascons. Les principals recompenses foren ofertes per Saragüelo, Francesc Nicolau dit Barbafiga —qui repetia—, lo Poll del Pla, els germans Miquel i Jaume Garreta d'Oliana, Andreu Saura dit lo batlle d'Alòs, lo Moreu, lo capità de Marenys i mussur Dandó, francès, tots ells considerats caps de quadrilla.⁹⁰

⁸⁹ Els primers resultats no es feren esperar i abans de complir-se un mes de la publicació de la crida fou entregat a Barcelona el primer dels bandolers cridats, don Francesc d'Icart (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 150, f. 569). A. SIMON, a partir d'una mostra de 250 casos, extreta de les relacions publicades i inèdites de "Gitats de Pau i Treva" entre 1566 i 1608 presentà un estudi titulat "El bandolerisme català: una aproximació sociològica", a *L'Avenç*, 82 (1985), pp. 56-58; treball en bona mesura basat en la tesi de llicenciatura de C. MARCELLE, una síntesi de la qual es troba a "Bandolerismo y delincuencia en la Catalunya del siglo XVI", a *Historia* 16, 56 (1980), pp. 37-46.

⁹⁰ Les quadrilles dels Garreta i el Batlle d'Alòs robaren a Oliana a principis del 1589 una partida de moneda de la Diputació. Dos anys abans, en companyia del Minyó de Montellà, havien participat al robatori de Sidamon (X. TORRES, *Nyerros i cadells...*, p. 109).

Quadre 40. Recompenses pagades per la Diputació per l'entrega del bandolers inclosos a la primera crida contra bandolers després de les Corts de Montsó del 1585

Dates	Lliures	Beneficaris i càrrecs	Bandolers entregats o morts
5/9/86	100	Magí Totosaus (comissari reial)	Don Francesc Icart
14/10/86	100	Batlle de la Pobla de Lillet	Bandoler cridat
4/11/86	40	Pagès de Sant Vicenç de Gualba	Bandoler cridat mort
12/12/86	40	Batlle de Vilademuls i pagès	Lo Cabrer de Vic, mort
15/12/86	50	Antoni Gleu (Ribes de Freser)	L'home de sa casa d'Arsèguel, mort
6/3/87	80	Joan Carcassona (comissari reial)	Dos bandolers morts
17/3/87	80	Algutzir reial i pagès de Sant Boi	Bandoler cridat
27/4/87	80	Capdeguaia de la vila de Perpinyà	Bandoler cridat
	80	Antoni Puig (comissari del vescomte de Cabrera)	Bandoler cridat
6/6/1587	80	Comissari reial de Sant Cugat	Bandoler cridat
16/7/1587	80	Comissari reial	Bandoler cridat
23/7/1587	80	Comissari reial de Manresa	Joan Noguers de Baltarga
Total	880		

La publicació de les crides no trigà a generar tenses polèmiques. Així, la visita del consistori del 1584 —encarregat de la publicació de la primera crida posterior a la celebració de les Corts—, suscità una notable controvèrsia. Misser Joan Exerrat, assessor ordinari aleshores fou investigat pels inquisidors davant la desaparició d'alguns noms dels qui havien estat presentats al memorial entregat per Franquesa en la relació definitiva dels cridats. Entre un i altra s'havien perdut 120 noms, qüestió que Exerrat justificà en el fet que en el moment de la presentació del memorial, ell i el seu col·lega havien advertit l'advocat fiscal del General misser Bonet que “miràs que constàs ab los processos que fossen lladres, perquè no fos en llibertat del advocat fiscal real ni del Consell, posar-hi les persones que per sos respectes hi volguessen posar, y no estiguessen los diputats atacats a ells, pus la constitució no parla sinó de lladres”. S'alertà, doncs, contra la possibilitat que les relacions d'encartats a les crides fossin manipulades amb interessos faccionals.⁹¹

La Diputació del General i l'obligació de la defensa de la terra

La forma tradicional d'implicar els catalans a la pròpia defensa era la convocatòria armada anomenada *Princeps Namque*. Tot i que els estaments i la Diputació la consideraren com a una regalia no comunicable, és a dir, que podia ésser exercida només personalmet pel rei, el virrei don Hernando de Toledo no s'estigué la primavera del 1577 de publicar la dita crida, donant notícia particular a molts militars del Principat, fet que suscità les protestes dels estaments durant les Corts de Montsó del 1585.⁹² Les mateixes Corts reculliren una proposta perpinyanenca inspirada en l'actuació de la Diputació durant l'amenaçadora incursió francesa del 1570 al Rosselló. Aleshores els cònsols de la vila havien acudit esporuguits a les autoritats barcelonines en

⁹¹ Els visitadors eren interessats a saber el per què de la desaparició d'alguns noms de cerdans i misser Exerrat els respongué que ell no en tenia coneixement i que tindria notícia a través de don Joan de Queralt “pus són de la sua terra” (ACA, Generalitat, *Visites del General*, 4, ff. 248v).

⁹² ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 793, ff. 197v-198v; i AHCB, Consell de Cent, *Corts*, XVI-74, f. 698.

reclamació d'ajut, però només els barons respongueren a les seves demandes. El consistori no trobà precedents de la creació per part de la Diputació de cap contingent armat, qüestió que venia essent sistemàticament rebutjada des dels temps de Carles I. Per als prohoms perpinyanencs, un govern municipal de frontera, les obligacions financeres del General no acabaven en “mantenir les lleys y les libertats de dita terra”, sinó també en ocupar-se de la “deffensa de la dita república y dels membres de aquella y expulsió de llurs enemichs”.⁹³ En un país de frontera terrestre i marítima com la Catalunya del segle XVI aquest debat era cridat a mantenir una notable vigència durant tot el nostre període, tal i com veurem en referir-nos a les campanyes gal·les d'invasió del 1597-1598.

Si més no, els perpinyanencs podien demanar una actitud semblant a la dels diputats valencians —i encara també dels aragonesos—, plenament imbricats en la política de defensa de la costa i la capital del Regne.⁹⁴ Les diferències en aquest punt semblen molt notables respecte a Catalunya. Precisament el 1585, amb motiu de la visita reial a la ciutat, els diputats valencians havien fet acabar les obres d'una casa —annexa al baluard de la Torre de l'Esperó— especialment dedicada a la custòdia de les armes i municions propietat del General.⁹⁵ La primavera del 1591, la Diputació hi mantenia un alcaid —resident a la casa— amb salari per aliment, govern i soldades de quatre oficials encarregats de netejar i conservar en bon estat les armes de les seves dues sales.⁹⁶ La institució s'encarregà igualment a València de la formació i el finançament d'artillers propis els quals eren periòdicament visitats per assegurar la seva operativitat en cas de necessitat.⁹⁷ La Diputació valenciana organitzà també la fabricació de peces d'artilleria per a ús propi a la mateixa ciutat de València i per part de fundidors locals, assegurant les compres de metall i utilatge.⁹⁸ Bona part d'aquest armament fou després subministrat a les universitats per a la seva defensa: el

⁹³ En conclusió, els síndics de Perpinyà demanaren als braços que fos establerta l'obligació que en cas d'invasió d'enemics del rei “los diputats de Catalunya, no ab llurs persones, sinó ab tramesa de gent armada en número competent asoldada se hagen de oposar als enemichs y fer la defensa de les dites terres invadides” (ACP, 112 EDT 13, ff. 32-33). Carles I ja havia demanat al consistori l'estiu del 1523 una certa col·laboració en la defensa de la frontera, petició rebutjada al·legant “la falta, certa, d'atribucions”. El moment clau d'aquesta manca d'implicació del país en la seva defensa ha estat fixat per A. CASALS a la dècada dels trenta del Cinccents, durant la qual resta de manifest que la defensa de Catalunya com a frontera de la Monarquia hispànica es fonamentaria no pas en els mitjans del país, sinó en els de l'Imperi, fet que deixà la seva gestió del tot a mans del Consell de Guerra —amb un paper merament suplementari per als catalans— i esclataria un estat de permanent “lluïta per la supremacia entre la lògica militar i la civil” (*Op. cit.*, pp. 145 i 307-308). Algunes consideracions sobre les frustrades competències militars de la Diputació a la frontera militar rossellonesa, a E. SERRA, “Perpinyà, una vila...”, pp. 582 i 586; sobre l'encaix amb les atribucions de defensa de les universitats, M. PÉREZ LATRE, “Frontera militar i poder...”, pp. 359-370.

⁹⁴ També a Aragó la Diputació disposava d'una sala d'armes a la seva seu saragossana, que cal suposar que constituï la principal reserva d'arcabussos i municions per als revoltats aragonesos el 1591. Tal vegada per això, Felip II ordenà l'entrega d'aquell armament per tal d'aprovisionar el mateix exèrcit reial d'ocupació del país pel març del 1592 (ADZ, *Registro de actos comunes de la Diputación del Reino*, 261, s.f.).

⁹⁵ La Diputació disposava a més d'alguns barrils de pólvora a les torres de Santa Caterina i Sant Salvador de la muralla de la ciutat (ARV, Generalitat, *Provisions*, 1954, f. 395). Segons L. IBÁÑEZ DE AOYZ, la Diputació aragonesa “de muchos años a esta parte [...] ha tenido y tiene sala de armas, de arcabuços, filascos, mecha y munición, lanças, murriones, çeladas y alavardas”. El 1611, reconeixia que s'havien perdut moltes que la Diputació havia anat entregant. La sala d'armes aragonesa era situada dins les cases de la Diputació sobre les sales de consells de la Reial Audiència (*Op. cit.*, f. 204).

⁹⁶ ARV, Generalitat, *Provisions*, 3051, ff. 189 i 209.

⁹⁷ L'estiu del 1585 el consistori nomenà artiller major, amb un salari de 30 lliures i altres 25 que cobrarien cinc lliures menys; el primer contraïa l'obligació de fer-los destrés en l'ús de les peces d'artilleria del General i els alumnes es comprometien a assistir-hi a les sessions de formació (tres absències suposaven la pèrdua de l'ofici). Dos mesos després es feu congregació dels diputats per realitzar la preceptiva “visita de l'artilleria del General” (ARV, Generalitat, *Provisions*, 3051, ff. 189 i 209; i 3052, ff. 278v i 374v-375).

⁹⁸ Amb l'adquisició de metall (1585) o calderes de coure per a la fabricació de pólvora (1563) (ARV, Generalitat, *Provisions*, 3027, s.f.; i 3052, f. 40v).

1591, en entregar dos colobrines a la vila de Peníscola, la Diputació assenyala “com aquesta casa haja ben acostumat y acostume supllir tals necessitats que importen tant lo benefici de la guarda de aquest Regne”.⁹⁹

La Diputació valenciana facilità sovint a les universitats el pagament ajornat d'aquestes armes. El 1585, per exemple, Bexix es comprometé a pagar 25 arcabussos en el termini de dos anys i en dos pagues “al preu que han costat al dit General”.¹⁰⁰ En altres casos, optà pel lloguer, cas en el qual es demanava l'entrega de fermances.¹⁰¹ La Diputació valenciana facilità igualment l'armament a particulars, començant per algunes urques privades, armades amb artilleria comprada a la Generalitat. Només el 1563, les vendes d'arcabussos fetes per la Diputació a les universitats del Regne, senyors i gremis de la ciutat de València s'elevaren a 2.214 peces.¹⁰² Les principals activitats de la Diputació en la provisió d'armament es produïren, però, a finals de segle. La notícia de l'atac anglès a la badia de Cadis l'estiu del 1596 provocà una notable commoció i decidí els diputats valencians a fer una massiva compra de 4.000 mosquets i 6.000 arcabussos, mentre demanaven del rei llicència per fer portar des de Castella i Múrcia altres 2.000 quintars de salnitre per a la fabricació de pólvora. L'armament fou adquirit a Milà, a través de la negociació d'un mercader valencià amb contactes a la capital llombarda, Guillerme Salvador, juntament amb 200 “*petos fuertes con sus murriones, dusientas azeradas, ducientas alabardas y cantidad de balas, pólvora, cuerda y plomo*”. La Diputació gastà aleshores 20.000 ducats no només en la compra d'armament i munició, sinó també en prevenir castells i torres per a la defensa, fet que provocà un important daltabaix financer.¹⁰³

L'exemple valencià ens serveix per fer notar l'existència d'una actuació notablement diferent a Catalunya. Al nostre país —durant la major part del regnat de Felip II— l'armament i la defensa de la terra continuà essent responsabilitat gairebé exclusiva dels governs de les universitats caps de vegueria, les hosts senyorials i, naturalment, de la Corona.¹⁰⁴ A diferència del que hem vist en els casos de Vinaròs o Peníscola, el 1563 Palamòs es veié obligada a fer-se portar des de Gènova i a despeses de la vila tres peces d'artilleria per proveir a la seva defensa.¹⁰⁵ La Diputació catalana, tradicionalment allunyada de les funcions defensives, mantingué aquesta distància fins i tot a les darreries del segle: el 1596, es limità a avalar mitjançant una carta de presentació adreçada al governador de la República de Gènova les gestions dels dos factors dels mercaders Miquel i Gaspar Teixidor, enviats a Milà per part de la ciutat de Barcelona, per tal d'adquirir 1.000 mosquets, amb “*sos flascos y flasquillos*”, 2.000 morrions, 200 petos forts, 1.000 “*celades y goles*”, 500

⁹⁹ ARV, Generalitat, *Provisions*, 3060, f. 73v. La Diputació s'encarrega a més de garantir el bon ús d'aquell material: l'estiu del 1591 arribà a Vinaròs una peça malmesa, “perquè de aquella se'n faça fer y fundir altra pesa major que puga alcansar per a gaurdar la aygua que los moros prenen a vista de dita vila” (*Idem*, 3060, f. 104).

¹⁰⁰ ARV, Generalitat, *Provisions*, 3052, f. 47.

¹⁰¹ Com ara en el préstec del 1585 de 18 arcabussos al monestir del Puig i altres 6 al d'agustins de Benaguasil, que aquells tindran “en correo y encomanda”, amb l'obligació de restituir-los a petició del consistori de la Diputació (ARV, Generalitat, *Provisions*, 3052, f. 111).

¹⁰² ARV, Generalitat, *Provisions*, 3027, n.i.; i 3052, f. 293v.

¹⁰³ L'abril del 1598, les deu mil peces es trobaven dipositades a la casa d'armes (ARV, Generalitat, *Lletres missives*, 1955, ff. 75, 76v, 108v i 111). Vegeu també P. PÉREZ GARCÍA, *Op. cit.*, pp. 203-204).

¹⁰⁴ Segons A. CASALS a principis de la dècada dels vint del Cinccents i a demandes de l'emperador, la Diputació es plantejà la possibilitat de prendre un paper decisiu en l'organització d'un “exèrcit del General”: a la pràctica, però, ni pogué ni volgué (*Op. cit.*, pp. 145-146).

¹⁰⁵ ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 782, f. 31v.

arcabussos i altres armes.¹⁰⁶ Barcelona es veié obligada a actuar sovint com a germana gran a través del préstec o fins i tot la venda de material a altres ciutats i viles: la tardor del 1591, per exemple, el Consell targarí demanà en préstec cinquanta escopetes a la ciutat.¹⁰⁷

En contrast amb aquest procés d'armament, al llarg de la segona meitat del Cinccents els governs virregnals impulsaren una política d'eradicació dels pedrenyals, considerats "arma proditòria per a la guerra".¹⁰⁸ Encara a finals de segle, l'estiu del 1595, una crida del lloctinent duc de Maqueda prohibí el port i la tinença de pedrenyals, si per cadascun d'aquells no es disposava d'un arcabús de metxa llarg de quatre pams i mig amb tot l'equipament adequat. Els qui acreditessin davant els veguers aquesta tinença podrien continuar amb l'ús de pedrenyals: segons la manifestació feta a Igualada (1596) només una quarentena de persones disposaven d'arcabús a tota la vegueria.¹⁰⁹ Les successives prohibicions del port de pedrenyals, doncs, tingueren com a contrapartida el desarmament de la terra, perillós sobretot pel fet que eren contingents vilatans els qui havien d'encarregar-se de l'encalç de lladres i bandolers i d'assegurar la pau als camins. Segons sembla, de poc havien servit les instruccions virregnals entregades a misser Francesc Ubach (1588) en el sentit de fer comparèixer els membres dels sometents de les viles i llocs de l'entorn de Barcelona "ab armes idònees", obligant tots aquells que no disposessin d'arcabussos de metxa a adquirir-los en breu termini.

La lloctinència mostrà, però, una certa preocupació per aquesta situació de desemparament. Així, el mateix 1595, poc després de la crida citada, el virrei s'adreçà a 34 universitats dels quatre punts cardinals del país per demanar que gestionessin la venda d'arcabussos de metxa a tots aquells particulars que mostressin la voluntat de pagar-los, al mateix preu que els poguessin adquirir. A més, la hisenda reial s'oferí a proporcionar armament a algunes viles: per les mateixes dates s'adreçà als còsols de la Seu d'Urgell —els quals havien demanat la derogació per un any de la crida— oferint-los la venda de cent arcabussos per a la seva defensa i dos peces de bronze.¹¹⁰ Una actitud que, lògicament, s'accentuà en funció de la gravetat de les incursions franceses de finals de segle, com ara a través de la mercè de mil ducats atorgada als aranesos per a la compra d'armament defensiu (1598). Després de l'estiu del 1597, el lloctinent prengué com a prioritat la necessitat de vetllar per l'armament de la terra, començant per ordenar a tots els veguers i sots-veguers del país, que fessin comptabilitat de tots els arcabussos útils i que enviessin síndics a Barcelona capaços d'evitar les mancances de material bèl·lic a base d'un concert, per al qual el

¹⁰⁶ Sabem igualment de l'existència de dos encàrrecs de 1.000 arcabussos i 200 mosquets el 1596 i de 100 arcabussos més el 1597, adquirits per part de la ciutat de Girona a Milà, en el segon cas per mitjà de Joan Candal, botiguer de teles (ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 813, ff. 35v i 64; i V 247, s.f.). A part de Barcelona, Gènova, Nàpols, Brescia i Milà són apuntades per A. ALOMAR com a principals punts de proveïment armamentístic per part de les autoritats mallorquines (*L'exèrcit mallorquí de la fi de l'edat mitjana a la seva desaparició*, Edicions Documenta Balear, Palma de Mallorca, 1998, p. 111).

¹⁰⁷ AHCT, *Llibres de Consell*, 20, ff. 299-301.

¹⁰⁸ Paral·lela a la duta a terme per Felip II a Castella d'ençà del 1558 contra les armes fabricades importades de menys de quatre pams (J.L. de las HERAS, *La justicia penal de los Austrias en la Corona de Castilla*, Ediciones Universidad de Salamanca, Salamanca, 1991, pp. 157-158).

¹⁰⁹ API, *Defensa*, Caixa 1, s.f.

¹¹⁰ ACA, Cancelleria, 4764, f. 82.

lloctinent s'oferia com a garant de la "bondat dels archabussos, preus y temps per a pagar aquells".¹¹¹

Les campanyes franceses als Comtats del 1597 i 1598 acabaren obligant la Diputació a implicar-se en la despesa defensiva com mai fins aleshores, especialment a partir de l'hivern que les separà, i en funció —com hem vist en la persecució del bandolerisme— dels danys reportats per l'exèrcit invasor a l'exacció dels drets del General.¹¹² A mitjans de gener del 1598, el consistori envià al Rosselló l'oïdor militar Francesc de Gaver amb el propòsit d'avaluar els danys "designant los llochs estan inhabitable y les taules del General se són hagudes, segons diuen, de plegar", però també d'estudiar a les fargues i foneries principals els preus, volums i temps en el qual podrien fabricar-se arcabussos i mosquets per encàrrec de la Diputació. Un cop presa la decisió de contribuir a la defensa, el consistori sondejà les possibilitats de fabricació a Vic, Cervera, Vilafranca del Penedès, Piera, Esparreguera i altres centres veïns productors d'armament, amb el propòsit d'encarregar la fabricació de 2.000 arcabussos, limitant el preu a 33 rals la peça posada a Barcelona i amb el compromís que fossin acabats en tres mesos.

La capacitat productora del Principat no era del tot suficient i per aquest motiu setmanes després el consistori començà les gestions per adquirir també a Milà 4.500 arcabussos i 500 mosquets, volum de comandes italianes que a finals de maig havia augmentat fins a 12.000 arcabussos i 1.500 mosquets. En la data prevista per a la recepció dels encàrrecs, però, la Diputació hagué de donar llargues a una petició lleidatana de 300 arcabussos amb l'argument que els pocs rebuts havien estat distribuïts "per les muntanyes y fronteres del present Principat".¹¹³ Finalment, el contingent de mil soldats llevat a costa de la Diputació hagué de posar-se en marxa a primers de maig desarmat gairebé del tot i encara les armes que els foren finalment distribuïdes a correccuita no es trobaven en molts casos en bon estat i no se'ls feren les mínimes proves pertinents, amb el consegüent perill per aquells soldats que en feien ús.¹¹⁴ Tan aviat com l'armament italià arribà a Barcelona, la Diputació en féu distribució, principalment entre les universitats pirinenques. Durant els mesos posteriors, es succeïren les dificultats per cobrar el preu dels arcabussos i les amances d'execució contra les 43 universitats beneficiàries, "lo que ns pesarà, més no's pot fer altre". Les dites execucions començaren a fer-se efectives a partir del novembre del 1598, encara que algun cas, com ara a la Vall d'Àneu, la intercessió del duc de Cardona aconseguí la seva paral·lització.¹¹⁵

¹¹¹ ACA, Cancelleria, 4323, f. 77; i 4369, f. 60v.

¹¹² Fins i tot abans, a principis d'abril del 1597, trobem una primera petició dels paers de Lleida a la Diputació per tal que se'ls proveeixi de 300 arcabussos i 20 mosquets (ACA, Generalitat, V 247, s.f.).

¹¹³ ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 814, ff. 144-145, 148v, 166, 188 i 216-217.

¹¹⁴ El consistori hagué de demanar als jurats gironins que els fessin emprèstit de 600 o 700 arcabussos, els quals pensaven retornar tan aviat com arribessin les armes des d'Itàlia (o tal vegada, potser també de la mateixa França) (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 141, ff. 384-386; i *Visites del General*, 19, ff. 6105-6110; i 20, f. 7133 i s.f.).

¹¹⁵ ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 815, ff. 74-76 i 107.

La competència jurisdiccional en l'exercici del poder: la Diputació i el Sant Ofici

Les comeses polítiques, fiscals i jurídiques de la Diputació havien de dur-se a terme en un context de pluralitat de jurisdiccions que comportà freqüents topades amb altres institucions. Així, les jurisdiccions de la Diputació i de les universitats entraren sovint en conflicte, especialment en el cas del poderós govern municipal de Barcelona. L'estiu del 1583, per exemple, el clavari de la ciutat i el defenedor del General s'enfrontaren en una agra polèmica per la fiscalització d'unes simples calces. El Consell de Cent lamentà que el consistori de la Diputació hagués ordenat l'escorcoll de la casa del clavari, actuant de fet i sense "respecte ni correspondència ab la present ciutat". La resposta de la ciutat fou del mateix estil: oficials de la ciutat entraren a casa del defenedor a la recerca de les calces incautades, amb l'ordre de pendre l'un o l'altre i tres dies després optaren per blocar el compte del defenedor del General a la Taula de Canvi barcelonina.¹¹⁶

Però el cert és que les relacions de concurrència impositiva amb la ciutat restaren en general en un pla menor, sobretot si les comparem amb el principal competidor jurisdiccional de la Diputació al llarg dels anys seixanta i setanta, el Tribunal del Sant Ofici.¹¹⁷ El primer capítol aprovat per les Corts el 1547 donà entrada per primera vegada a la Inquisició als textos legals que regien la vida de la Diputació i ho féu per lamentar les actuacions del procurador fiscal del tribunal barceloní contra el del General "sobre certes luïtions de censals".¹¹⁸ Després, amb anterioritat a les Corts del 1563-1564, la disputa es centrà en la lluita per l'espai representatiu: el 1561, el consistori es queixà de l'ocupació per part dels inquisidors d'una part del nou palau del lloctinent construït —amb una despesa de 40.000 ducats— per designi dels estaments per a la residència de l'*alter nos* del monarca.¹¹⁹

Després de tres anys de negociacions davant la lloctinència el consistori decidí finalment durant les mateixes Corts optar per paredar la polèmica porta —a través de la qual els inquisidors havien accedit al Palau de Lloctinent des del Palau Reial vell—, així com algunes finestres de la mateixa

¹¹⁶ Finalment, el lloctinent comte de Miranda proposà i les parts acceptaren un compromís a través de la seva mediació i de l'aplec d'una comissió paritària formada per quatre representants de cadascuna de les institucions enfrontades (AHCB, Consell de Cent, *Registres de deliberacions*, II-92, ff. 97v-101; i DACB, V, pp. 359, 364 i 378-379). Aquest tipus de solució extrajudicial, serà el que la Diputació cercarà també en els seus contenciosos amb la monarquia, amb el consegüent rebuig de part de les autoritats reials.

¹¹⁷ "No és un secret que els membres del Sant Ofici topaven a cada moment amb els privilegis i organismes polítics catalans" (*Felip II i Catalunya...*, p. 193). Sobre el llarg plet dels seixanta entre Diputació i Sant Ofici i els seus ròssecs fins a les Corts del 1585, vegeu J. BADA. *Op. cit.*, pp. 241-257; E. FORT. *Catalunya i la Inquisició*, Editorial Aedos, Barcelona, 1973, pp. 234-238; i R. GARCÍA CÁRCCEL, "El conflicto de la Inquisición y la Generalitat de Cataluña en 1568", a *Homenatge al doctor Sebastià García Martínez*, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, Generalitat valenciana, València, 1988, I, pp. 263-275. Una revisió recent a les relacions entre Catalunya i la Inquisició, pel que fa a la jurisdicció, la pràctica —condicionada per les sovint tenses relacions entre Madrid i Roma— i la representació del Sant Ofici, a R. GARCÍA CÁRCCEL, *Felipe II y Cataluña...*, pp. 82-107.

¹¹⁸ *Capítols dels drets y altres...*, f. 130. Sobre les disputes de tipus jurisdiccional entre el Sant Ofici i la Diputació valenciana, ja durant el període 1510-1528, vegeu J.M. CASTILLO, "Una institució valenciana...", p. 315.

¹¹⁹ Segons sembla el Sant Ofici s'havia instal·lat des del primer moment (1487) al Palau Reial de Barcelona (sobre les successives reformes interiors de l'edifici per a l'acomodament de les activitats del tribunal, vegeu J.M. BLÁZQUEZ, *Op. cit.*, p. 76; i en general, A.M. ADROER, *El Palau Reial Major de Barcelona*, Ayuntamiento de Barcelona, Barcelona, 1979, 242 pp.). Ara, els inquisidors obrien una porta de comunicació amb el nou palau del lloctinent i havien anat ocupant cambres "volent-se dits inquisidors quasi fer-se senyors de dita casa", sense que les queixes del consistori a lloctinència haguessin aconseguit que la porta fos paredada (ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 778, ff. 108-121v). El fet que en la majoria dels casos el Sant Ofici es convertís en hereu dels antics palaus reials, si més no a la Corona d'Aragó, resulta prou significatiu.

cambrà del lloctinent i de l'escala principal de la casa. Els inquisidors i el promotor fiscal del Sant Ofici al districte de Barcelona respongueren presentant cartells contra dos dels consistorials —el diputat militar i l'oïdor eclesiàstic— amb un termini d'un dia per desfer el tancament, passat el qual els excomunicaren i feren reobrir de nit la comunicació entre els dos palaus.¹²⁰ El braç reial es plantejà a mitjans de desembre del 1563 la possibilitat de paral·litzar les seves activitats a la Cort a l'espera d'una solució reial al conflicte entre la Diputació i el Sant Ofici.¹²¹ Els tractadors reials intentaren rebaixar la tensió proposant que les dues institucions retreessin els procediments de fet, amb la promesa reial que la qüestió de la porta de comunicació dels palaus seria resolta per Felip II en arribar a Barcelona.¹²² A la pràctica, però, sembla que el rei mai no oferí una solució a les disputes i els inquisidors començaren a consolidar les seves possessions al Palau del Lloctinent, oferint allotjament a les seves famílies —gallines i conills inclosos—, mentre el consistori insistia al monarca durant els mesos posteriors —a partir de noves reformes per acondicionar les cambres del lloctinent— en la conveniència que els inquisidors i els seus oficials marxessin “en alguna casa de algún particular” o al monestir de predicadors, “ahont antigament estaven aposentats”.¹²³

La primavera del 1565 el consistori reclamà al rei i els primers ministres de la cort —entre ells el príncep d'Èboli— solució a un nou plec d'afers suscitats amb el Sant Ofici al llarg dels darrers mesos. La qüestió del Palau del Lloctinent anava ja al darrera d'una petició que els inquisidors es limitessin a actuar en matèria de fe, sense interferir en afers civils i criminals (ni tan sols els dels seus familiars): no només havien instal·lat la seva escrivania al pati de l'Audiència, sinó que prenien les seves causes a través de l'ús indiscriminat de lletres patentes. Avançant-se vint anys a la limitació dels propis mosquetes decretada per les Corts del 1585, la Diputació demanà també aleshores la del nombre de familiars i oficials, a fi d'evitar la seva descontrolada proliferació.¹²⁴ Contra allò que ha afirmat algun historiador recent, el consistori tenia ben clara la possibilitat que el monarca fes servir la jurisdicció del Sant Ofici per tal de passar pel damunt de les constitucions: “I lo que pijor és, que haurian sentit dits senyors deputats y sos officials que sa magestad seria stat sinistrament informat per quant li haurian dat entenent que per via del Sant Ofici y de la

¹²⁰ A finals del 1563 un frare que celebrava missa a la capella de Sant Jordi l'aturà per comminar el diputat militar a abandonar-la. El fet provocà tal rebombori que obligà el consistori a aplegar una junta de teòlegs, la qual dictaminà que els dos consistorials afectats pels procediments dels inquisidors no eren realment excomunicats (ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 781, ff. 85, 88 i 96; i AHCB, Consell de Cent, *Corts*, XVI-71, ff. 87v-88v).

¹²¹ El consistori es trobava indignat pel que considerava una total passivitat dels estaments davant del problema: “que tenint nosaltres tants privilegis y bulles, y stant les Corts congregades y convocades dits inquisidors procehesquan axí contra de nosaltres y que tingan les mans axí plegades”. El consistori hi envià l'oïdor militar i un dels assessors ordinaris per demanar resposta als braços (ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 781, f. 104).

¹²² Entretant, els inquisidors feien capturar el carceller de les presons episcopals per negar-se a deixar veure els presoners de la Inquisició a l'escrivà del Sant Ofici, i encara després el consistori paralitjà totes les seves actuacions, mentre el Sant Ofici continuava cridant a declarar a nombrosos oficials capdavaners de la Diputació (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 135, f. 151; i AHCB, Consell de Cent, *Corts*, XVI-71, ff. 104v-105, 107 i 108v-109).

¹²³ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 135, s.f.; i *Lletres trameses*, 782, f. 10.

¹²⁴ Sobre la limitació de familiars al Regne de València per “quererse eximir aquellos en todos los delictos, casos y casos que cometian”, vegeu el fullet titulat *Concordias hechas y firmadas en la iurisdicción real y el Sancto Officio de la Inquisición* (BC, Fullets Bonsoms, 6.589), així com l'extens capítol dedicat per S. HALICZER, *Inquisición y sociedad en el Reino de Valencia*, Edicions Alfons el Magnànim, València, 1990, pp. 241-325, on es valoren els resultats de la concòrdia del 1568 pel que fa al seu control. A Sicília, la mateixa correspondència virregnal lamentava la protecció arrogant oferta pels inquisidors als familiars acusats de delictes tan greus com l'homicidi, fabricació de falsa moneda, fautoria de delinqüents o sodomia (V. SCIUTI, “Inquisición, política y justicia en la Sicilia de Felipe II”, a J. MARTÍNEZ MILLÁN (dir.), *Felipe II (1527-1598)*..., 3, p. 389). D. MORENO ha analitzat la capacitat de patronatge del tribunal barceloní, la composició sociològica del seu personal burocràtic i la figura del familiar com a veritable tascó jurisdiccional del Sant Ofici (*Op. cit.*, pp. 44 i 57-64).

Capitania general pot y deu fer dets procehiments, perquè los dits no són obligats ha servir constitutions ny privilegis, com no fos en mà de sa magestad fer justitia de sos vassalls y entre aquells, y per al dit effecte ny ha ley, ny constitució, ny privilegi que li obsté, ans bé és tot lo contrari”.¹²⁵ El consistori afirmà aleshores que si els oficials reials s'excedien era per l'exemple dels comissaris del Sant Ofici, els quals “se acompañen ab lladres hi's posen a robar ab ells, com ne han presos de poch ençà alguns qui'ls han trobats an lo crim y delictes, delinquent en lo pas”.

A finals del 1565 un segon memorial enviat a la cort per la Diputació acusà els inquisidors d'haver donat instruccions als seus oficials d'evitar el pagament dels drets del General, a més d'envair la resta de jurisdiccions amb total impunitat —començant per la intervenció a les composicions o multes impulsades pels tribunals ordinaris, de forma que la Diputació era sistemàticament privada de fer-se amb les averies que li corresponien. Segons sembla, a més, la lloctinència i la Reial Audiència mantenien oberts nombrosos fronts de disputa amb el Sant Ofici. La Diputació inicià per les mateixes dates gestions a Roma per tal d'aconseguir del papa la ratificació de una vella concòrdia entre els estaments i el Sant Ofici que permetés garantir un cert control damunt les seves activitats. Les Corts del 1512 havien obligat l'inquisidor a acceptar un seguit de capítols en aquest sentit elaborats pels estaments i aprovats per Germana de Foix; tres anys després, la reina i Ferran II s'havien compromés a obtenir del papa la seva confirmació, guanyada el 1516 i ratificada també per l'inquisidor general.¹²⁶

¹²⁵ Encara que darrerament H. KAMEN ha negat expressament aquesta utilització reial dels poders inquisitorials, P. FERNÁNDEZ ALBALADEJO considera que a mitjans del Cinccents cap dels grups dirigents regnicoles de la Monarquia hispànica no ignorava que la Inquisició havia esdevingut *instrumentum regni*, a través del qual s'esperava imposar la col·laboració de totes les parts de la monarquia a una “política universal” (*Fragments de monarquia...*, pp. 148-149). R. GARCÍA CÁRCCEL assenyalà l'accentuació d'aquesta tendència de “*politización inquisitorial*” per als darrers anys de regnat (1580-1595) (*Herejía y sociedad en el siglo XVI. La Inquisición en Valencia, 1530-1609*, Península, Barcelona, 1980, pp. 89-113. Per als territoris aragonesos, G. COLÁS ha destacat el fet que “*salvo en el caso de Aragón, apenas han llamado la atención del historiador los servicios prestados por la Inquisición en la imposición del absolutismo regio*”. L'autor considera que el Sant Ofici actuà amb total menyspreu de la mentalitat jurídica aragonesa, avantposant de forma sistemàtica l'ús de la força al de la llei. Existeixen, doncs, notables exemples a Aragó del fet que “*refugiada en su misión de guardián de la fe actuó a su antojo en negocios seculares*” i que “*el apoyo a sus ministros, que delinquieron y lo hacían impunemente, convirtieron el tribunal en cómplice de sus delitos*” (“El imperio de la fuerza sobre la ley: la Inquisición en Aragón en el reinado de Felipe II”, a *Congreso Internacional Felipe II...*, IV, pp. 29-30). Mª C. ANSÓN, d'altra banda, ha considerat també que la Inquisició aragonesa “*funcionó como institución esencialmente política*” (“La actividad inquisitorial aragonesa en el reinado de Felipe II y su repercusión en los súbditos moriscos”, a J. MARTÍNEZ MILLÁN (dir.), *Felipe II (1527-1598)*..., 3, p. 11; vegeu també l'estudi citat de P. SÁNCHEZ, “La Inquisición y el control...”, pp. 3-22). Per al cas sicilià, V. SCIUTI ha parlat del “*sobresaliente papel político adquirido en Sicilia por el partido inquisitorial*” i de la “*voluntad de Felipe II de elevar el Santo Oficio a elemento específico del modelo administrativo español en la isla y a instrumento privilegiado del absolutismo*” (*Op. cit.*, p. 392).

¹²⁶ ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 782, ff. 83v-85; i 783, ff. 38-38v; i 56v-57. A Catalunya, les Corts de 1512 —com tindrem oportunitat— havien reobert el debat, i les posteriors del 1515, en el curs de les quals la qüestió del control del Sant Ofici es convertí en *leit motiv*, arribaren a condicionar la concessió del donatiu a la ratificació mitjançant butlla papal dels capítols de concòrdia signats tres anys abans. L'estiu del 1516, la polèmica es reobrí i anà pujant de to fins a l'organització d'una pasquinada a Barcelona pel juliol de l'any següent, i encara fou reprisa durant les Corts del 1519, les primeres de Carles I, lamentant la repetida vulneració de la concòrdia del 1512. El nomenament com a inquisidor general del valencià Ferran de Lloaces el 1525 desembocà set anys més tard en un duríssim enfrontament amb la Diputació catalana, amb acusacions de frau contra els inquisidors i amenaces reials d'actuació contra els consistorials “*como impedidores y perturbadores del Santo Oficio*”, en termes molt semblants als del 1568. El 1533, la qüestió inquisitorial rebrotaria novament amb força a les Corts. El 1539 el mateix emperador afirmava davant una nova topada sobre els consistorials “*que fuera muy justo echarlos a ellos presos*” i el 1541, la detenció d'un algtzrir reial per la Diputació, provocà el processament per regalia dels diputats a l'Audiència i la detenció d'un dels advocats ordinaris del General (E. FORT, *Catalunya i la Inquisició...*, pp. 222-227; i A. CASALS, *Op. cit.*, pp. 25, 41-42, 79, 83-84, 223-224, 274-276, 384-385 i 409-410).

La tardor del 1566, les relacions entre la Diputació i la Inquisició arribaren a un punt de trencament definitiu en obstaculitzar oficials locals del Sant Ofici la captura d'un frau i vantar-se públicament a la vila de retenir les peces en qüestió.¹²⁷ A finals del gener de l'any següent la qüestió —després de procediments i rèpliques repetides entre uns i altres— es trobava prou enverinada com perquè el diputat militar Francesc de Calders fos enviat a Perpinyà, després que un dels assessors ordinaris i un dels ajudants de l'escribania major enviats abans, haguessin estat capturats i retornats a Barcelona per ministres del Sant Ofici. Calders detingué tres comissaris i tres juristes assessors locals del Sant Ofici, encara que els alliberà pocs dies després en conèixer la notícia de la signatura d'un concert per mediació del lloctinent. El consistori, tot i això, denuncià davant del monarca el fet que els oficials i familiars inquisitorials insistien a fer-se “exemps de nostra jurisdicció en los negocis y causes tocants a la Generalitat” i això tenia greus conseqüències: calculaven que havia estat impossible ingressar unes 70.000 lliures de deute de drets endarrerits arran de la perturbadora actuació dels ministres del Sant Ofici.

A mitjans de febrer del 1567, la Diputació, tot i el concert, multiplicà les seves gestions a Madrid, adreçant-se a totes les faccions cortesanes. S'adreçà al Consell aragonès en ple, el príncep d'Èboli, el totpoderós tresorer Chinchón, el vice-canceller Bolea, els regents Loris i Sentís, el comte d'Aitona, don Joan d'Àustria, el duc d'Alba i el comte de Mòdica, a fi de trobar suports a la seva causa, a més de cercar la protecció del príncep i la reina. Dos juristes, misser Pere Aillà i misser Pere Batlle, exposaren a la cort els punts de vista respectius de la Diputació i el Tribunal inquisitorial de Barcelona. Les instruccions entregades a Aillà començaven per demanar al rei un “assiento” que posés fi a les intrusions dels inquisidors a les jurisdiccions del General i dels tribunals ordinaris reials i senyorials. Començant per les evocacions de causes civils fora del Principat, “lo que és contra diverses constitutions de Cathalunya” o la usurpació de la coneixença de les causes “infiteoticals” que afectaven familiars, privant els barons dels seus drets dominicals. Com a mostra del bloqueig efectuat al funcionament de la hisenda del General i a la recuperació del deute, Aillà explicà a la cort com fins i tot la visita havia restat paralizada per les seves actuacions.¹²⁸ Entretant, els inquisidors de Barcelona feren arribar a la cort l'afirmació que els diputats s'havien rebel·lat contra el Tribunal del Sant Ofici “y lo que pijor era, digueren que per coses de fe, dient eran ja pijors que en Flandes”, acusació que el consistori rebutjà frontalment, titllant-la de “gran mentida”. Com a exemple de les imputacions que els inquisidors portaren a Madrid i Roma contra la Diputació, els representants del Sant Tribunal parlaren d'un atemptat patit a Perpinyà, on algú havia disparat un tir de pedrenyal —segons sembla sense provocar ferits— contra la cosa local dels inquisidors.¹²⁹

¹²⁷ Per aquelles dates, l'acumulació dels casos d'oposició d'oficials del Sant Ofici al pagament dels drets del General només d'ençà de les darreres Corts anaven acumulant-se un rera l'altre. A finals del 1564 es suscità una topada entre els delegats del Sant Ofici i el diputat local de Perpinyà, en intentar el segon l'execució de les terres d'un deutor a Estagell, entre les quals un camp “obligat al Sant Ofici”; pocs mesos després, els inquisidors s'immiscuiren en el trencament de la treva entre les famílies cerdanes Rubí, Coll, Manegat, Sans i altres de Puigcerdà, entre ells un familiar inquisitorial; la tardor del 1566, una nova topada a Perpinyà portà a la prèdica pública dels dominics contra el pagament dels drets del General que hem citat enrera (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 135, 257-259, 328v i 395; *Lletres trameses*, 782, ff. 47, 104v i 106).

¹²⁸ ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 784, ff. 27-29, 111v-112v, 115, 116v-118 i 131-133.

¹²⁹ La Diputació mai no negà la veracitat dels fets, encara que deixà clar que el consistori no hi havia intervingut en res (ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 784, f. 138; i 787, f. 49).

La resposta de la Diputació davant semblants acusacions no fou menys virulenta, insinuant la possibilitat que molts particulars se servissin de la jurisdicció del Sant Ofici per defugir responsabilitats amb els tribunals ordinaris a canvi del pagament de diners. Calia —a més del recanvi immediat de tots els alts mandataris, “tan afectats en estos negocis”— que el redreç del Sant Ofici inclogués la prohibició expressa als seus comissaris al Principat “que no prenguessen ni poguessen acceptar presens ni de diners de qualsevulla qualitat que fossen de ninguna persona”, causa de molts abusos “dissimulations y sufriments de agravis”. Davant l'alçada de les acusacions, el Consell d'Aragó es mostrà partidari de demorar la solució del conflicte per deixar-la a mans de les properes Corts, tot i l'amenaça dels estaments catalans de trametre una ambaixada de dotze persones fins a la signatura d'un “assiento”. Durant les setmanes posteriors, el consistori i el legat misser Aillà insistiren a la cort amb arguments més elaborats políticament: els conflictes es derivaven en bona mesura de la total ignorància dels inquisidors sobre les lleis i costums del país, que “essent tots strangers y fora de la terra no las poden saber”, fet pel qual era preferible el retorn a una Inquisició pròpiament nacional: “en aqueix tribunal, per les diferències que ocorren y poden ocòrrer starian molt bé persones religioses d'esta terra, com antigament se feya”.¹³⁰

La primavera del 1567 avançà sense besllumar-se cap mena de solució. Feia un any que la Diputació havia enviat a la cort a misser Copons i dos mesos de la tramesa de misser Aillà.¹³¹ Durant aquelles setmanes els governs municipals de Girona, Perpinyà i Figueres acudiren igualment a la protecció de la Diputació contra diversos excessos jurisdiccionals del Tribunal inquisitorial amb invasió de causes tocants als oficis consulars, regiment i gestió de les bosses d'oficis, causes del clavariat o controls de pesos i mesures.¹³² A mitjans de juliol el monarca rebutjà definitivament la tramesa de l'ambaixada dels estaments, compensant la seva negativa amb l'anada a Catalunya d'un visitador per al control del Tribunal del districte inquisitorial de Barcelona i la renovació del seu compromís d'arribar a un “assiento” basat principalment en les condicions d'actuació del tribunal a Castella —punt que la Diputació acceptà sense discussions, a fi de facilitar-ne la solució de l'afer.¹³³ El consistori mostrà la seva seguretat que en conèixer la veritat dels fets a través del visitador, els Consells d'Inquisició i d'Aragó, entendrien clarament la justícia de la seva causa i la necessitat d'un concert. Finalment, els 46 capítols d'una concòrdia entre la Diputació i el Sant Ofici foren signats pel bisbe de Sigüença i inquisidor general i pel secretari reial Mateo Vázquez de Lecca i el rei ordenà la seva entrada en vigor el 17 de juliol del 1568, però la Diputació es negà a acceptar-los sense obtenir prèviament el vist-i-plau de la Cort general, la qual no seria convocada fins al cap de disset anys.¹³⁴ Tres mesos després, a més, la Diputació continuà acumulant greuges:

¹³⁰ ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 784, ff. 151v i 158.

¹³¹ Sobre l'actuació de misser Lluís de Copons com a advocat fiscal del General, especialment durant el conflicte, vegeu M.A. MARTÍNEZ, “Linaje y poder en la Cataluña foral: la actividad política dels Copons”, a *Cuadernos de Historia Moderna*, 22 (1999), pp. 18-20. Una aproximació biogràfica al personatge (Cervera, c. 1543-Barcelona, c. 1598), al nostre treball “Dogmatitzadors de males doctrines...”, pp. 287-289. Pel que fa a la importància de misser Aillà, vegeu el capítol 6.

¹³² Els familiars miren d'eludir sistemàticament la jurisdicció dels governs municipals acudint al Sant Ofici a través de fermes de dret “davant dits commissaris y dits pares inquisidors, fent-se jutges aquells de aquelles y exigint salaris de les provisions y sentèncias” (ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 784, f. 191).

¹³³ W. MONTER ha explicat aquest mimetisme castellà pel fet que d'ençà de la dècada del 1560 els tribunals del Sant Ofici a la Corona d'Aragó actuaven amb molta més severitat que els de la de Castella (*Op. cit.*, pp. 57-73).

¹³⁴ Sobre el contingut de la concòrdia, com a “una operació de desarme de la Inquisició de la que ya no volvería a restablecerse”, vegeu R. GARCÍA CÁRCCEL, *Felipe II y Cataluña...*, pp. 98-100. D. MORENO ha estudiat igualment les concòrdies del 1520 i 1568, així com les trabes posades per la Suprema a la signatura de la segona, atès que establia

l'últim, la negativa dels membres de Tribunal barceloní —en base a un “indult apostòlic” de la Santa Seu a favor dels religiosos mendicats de contribució a qualsevol subsidi— a pagar els drets de la bolla de plom i segell de cera.

Durant els mesos posteriors l'escenari de premeditat bloqueig i llargues a la cort, sumat als nous motius de conflicte al Principat, desembocà durant la tardor de l'any següent en una revifada del conflicte en termes encara més virulents, de mans del Consell de la Suprema. A mitjans de setembre, el lloctinent comunicà a la Diputació el seu recolzament a l'ordre del Consell de la Inquisició d'actuar contra els consistorials i els altres ministres del General pels seus procediments de l'any anterior. La decisió de l'inquisidor general don Diego de Espinosa, bisbe de Sigüença, i del Consell de la Inquisició en ple fou rebuda a Catalunya com a una flagrant contrafacció. Dies després de la comunicació virregnal els estaments catalans reaccionaren demanant al Consell d'Aragó la seva empara i immediat aliniament amb les institucions del país, tot recordant la seva exclusiva facultat de govern damunt la Corona d'Aragó, el que denotava la veritable dimensió nacional del conflicte.¹³⁵ Els estaments trobaren blocat —com ho havia estat repetidament durant els mesos anteriors— el camí de qualsevol ambaixada multitudinària a la cort, de forma que hagueren de conformar-se amb l'ambaixada de l'abat de Sant Cugat don Lluís de Cervelló, acompanyat d'un dels assessors ordinaris, misser Francesc Sans.¹³⁶

L'arribada d'un delegat inquisitorial a Barcelona encarregat de l'aplicació de les decisions del Consell del Sant Ofici precipità els esdeveniments. Els primers detinguts foren el veguer reial de la ciutat, el seu assessor, un algtzír reial i una guarda extraordinària de la Diputació, acusats d'haver executat comissions del consistori. S'intentà igualment la captura del diputat militar i l'assessor ordinaris Sans, encara a Barcelona, però aquells es refugiaren al Palau de la Diputació, emparats pels elets dels braços. La Divuitena creada a l'efecte considerà el rei incapaç de provocar contra constitucions “tan gran perturbació, torb e impediment de nostre exercici”, fet que els facultà per incomplir directament les ordres dels inquisidors estrangers. Repetiren que es tractava de “sinistres informacions y de persones que no tenen entès la forma de govern d'esta terra, ny las leys municipals de aquella, ny lo que senten la violació del que sa magestad los fa mercè de concedir y atorgar-los en les Corts que en esta terra se celebren”.¹³⁷ La ciutat de Barcelona es decantà des del primer dia per la defensa de les posicions de la Diputació mentre les dues sales del Consell Reial s'aplegaven per fer avinents al lloctinent “los grandíssims inconvenients que's porien seguir si sa excel·lència no remediava aquest negoci”.¹³⁸

“principios jurídicos firmes dando lugar a una rigidez que no convenía al Tribunal”, acostumat a la discrecionalitat (Op. cit., p. 47).

¹³⁵ ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 784, ff. 192v-193 i 202; i 785, ff. 31v-32; i 786, ff. 4v i 11; i DGC, II, p. 227. El Consell de Cent barceloní envià immediatament un ambaixador a la cort i creà una “Setzena de la Diputació” que s'adreçà durant els dies següents als inquisidors i el lloctinent reclamant obertament el sobreseïment de tots els procediments iniciats (AHCB, Consell de Cent, *Registres de deliberacions*, II-77, f. 103v). L'afer pot resseguir-se amb tot detall a les pàgines dels DGC, II, especialment, pp. 220-255.

¹³⁶ ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 786, ff. 14-14v.

¹³⁷ Diputats i oïdors afirmaren: “no podem creure que sa magestad vulle la perdició y total ruhina de aquest tribunal” (ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 786, f. 20). Els consistorials gaudien, en principi, d'immunitat en matèria civil i criminal durant l'exercici de llurs oficis: a la pràctica —com veurem— aquesta protecció fou repetidament vulnerada entre el 1569 i el 1602 (V. FERRO, *Op. cit.*, pp. 252 i 253-254).

¹³⁸ ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 786, f. 21.

La Diputació, mig assetjada, decidí durant els dies posteriors enviar un nou llegat a la cort, qui denuncià davant els ministres que es consideraven més proclius —el príncep d'Èboli i el bisbe de Conca— l'actuació contra els consistorials en forma criminal, prohibida per constitucions amb l'excepció dels seus visitadors. Es decidí, a més, canviar el sistema de comunicacions i correus davant del fet que les cartes trameses des de la cort a Barcelona a través de postes reials “no las havem may rebudes, y haxí duptam no las hagen preses”. Les pressions rebudes del Consell Reial i la ciutat de Barcelona —els llegats de la qual a la cort reclamaren “per ésser tribunals tant principals y al qual toca la conservació de dits reals privilegis e constitutions [...], volriem molt fos conservat en la honra, preheminenties y reputació merex”— portaren la lloctinència a obrir negociacions paritàries a mitjans d'octubre del 1568, nomenant de la seva part dos juristes i el bisbe de Barcelona, mentre els braços feien el mateix atorgant poders al vescomte de Rocabertí —primera figura militar domiciliada al país—, el bisbe d'Urgell don Carles de Cardona i Miquel Salgueda. Barcelona pressionà igualment a la cort a favor de la Diputació, mantenint la unitat d'acció amb els ambaixadors de la institució i acudint igualment als bons oficis de don Joan d'Àustria, el príncep d'Èboli, el vice-canceller Bolea i el bisbe Dimes Loris, i afirmant clarament que els procediments fets pels inquisidors contrafeien nombrosos privilegis i constitucions “de temps immemorial inviolablement conservades”.¹³⁹

La correspondència dels ambaixadors del General i de Barcelona a la cort posa de relleu l'existència d'una certa histèria anti-catalana motivada per les idees que hi havien divulgat els inquisidors: Enric Terré de Picalquers admeté en una de les seves missives a la ciutat que “per ací se diuen moltes coses que non m'és fàcil scriurer-las”. Les reflexions d'aquells barrejaven la solució de l'afer i el complex món de les lluites de faccions cortesanes, amb la significativa afirmació —signe dels nous temps— que “vuy se tracte més per via de govern que de justícia”, i que per tant, calia adscriure's sense complexos a la branca faccional del príncep d'Èboli “que és lo que vuy governe”, suport inequívoc de l'actual lloctinència, en companyia del comte de Chinchón, cunyat del virrei, i la seva facció.¹⁴⁰ No fou fins a mitjans de maig del 1569 que el mateix monarca, un cop analitzats els procediments fets per uns i altres, la proposta virregnal d'assiento i els arguments dels ambaixadors a la cort, ordenà “*que no se hable más de las contenciones que acerca deste caso se han movido*”, de forma que tothom retirés els seus enantaments per tornar a la situació anterior a l'esclat del conflicte.¹⁴¹

El consistori no respongué oficialment la carta reial fins un mes i mig més tard, els primers dies de juliol, a través de la presentació al lloctinent i el Reial Consell d'un document contundent —que resumeix en bona mesura els principis polítics clau que la Diputació mantingué fins el 1592—, en el qual la institució recordà al monarca que totes les ambaixades enviades durant els mesos anteriors ho havien estat només per informar-lo dels greuges comesos pels inquisidors. El

¹³⁹ ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 786, ff. 22v, 25-25v i 31; AHCB, Consell de Cent, *Registres de lletres closes*, VI-58, ff. 102-103, 105 i 106-108.

¹⁴⁰ AHCB, Consell de Cent, *Cartes comunes originals*, X-45, ff. 177-179, 180 i 181.

¹⁴¹ En tot cas, a fi de garantir el respecte del Sant Ofici, el monarca ordenà als consistorials que visitessin formalment els inquisidors i els oferissin els seu ajut i assistència, manifestant-los el seu patiment per les contencions “y que si en algo ha havido exceso os perdone”. Com a cloenda humiliant a la missiva el rei ordenà al consistori que la seva voluntat fos executada “*sin otra réplica ni consulta*” (ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 786, f. 45; DGC, II, pp. 273-302; i AHPB, Jeroni Llop, *Plec d'escriptures soltes i fragments de manuals de diversos anys*, lligall 1, s.f.).

consistori, però, refermava la idea que el rei, d'acord amb les constitucions per ell jurades, “no's podia entrometre dels fets y negocis tocants a la jurisdicció dels dits diputats, sinó a effecte de revocar dits agravis”. De forma prou clara, doncs, el consistori negà al rei tota capacitat per assenyalar-los com havien d'actuar. En ordenar setmanes abans la revocació de tots els procediments, el monarca havia liquidat a la pràctica l'assiento preparat a Barcelona amb el lloctinent.¹⁴² El consistori es negà obertament a obeir Felip II pel que feia també a la clàusula final de visita humiliant als inquisidors, que el consistori afirmà haver estat rebuda a Catalunya “en molt gran y notable infàmia”. La resposta del consistori, en canvi, tornà la situació a la demanda que els inquisidors no poguessin servir els seus oficis al Principat i els Comtats sense previ jurament de l'esmentada butlla del papa Lleó X del 1516, en la qual el pontífex dictà que els inquisidors haurien de respectar rigorosament les restriccions als seus poders disposades per les Corts.¹⁴³ Es tractà, en definitiva, d'un acte de desobediència a una carta reial, acte davant del qual no havia de trigar la resposta.

El 19 de juliol dos algtzirs reials entraren al Palau de la Diputació i executaren l'ordre d'arrest contra els ministres laics del consistori, els quals foren empresonats —sense respectar la presència protocolària dels porters amb les masses camí de la presó—, mentre els membres eclesiàstics eren portats a casa del lloctinent a declarar i tot seguit arrestats als seus domicilis.¹⁴⁴ Al dia següent el Reial Consell anuncià el seu relaxament, mantenint-los, però, sota arrest dins la ciutat de Barcelona. Els consistorials, però, a consell dels assessors ordinaris, optaren per no acceptar ni la primera disposició de l'Audiència ni una segona que els alliberava sense condicions —feta sota pressió del braç militar aplegat a la seu, el Capítol barceloní i el Consell de Cent—, davant la qual diputats i oïdors afirmaren que “apparie que lo Real Consell se retenie la conexensa del negoci”, que la Diputació continuava afirmant fora de la jurisdicció reial. El conflicte entre Diputació i Sant Ofici derivà aleshores en un greu contenciós també amb el Reial Consell i per tant amb el rei. Una tercera provisió ordenà finalment l'expulsió dels consistorials de la presó.¹⁴⁵ Durant els dies posteriors, els procediments afectaren als juristes assessors de la Diputació, amb la captura de misser Francesc Sans a la gonguera en condicions de total comunicació. El lloctinent féu depositar davant el Consell criminal al vescomte de Rocabertí i a Joan Lluís Lull. A més, davant les “paraules desacatades que pretenen se parlen per lo poble”, el Reial Consell féu enquesta i ordenà la captura de “alguns plebeyos”.

¹⁴² La Diputació es negà, per exemple, a desfer les desinsaculacions dels consultors del Sant Ofici encartats, apel·lant als drets adquirits pels nous insaculats (*Ídem*).

¹⁴³ Sobre la butlla pontificia i els debats damunt el Sant Ofici a les Corts ferrandines del 1510 i 1512, vegeu E. FORT, *Op. cit.*, pp. 222-224.

¹⁴⁴ ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 786, ff. 116v-117v. Els consellers convocaren el 19 de juliol “una gran prohomenia de molts ciutadans y militars per demanar-los consell” sobre la captura i al dia següent optaren per la convocatòria del Consell de Cent (DACB, V, pp. 89-90).

¹⁴⁵ Tanmateix, sabem que els diputats Francesc de Calders i Miquel d'Oms reberen mil lliures i 800 els oïdors Jeroni de Cortit i Miquel Ferrer, en recompensa pels seus vuit mesos de captiveri, iniciats el 2 d'agost, tan aviat com perderen la seva condició de consistorials. L'assessor ordinari misser Francesc Sans, capturat en pitjors condicions per quatre mesos, en rebé altres mil. Aquestes quantitats calia afegir-les al gastat en ambaixades i legats a Madrid i Roma, fins al punt que a finals del 1569 el compte especial de despeses derivades del contenciós havia ingressat ja 40.000 lliures (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 137, ff. 35 i 193v; i DACB, V, p. 91). Un ambaixador venecià calculava en 100.000 ducats les despeses que els catalans havien acumulat en l'intent fracassat de convèncer el papa de la necessitat d'aplicar la concòrdia del 1512 (W. MONTER, *Op. cit.*, p. 136).

El combat entre el Sant Ofici i la Diputació tingué les seves ramificacions a la Santa Seu. L'inquisidor general, alhora que decretà la captura dels consistorials, demanà a Roma la revocació de totes les gràcies apostòliques concedides a la Diputació. Abans de cessar en el seu ofici, el darrer dia de juliol del 1569 el consistori s'adreçà al Reial Consell per anunciar que s'havien posat sota la protecció romana i havien enviat ambaixadors "a proseguir la causa de contentió devant sa sanctedad". Durant les setmanes posteriors, el nou consistori intentà que el bisbe de Barcelona actués contra els doctors del Reial Consell per haver arrestat els consistorials eclesiàstics, però aquell s'excusà en l'obligació de consultar prèviament Roma. Les parts en conflicte aprofitaren el relleu natural dels membres del consistori per tal d'intentar un nou arranjament. El 6 d'agost el consistori rebé una carta reial en la qual Felip II anuncià la seva voluntat de confegir un acord "de manera que no se n'hagués de parlar més". El nou consistori nomenà nou tractadors que negociaren amb el lloctinent al llarg de cinc dies l'alliberament dels consistorials i assessors arrestats. Durant el dia 11, però, les negociacions s'enraren fins al punt que el lloctinent les donà per definitivament trencades "dient-nos que de la manera que negociam no y podia haver tracte", després que el nou consistori ratifiqués la "igualtat dels tribunals", així com "la jurisdicció que té lo hu superior al altre en sos casos".¹⁴⁶ Com veurem més endavant, aquells conceptes resultaven a la pràctica intolerables per a les autoritats reials.

Lluny d'acceptar la solució de força donada, el consistori continuà maniobrant a Roma durant els anys posteriors a fi de conseguir la imposició de la butlla del papa Lleó X o un sistema de protecció semblant per a la seva jurisdicció. A finals del 1572 els ambaixadors del General a Roma estudiaren el breu papal despedit a favor dels aragonesos a través del qual es limitava la jurisdicció dels inquisidors "que no se entremetan de causa ninguna civil de familiars y encara alguna cosa de les criminals".¹⁴⁷ Les gestions paral·leles de la ciutat de Barcelona a Roma posaren de manifest durant els anys posteriors el mal fet per les informacions trameses per part dels inquisidors: el Consell de Cent ordenà la tramesa específica de dos ambaixades a principis del 1570 a fi de desfer les seves intoxicacions, vertides principalment a través d'un "llibell infamatori" presentat al mateix papa i diversos cardenals per part del fiscal general del Sant Ofici. El govern barceloní denuncià el fet que el memorial els maltractés greument, "inpetint als poblats en aquella [Barcelona], faels vassalls de sa magestat, de suspectes de heretgia, desobedients a Déu omnipotent y a la Santa Sede apostòlica". Tots els catalans en general hi apareixien com a "rebelles a sa magestat, e que fàcilment elegirien nou rey, e convocarien lo exèrcit del heretge príncep Condé, e que entenian en voler matar lo excellent loctinent de sa magestat", una imputació, com veurem, repetida anys després.¹⁴⁸

Semblants acusacions resultaven especialment injustes pel que feia a la Diputació si tenim en compte, per exemple, el notable grau de col·laboració de la xarxa fiscal de la institució en l'establiment d'un filtre capaç d'evitar l'entrada de llibres prohibits procedents de França, seguint fil per randa els desitjos del Sant Ofici. Ja a principis del 1562, sabem de la tramesa d'una circular als seus col·lidors a les col·lectes de la Vall d'Aran, Perpinyà, la Seu d'Urgell, Tremp i Pallars,

¹⁴⁶ ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 786, f. 127; i 787, ff. 7-8 i 11-14.

¹⁴⁷ Els consistori els demanà un estudi sobre la seva possible aplicació al Principat en el cas de no aconseguir la confirmació de la butlla de Lleó X (ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 789, f. 53v).

¹⁴⁸ AHCB, Consell de Cent, *Registres de lletres closes*, VI-58, ff. 183 i 190.

Vilafranca de Conflent i Puigcerdà, en la qual es prohibí l'entrada de qualsevol mena de llibres "axí lligats com per lligar" i es disposà que tots els llibres haurien d'entrar per Barcelona, previ exhaustiu control inquisitorial. És evident que el Sant Ofici no hauria pogut executar una disposició com aquesta sense l'ajut del personal de la Diputació.¹⁴⁹ Però les principals disposicions de control —tal vegada a fi de desmentir a la pràctica les acusacions d'heretgia vertides sobre el país— daten precisament dels anys 1568-1569. El primer estiu d'aquell bienni el consistori envià una circular als 181 collidors del General a les taules de frontera, comminant-los a redoblar els seus esforços per tal d'evitar l'entrada de llibres prohibits, davant les notícies moltes persones estranyes als regnes i dominis del rei intentaven amb "indústria y intel·ligència, per vies ocultes y exquisites" introduir a Catalunya llibres i escriptures prohibits, amb la finalitat de "comunicar los erros y heretgies als cathòlics, persuadir y enganyar aquells, y pervertir-los de la Santa Fe Cathòlica y de la obediència de Santa Mared Yglésia Romana, y per dita via voler suscitar los conflictes y guerres civils que en altres regnes ab dit medi, indústria y diligència diabòlica se són suscidades".

En endavant els collidors haurien de desembalar totes les mercaderies que arribessin a les seves mans per trobar els llibres amagats, fent-ne acte de la troballa davant notari o dos testimonis, per denunciar-lo tot seguit davant un comissari del Sant Ofici, al qual serien entregats els llibres i els seus portadors. Les ordres d'inspecció encara foren refermades quinze dies després quan el consistori ordenà a tots els diputats locals l'escorcoll de les botigues de mercaders de la seva demarcació que rebessin bales procedents d'altres regnes. A primers de juliol del 1568, el consistori tornà a informar els collidors a través d'una segona circular de l'ús de tota mena d'estratègies d'ocultació, des de les bales de roba a les botes de vi i oli prèviament compartimentades a fi d'evitar el contacte entre els llibres i els líquids que hi contenien. En endavant, per tant, els collidors haurien de tantejar amb un bastó o ganxó fins a assegurar-se que les botes no continguessin cap "bulto xic o gran". Es disposà igualment que els caminants procedents de l'estranger serien escortats fins a les duanes i se'ls faria escorcoll no només dels baguls que portessin sinó també de "faldriques y altres parts de llurs persones". Semblants controls tingueren alguna eficàcia, atès que aquell estiu el consistori pogué informar el monarca de la captura a la Vall d'Aran de nou llibres prohibits a mans d'un mercader francès. A principis d'octubre del 1568, finalment, la Diputació posà a disposició d'un dels inquisidors del Principat enviat en visita de control per les fronteres del país a la recerca de llibres prohibits.¹⁵⁰

Com calia preveure, les tensions entorn dels excessos jurisdiccionals del Sant Ofici i la necessitat de recerca d'un estatus definitiu acordat amb els estaments, rebrotà amb força amb motiu de la celebració de les Corts de Montsó del 1585.¹⁵¹ Els estaments presentaren deu capítols a la

¹⁴⁹ Pocs mesos després sembla admetre's l'entrada de llibres a través de l'estació de Perpinyà, sempre que els collidors els mostrin prèviament als delegats locals del Sant Ofici (ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 779, ff. 83 i 103).

¹⁵⁰ ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 785, ff. 91, 101, 108v-111v i 120v; i 786, f. 17v; i DGC, II, pp. 209-212 i 217. Una nova petició inquisitorial de control fronterer de l'entrada de llibres prohibits es produeix a finals d'octubre del 1576 (DGC, II, p. 519). Sobre la jurisdicció eclesiàstica particular de la Vall d'Aran i les seves relacions amb el Sant Ofici arran de la detenció d'un comerciant francès el 1568, acusat d'entrar llibres calvinistes, vegeu W. MONTER, *Op. cit.*, pp. 146-147. Dit autor conclou que "a pesar de la presión desde Madrid, la Inquisición nunca pudo establecer ministros de confianza en aquel extenso, pero poco poblado, distrito".

¹⁵¹ Segons R. GARCÍA CÁRCEL, les Corts anteriors al 1585 havien représ els termes reivindicatius exposats ja el 1512, en els quals es qüestionaven aspectes fonamentals tant del procediment com de la jurisdicció. El 1585, s'aprofundí en l'estratègia: "ya no se replantean cuestiones de procedimiento sino que se intenta ahondar ahondar en el desarme inquisitorial de la concordia del 1568" (*Felipe II y Cataluña...*, p. 100). Una paral·lela anàlisi de la

decretació reial i aconseguiren del monarca un compromís sobre la tramesa de part de l'inquisidor general d'un visitador del Tribunal del districte de Barcelona que iniciés el procés quatre mesos després d'acabades les Corts i en donés sentència en complir-se un any. Els estaments semblaren acceptar aleshores la posada en vigor de la concòrdia del 1568 després que dos delegats de la Diputació negociessin a Madrid amb l'inquisidor general, l'arquebisbe de Tarragona Gaspar de Quiroga. A fi de tancar la qüestió el rei proposà convertir la concòrdia en constitució un cop acabades les Corts, a través d'una comissió on fossin paritaris els representants del rei i de la terra. A Montsó, els braços decidiren, a més, introduir algunes modificacions al primer i l'últim capítol de la concòrdia del 1568 dedicats a la limitació del nombre de familiars i a la forma de resolució dels plets de jurisdicció entre Inquisició i Audiència,¹⁵² a partir del seu estudi pel regent la cancelleria i l'inquisidor més antic.¹⁵³ Les protestes contra la proliferació dels familiars del Sant Ofici —discutida per algun historiador recent— arrencaven ja de l'ambaixada de misser Pere Aillà el 1567, però durant les mateixes Corts del 1585, síndics com ara el capitular barceloní, insistiren en la denúncia de l'accés a l'ofici per part de molts vassalls amb el propòsit de fer "broquer de dit privilegi contra nostra jurisdicció".¹⁵⁴

---

legislació sobre el Sant Ofici a les Corts del 1585 i 1599, des de la documentació inquisitorial, a J. CONTRERAS, "El Santo Oficio en el Principado: 1568-1640. Papel político y análisis social", a *Primer Congreso d'Història Moderna...*, II, pp. 112-115.

¹⁵² Una valoració al voltant dels conflictes de competències susitats entre Inquisició i Reial Audiència i el paper de les concòrdies del 1554 i 1568, amb un repàs al seu contingut, a T. CANET, *Op. cit.*, pp. 170-177. S. HALICZER les considera "un acercamiento razonable y moderado hacia la constitución de una maquinaria de la función estatal más uniforme y con querellas públicas menos acrimosas", després que la dècada del 1560 hagués escenificat al País Valencià continues topades entre Inquisició i govern virregnal i Inquisició i Diputació (*Op. cit.*, pp. 62-72).

¹⁵³ Es fixava a Barcelona un màxim de 50 familiars, 8 a les ciutats de mil o més habitants, 6 a les de menys de 400, 4 per a les viles d'entre 200 i 400, i entre 1 i 2 per a les de menys de 200 habitants, tret de les universitats marítimes o de frontera terrestre, on encara es podrien nomenar dos més. En qualsevol moment els familiars —una relació dels quals hauria d'ésser a mans del lloctinent i el Reial Consell— haurien de poder presentar les seves cèdules identificatives als oficials locals i jutges ordinaris, amb pena de revocació en cas contrari (ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 802, ff. 187-195). Semblant gradació de control s'establí a Castella el 1553 (J.L. DE LAS HERAS, *Op. cit.*, p. 202). Sobre l'evolució en el nombre i l'extracció social dels familiars catalans entre 1567 i 1600 —del familiar burgès al familiar implantat a la ruralia— vegeu J. CONTRERAS, *Op. cit.*, pp. 116-118; i J.M. BLÁZQUEZ, *Op. cit.*, pp. 104-125; i les matitzacions introduïdes als seus judicis per R. GARCÍA CÁRCCEL, *Felipe II y Cataluña...*, pp. 89-90; i D. MORENO, *Op. cit.*, pp. 57-64. Una valoració sobre la delimitació jurisdiccional de l'ofici de familiar i el context de la concòrdia del 1568 per al cas aragonès, a l'estudi de J.E. PASAMAR (*Op. cit.*, pp. 43-50).

¹⁵⁴ Els familiars regategen igualment les obligacions vilatanes, com ara a Igualada la guarda dels portals (1593) o la contribució per a la reparació de les muralles (1598) (ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 784, ff. 151v i 181v; ACCB, Secretaria, *Cartes enviades*, 1584-1588, f. 48; i AMI, *Llibre de la universitat*, 101, f. 25; i 104, f. 52). Sobre el replantejament del debat sobre la Inquisició a les Corts del 1599, vegeu R. GARCÍA CÁRCCEL, *Felipe II y Cataluña...*, pp. 101-103. Durant aquella darrera convocatòria del segle, segons el duc de Feria escrivia al monarca, els estaments havien portat noves propostes reformadores i "aunque el nombre que se da es de reformatión, el fin verdadero por camino yndirecto es venir a acabar la Ynquisición, pues derriban todos los medios con que ella se pueda sustentar". En opinió del lloctinent, cap plet de jurisdicció dels darrers temps justificava una nova ofensiva dels estaments contra el Sant Ofici i els seus familiars, el que considerava com una "demanda escandalosa, malsonante y sospechosa en la fe". Per al duc, allò que feien els catalans era "soñar otra Ynquisición, formada a su modo y que la de Cataluña no reconozca por cabeza a quien su santidad y vuestra magestad an señalado, sino levante nuevos tribunales sin propósito" (BUB, ms. 753, f. 395v). Un dels jutges del Tribunal barceloní del Sant Ofici ja havia apuntat el 1569 com un dels objectius de l'assetjament de què era objecte a Catalunya "que se desmiembren las ynquisiciones de la Corona de Aragón de las demás" (J.L. PALOS, "Església i poder en la Catalunya moderna: la lluita entre canonges i bisbes (1500-1700)", a *I Congreso d'Història de l'Església...*, II, p. 449), tal i com s'havia esdevingut en una curta etapa en temps de Ferran II i encara durant el període revolucionari de 1640-1652.

Doctrina i simbologia en l'exercici del poder: l'arxiu de la Diputació

L'ús de la memòria jurídica i històrica jugà un paper determinant en les disputes jurisdiccionals no només de la Catalunya finisecular, sinó també dels diferents regnes de la Monarquia hispànica.¹⁵⁵ Un element important d'aquesta sensibilitat vingué constituït per l'organització dels arxius d'aquella memòria, bastits també amb el propòsit de dotar de nous recursos jurídics a la gestió administrativa. Per part reial, les Corts del 1563-1564 mostren la continuïtat de l'ofici d'"archiver de sa magestat en la Corona d'Aragó", aleshores a mans d'Antoni Viladamor.¹⁵⁶ Poc després de les mateixes Corts, el Consell de Cent barceloní encarregà a una comissió específica la realització d'un redreç de l'escrivania, a fi d'evitar que els llibres de rúbriques —en els quals eren anotats deliberacions, privilegis i ordinations de la ciutat— fossin posats al dia, trencant un abandonament de vuitanta anys. A més, es posà un especial èmfasi en la necessitat de desar totes les escriptures, llibres i privilegis de l'escrivania de la ciutat, "inventariant aquells" (reiterant una deliberació aprovada del 1530 mai aplicada).¹⁵⁷ Les feines de l'anomenada Vuitena del redreç de l'escrivania de Barcelona tenen un enorme interès pel que fa a la història de l'arxivística. S'encarregà a dos notaris qualificats l'estudi de "tot lo que serà necessari per lo redressar de les scriptures de la scrivania major" i de la mateixa manera, a través de la respectiva perícia professional, un mercader i un notari farien les propostes pertinents per al redreç de la documentació emanada pel racional de la ciutat. Els consellers, entretant, s'encarregaren d'analitzar "quins són los libres fan alligar y relligar en lo dit archiu de la Taula [de Canvi], procurant y cercant qui per manco los llegirà y relligarà".¹⁵⁸

Les dècades dels setanta i vuitanta significaren una època daurada de creacions i reorganitzacions d'importants arxius institucionals a Catalunya. En el capítol dels projectes, convé esmentar el de la fundació d'un arxiu per a la Capitania general (1572) —indici de l'increment de la presència militar a un país de frontera i reraguarda— o el de la recerca i conservació de la documentació que generés drets a favor del Reial Patrimoni, inherent a la capbreuació general encetada el 1582

¹⁵⁵ La revolució administrativa del govern filipí ha estat remarcada per tots els biògrafs recents del monarca i té en la constitució de l'arxiu reial a Simancas (1588) el seu símbol principal. A la nostra època pertany igualment l'organització de l'Arxiu de la Torre de Pombo a Portugal per part dels prínceps d'Aviz (vegeu A.M. HESPANHA, *Op. cit.*, p. 228). En el cas aragonès, existia igualment un "archivero de los procesos, registros y escrituras de la corte del Justicia de Aragón" (L. IBÁÑEZ DE AOYZ, *Op. cit.*, f. 161v). Un repàs a l'organització arxivística reial castellana abans del 1588, a R. CONDE, "Los archivos de la monarquía hispánica", a *Congreso Internacional Felipe II...*, III, pp. 195-196. L'autor considera que la Corona d'Aragó arribà als inicis del XVI amb un "muy maduro sistema archivístico" (*Ídem*, p. 198).

¹⁵⁶ AHCB, Consell de Cent, *Corts*, XVI-71, ff. 31v i 122v. En contraure matrimoni el 1556, Viladamor es definí en primer lloc com arxiver i només després com a escrivà de manament reial (AHPB, Joan Jeroni Canyelles, *Bursa capitulorum matrimonialium*, 1550-1563, lligall, 22, s.f.). A. ALCOBERRO ha assenyalat el fet que l'Arxiu Reial de Barcelona fou custodiat al llarg del segle XV per diverses personalitats prou conegudes, entre les quals destaca la figura de Pere Miquel Carbonell, arxiver entre 1476 i 1517. L'autor remarca els lligams entre la seva obra d'historiador i la seva funció professional d'arxiver ("L'Arxiu Reial de Barcelona i la historiografia humanista: les *Cròniques d'Espanya* de Pere Miquel Carbonell", a *Tercer Congrés d'Història Moderna...*, 13-II (1993), pp. 515-516).

¹⁵⁷ A l'arxiu particular de la Taula de Canvi de la ciutat caldria ordenar els llibres, inventariar-los "y cuernar aquells, dels quals n-i ha molts desligats y mal cuernats". Feines semblants es requerien a l'arxiu del racional, on s'especifica que els llibres i escriptures endreçats hauran d'ésser ubicats "ab degut orde, en armaris que per dita causa se hauran a fer" (AHCB, Consell de Cent, *Registres de deliberacions*, II-74, f. 26v). Vegeu també AM. ADROER-G. FELIU, *Història de la Taula de Canvi de Barcelona*, Caixa de Barcelona, Barcelona, 1989, 111 pp.

¹⁵⁸ Els treballs de la comissió s'allargaren més d'un any i a principis del 1567 s'encarregà la construcció d'armaris adequats per l'escrivania major (AHCB, Consell de Cent, *Registres de deliberacions*, II-74, f. 88).

—símbol del desig de redreç financer de la Corona a Catalunya.¹⁵⁹ Durant aquells anys, l'esmentada Vuitena barcelonina mantingué les seves activitats, mostrant interès no només a assegurar que les escriptures de l'escrivania fossin “recondides y posades en aquella ab aquell orde y forma quals star deuen”, sinó també que hi fossin ben custodiades i “ab inventari aprés continuades”, passant, doncs de centrar les seves preocupacions en la conservació a procurar la descripció de la documentació.¹⁶⁰ En aquesta línia, a mitjans dels vuitanta, el Consell de Cent es mostrà sobretot preocupat per assegurar una ràpida recuperació de la informació: el 1586 es féu encàrrec de rubricar tots els privilegis i ordinacions de la ciutat al notari Francesc Guamis, “axí dels que estan registrats en los libres y registres ya fets, com dels que estan originalment recondits en lo archivet, y també de totes les delliberacions del Conçell, comensant al any que acabe lo altre memorial o rúbrica ya fets”.¹⁶¹

L'interès arxivístic es desfermà en un context de forta conflictivitat jurisdiccional. Així, per exemple, la tardor del 1572, en plena batalla dels estaments catalans contra l'aplicació de l'impost de l'excusat a Catalunya, el consistori s'adreçà als abats de Poblet i Santes Creus per tal d'informar-los de com aplegava documentació en defensa de les seves posicions —s'havien emprat moltes hores de recerca a l'arxiu reial de Barcelona— i com per això els demanava “si en lo archiu de aqueix monastir se trobarien algunes concessions, vendes o donacions fetes per alguns reys de França o comptes de Barcelona en aqueixa casa de algunes dècimes y altres”.¹⁶² No només els estaments, sinó el mateix monarca hagué de recórrer a la recerca documental exhaustiva a l'arxiu de Poblet, com ara durant la celebració de les Corts del Montsó del 1585.¹⁶³ A més dels grans cenobis del país, els Capítols de les esglésies catedrals foren cada vegada més conscients de la riquesa i utilitat jurídica del seu patrimoni documental. Vetllaren per la seva conservació en bones condicions d'accessibilitat a través de nomenament d'arxiviers com ara a Lleida el 1581 (“*archivario archivi publici dicte ecclesie*”). Com hem vist en el cas dels municipis amb l'arxiu del govern barceloní, el Capítol de la ciutat sembla també haver portat la iniciativa pel que feia a l'organització d'aquells centres. El 1581 es constituí una comissió encarregada del redreç de l'arxiu capitular i deu anys després aquell comptava amb una dotació suficient com per atendre a l'ordenació dels fons i a les demandes de consulta: l'estiu del 1591, el Capítol escollí un escrivà com a ajudant dels arxiviers de l'Església de Barcelona, amb obligació de residir-hi tots els dies

¹⁵⁹ B. HERNÁNDEZ ha assenyalat com aquell any, el batlle general Ferran Maimó rebé instruccions precises sobre la necessitat d'aplegar tots els documents de capbreuació anteriors i de recopilar en endavant totes les notícies arxivístiques relatives al Reial Patrimoni (*Aproximación a las estructuras...*, p. 60).

¹⁶⁰ Es trien novament especialistes per endreçar la documentació, en aquest cas dos advocats, un notari i l'escrivà del Consell de Cent, atès que “són molt al cap del orde han de star aquelles” (AHCB, Consell de Cent, *Registres de deliberacions*, II-82, f. 157v).

¹⁶¹ La finalitat d'aquell treball era la d'acabar amb la “gran dificultat se té quant se ofereix algun cars en trobar alguns privilegis y altres delliberacions de Concells y ordenacions de la ciutat” (AHCB, Consell de Cent, *Registres de deliberacions*, II-95, ff. 67v-68).

¹⁶² El consistori envià a Poblet misser Miquel Tamarit, demanà que fos autoritzat a consultar l'arxiu de l'abadia i que se li expedissin les còpies autèntiques precises, per tal que pogués enviar amb plena validesa els documents localitzats als ambaixadors de la Diputació a la cort (ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 789, ff. 34, 46 i 53v).

¹⁶³ El rei demana a l'abat “*encargamos y rogamos os que por el orden y forma acostumbrada déys orden y proveáys como con toda brevedad y secreto se saquen del dicho archivo los dichos procesos, scripturas y actos autenticados, y de manera que hagan fe en juyzio, y aquellos entregaréys a la persona que ésta os dará, a la qual se ha dado orden pague los gastos que en llo hiziereades, y de cómo lo havréys cumplido nos daréys aviso particular*” (ACA, Cancelleria, 4314, f. 75).

feiners dos hores al matí i altres dos a la tarda, axí com “les hores que los senyors arxivers li assenyalaran”.¹⁶⁴

No només els municipis, monestirs i Capítols, sinó també els notaris del temps manifestaren la seva preocupació per la conservació dels seus llibres d'instruments. Un plec de propostes entregades a la ciutat de Barcelona afirmà que el notari mossén Encontra —aleshores difunt— havia estudiat la possibilitat d'unificar en un sol arxiu les escriptures de tots els notaris barcelonins, en el qual cadascun d'ells disposés d'un armari tancat amb clau. En opinió dels impulsors de la vella proposta, aquella “quadraria molt a la conservació de les scriptures y auctoritat de la cort”. En tot cas, si els braços no l'autoritaven, calia almenys crear les disposicions necessàries per tal que els notaris tinguessin l'obligació, “ab bona pena”, de guardar els seus instruments “en lloch descent y tancat, y no com alguns, al vent y a la pluja”.¹⁶⁵

La Diputació no volgué anar al darrera de tot aquest seguit de projectes i realitzacions. Si bé l'arxiu de la institució no es creà durant la segona meitat del Cinccents, si és cert que aleshores fou objecte d'una important reorganització.¹⁶⁶ A mitjans dels anys seixanta, el racional de la Diputació —un dels escrivans al servei de l'escrivania major— s'encarregava de la conservació de la documentació i rebia ja el qualificatiu d'arxiver del General.¹⁶⁷ Les condicions de conservació i seguretat de l'arxiu no debien ésser les millors, atès que el 1566 es produí el robatori al Palau de la Diputació de molts llibres corresponents a les terces dels drets d'entrades i eixides de la col·lecta de Girona, instigat previsiblement per part dels deutors. Entre 1571 i 1572 el consistori encetà una reorganització en tota regla, amb l'objectiu d'inventariar els fons i confegir una certa classificació que facilités la recerca documental i per tant les feines jurídiques d'assessorament.¹⁶⁸ En primer lloc, ordenà la redacció d'un “libre de coses notables” on s'incloguessin “tots los exemplars y cosas notables e importants qui's troben en la present casa de la Deputatió y per lo General fahents y seguits que's sien de qualsevol temps passat fins al die present [...], y que tots y totas aquellas se'n façe un llibre per lo scrivà major del General [...] pugue quant sien menester se tròpien tots en un lloch y ab facilitat”. Després, el procurador del General, acompanyat d'altres dos notaris i ajudants de l'escrivania major, el racional i l'oficial encarregat de les claus de l'arxiu,

¹⁶⁴ ACCL, Actes capitulars, 31, f. 233; 33, f. 34v; i 35, s.f.; i ACCB, *Llibres de resolucions del Capítol*, 1575-1581, f. 85v; i Escrivania del Capítol, 670, f. 93v. L'estiu del 1592, el Capítol tarragoní determinà la realització de millores a les instal·lacions del seu arxiu, on “per causa de ésser los bastiments de dintre de pi, se corquen y gasten les scriptures” (AHAT, *Llibres de determinacions del Capítol*, A-75, f. 99v).

¹⁶⁵ ACV, Calaix 39, núm. 24. Sobre el notariat català modern, vegeu les referències bàsiques del seu desenvolupament a J.M. SANS i TRAVÉ (coord). *Estudis sobre història de la institució notarial a Catalunya en honor de Raimon Noguera*, Fundació Noguera, Barcelona, 1988, 250 pp.; i L. PAGAROLÉS-M. GÓMEZ, *El Col·legi de Notaris de Barcelona*, Il·lustre Col·legi de Notaris de Barcelona, Barcelona, 1995, pp. 18-21.

¹⁶⁶ De fet, havia rebut ja abans comeses tant importants com la de la custòdia dels processos familiars de les Corts (capítols 37/1520 i 13/1552, *Capítols dels drets y altres...*, ff. 88 i 162v-163v; i E. SERRA, “Constitucions i Redreç...”, p. 162).

¹⁶⁷ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 135, s.f. La Diputació aragonesa fiscalitzava igualment des de les Corts del 1585 l'ofici vitalici d'*archivero de los procesos de la corte del Justicia y governación del Reyno de Aragón (Registro de actos comunes de la Diputación del Reino*, 261, f. 52). Sobre l'organització de l'arxiu de la Diputació valenciana el 1476 “*construyendo un grande armario para custodiar los libros, papeles y pergaminos de la Diputación que no cabian en los antiguos cofres*”, vegeu J. MARTÍNEZ ALOY, *Op. cit.*, p. 249.

¹⁶⁸ La Diputació aragonesa disposava d'un arxiu organitzat i d'un oficial arxiver, qui s'encarregà l'estiu del 1585 d'organitzar la tramesa de 28 llibres de registres dels actes comuns de la Diputació —d'entre 1504 i 1579— demanats pels braços aragonesos durant les Corts generals de Montsó (ADZ, *Registro de actos comunes de la Diputación del Reino*, 248, ff. 75-76).

reberen l'encàrrec d'examinar els armaris dits del racional i l'arxiu, fer-ne una ordenació física i un inventari: “posen en bon orde y concert per los armaris de dit archiu tots los processos de Cort, bulles, privilegis y tots altres actes fahents per lo General, y ne fassen un llibre ab los nombres dels armaris y relatió del contengut en dits actes, perquè ocorrent necessitat de algun de dits actes se puguen ab facilitat trobar, y açò fassen ab diligència”.¹⁶⁹

Un cop en ordre, s'emprengué la tasca d'instal·lar adequadament la documentació. A principis del 1573, el consistori començà per encarregar un armari de fusta per desar els privilegis i actes més importants del General dins una cambra anomenada del guardarroba, on es custodiaven les peces d'argent més valuosos i “las dalmàticas y altres vestiments de la capella”.¹⁷⁰ En teoria, els documents fins aleshores dispersos entre l'arxiu de la cambra dels oïdors de comptes sota la custòdia del seu escrivà, el racional, l'armari dit de l'ànima i altres de l'escrivania major i de les cambres dels seus ajudants haurien d'anar a raure al nou armari del guardarroba, però a la pràctica —i segurament per qüestions evidents d'espai— només es dipositaren els llibres més importants. L'esclat d'un densa conflictivitat jurisdiccional amb les institucions del rei al llarg dels anys setanta portà a successives ordres de recerca documental als encara dispersos fons dels arxius de la casa,¹⁷¹ i a un nou encàrrec d'aplec de documentació per a la redacció d'un llibre que permetés accedir als privilegis clau de la discutida jurisdicció del General.¹⁷²

Tanmateix, l'estiu del 1579 la desorganització de la documentació de la cambra de l'escrivania major havia arribat a tal punt que es féu necessari corregir-la. Durant els anys anteriors s'havien anat desfent els vells armaris on eren guardats els capbreus dels censals i altres càrrecs del General, el que havia provocat importants pèrdues de documentació: “per estar allí sens orde mesclades y embullades no se tenia notícia alguna”. Un cop tretes de l'armari, havien estat amuntegades en una part de la cambra, on la pluja torrencial d'una nit de juny les empapà completament, fins al punt d'obligar l'ajudant de l'escrivania encarregat dels capbreus a “pujar-les al terrat de la present casa y allí fer-les exugar”. Els consistoris anaren prenent consciència de les deficiències d'ubicació de la documentació: l'armari del guardarroba era a prop d'una gran finestra enreixada a la part del carrer —amb les consegüents possibilitats d'inundació o robatori— i l'espai de la cambra era excessivament reduït per contenir tots els llibres de deliberacions, registres i diversos que aleshores es trobaven als armaris de l'anomenada sala gran, “ahont tot lo die està molta gent, y en lo yvern se fa gran foc, y per estar en aquell temps tota estorada, no sens gran perill de foc”. Tant al

¹⁶⁹ ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 783, f. 98; i *Deliberacions*, 138, f. 684v; i 140, f. 135.

¹⁷⁰ Cadascun dels diputats guardaria una de les tres claus necessàries per obrir-lo i es disposà que no es podria treure cap privilegi ni acte per cap dels consistorials, assessors o altre oficial fora de la casa de la Diputació (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 140, f. 171).

¹⁷¹ L'estiu del 1577, per exemple, el regent los comptes i el racional s'encarregaren de cercar-hi “los lobres dels comptes del servey de les Corts del any MDXIII, en los quals se ha trobat clarament ésser estat pagat cent milia ducats, que per part de sa magestat se pretenia estos dies proppassats ésser deguts” (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 144, f. 458v).

¹⁷² “Regonega y reveja [ordena el consistori al notari i escrivà major] tots los libres de delliberacions y registres que estan recondits en la scrivania maior de la present casa de la Deputatió, y totes les dites delliberacions, ordinations, creations de officis y crides que trobarà faça trelladar y scriure libres apart y particulars, també les delliberacions y registres trobarà de diversos casos y negocis que en temps passat han ocorregut, per a poder-se'n valer en les presents temporades y en lo esdevenidor, axí en bé y útil del General com de tot lo present Principat” (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 144, f. 576v).

guardarroba com a la sala gran les condicions de consulta eren d'enorme incomoditat a conseqüència de l'alçada dels armaris i l'acumulació dels llibres uns damunt els altres.

La tardor del 1581, aprofitant la compra d'unes cases annexes a l'hort del Palau, a la part de tramontana —a les quals afegiren després altres dues cases contigües més, expropiades contra la voluntat dels seus propietaris—, pensada per hostatjar una capella més àmplia per a la celebració de les festes de Sant Jordi, s'aprofità per bastir un nou arxiu de l'escrivania major.¹⁷³ La necessitat de reforçament simbòlic de la Diputació restà de manifest en el doble propòsit de l'ampliació, el culte del patró i la conservació de la documentació del General. La traça de l'obra fou estudiada per quatre mestres de cases i una comissió dels tres estaments que determinaren finalment que els solars comprats es destinarien en exclusiva a la nova capella, encara que davant la urgent necessitat d'un nou arxiu, aquell seria instal·lat sobre la cambra en la qual s'aplegava el consistori a l'hivern i la del guardarroba. Sabem, però, que la primavera del 1582 l'arxiu continuava dividit, en plena dispersió,¹⁷⁴ amb l'enèsim trasllat provisional, efectuat ara dels armaris de la sala gran als de les cambres del racional i el regent los comptes, “per respecte de la escala feta darrera dits armaris per a pujar al archiu novament fet per la scrivania major”.

Tot i els dubtes, a principis del 1583 el consistori continuava tenint el redreç i l'enriquiment de l'arxiu entre les seves prioritats. Una vegada acabades les obres de reforma projectades mesos abans, el consistori encarregà dinou mitjanes d'àlber pels armaris del nou arxiu, alhora que demanà al notari tortosí Pere Puigvert la realització de còpies a la ciutat de l'Ebre de totes les butlles apostòliques que afectessin el General, “per authenticar-les y recondir-les en lo archiu de la scrivania maior”. Es mostrava, així, un notable interès per la conservació de tota aquella documentació pròpia o aliena dotada de valor jurídic per a la institució. En aquesta línia els consistoris dels anys vuitanta s'esforçaren per aconseguir peces jurídiques clau, amb èxits circumstancials com el del 1586, quan es pagaren dotze lliures a un mercader per l'entrega a l'arxiu de l'escrivania major de la Diputació de “la sentència arbitral authèntica y original dels [espai en blanc] de la remensa feta per lo rey don Ferrando sobre la extinció dels mals usos, escrita en tres pergamins, ab firma y segell de dit rey, y altrament en deguda forma expedida”.¹⁷⁵ El condicionament final de la fusta per al nou arxiu sobre el guardarroba es produí l'estiu del 1587, quan el fuster Ferran Soldevila entregà prestatges i armaris “folrats y lisos ab sos manyells”, fets en fusta de melis portada de Tortosa, a més de “250 títols per los armaris de dit archiu”. Restà, doncs, enllestit poc abans de les torbacions polítiques dels anys 1588-1592, just a temps per convertir-se en un dels punts neuràlgics de la casa i lloc de treball recurrent dels assessors ordinaris de la Diputació. Un d'aquells, misser Pere Calvó, explicà després com “prengué molts treballs regirant lo arxiu de la Deputatió y cercant molts exemplars, y per so estigué molts dies que tot lo

¹⁷³ L'inici del projecte, als DGC, III, p. 97.

¹⁷⁴ El consistori disposà aleshores que quatre oficials arxivessin “en los archius y armaris de la estànsias de sos officis” els llibres i escriptures de bolles, entrades i eixides, actes i rebudes, i altres llibres de comptes del General, que eren trets —segurament davant la impossibilitat d'encabir-los— dels armaris de la sala gran de la Diputació (ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 145, f. 235v; i 147, ff. 22-26, 97v i 205).

¹⁷⁵ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 147, f. 356v; 148, ff. 390v i 396v; i 150, f. 523. Mesos més tard, el consistori aconseguí ingressar a l'arxiu de l'escrivania major altres obres com ara un llibre propietat de misser Jeroni Poll, en el qual es recullien memorials en fet i en dret, lletres, súpliques i altres escriptures fetes a la Reial Audiència sobre les contencions dels anys anteriors entre diputats i inquisidors primer, i entre els propis consistorials i el Reial Consell més tard (*Ídem*, 150, f. 572).

aprés dinar, après de la hora de consistori, fins a les vuyt hores o nou de la nit, y al mig del yvern, y tots los dies de festes, estave sercant en dit arxiu las cosas que convenien per la utilitat y conservatió de la jurisdicció y drets del General”.¹⁷⁶

La instauració d'un culte nacional i una vida cerimonial: la devoció de Sant Jordi

La influència de la llengua, el dret i la història en el forjament del patriotisme modern ha estat valorada des de perspectives ben diverses.¹⁷⁷ Una part de la historiografia afirma la conformació de la especificitat catalana a partir dels costums i la llei, mentre altres historiadors, sense posar en dubte la importància de l'element constitucional, atorguen a la llengua un indiscutible paper identitari i organitzatiu. El cert és que els principals debats lingüístics, originats als Concilis provincials de 1591, 1636 i 1637 —amb la polèmica sobre la predicació en castellà—, mostren una proximitat cronològica marcada entre conflicte lingüístic i polític, suficient per sospitar amb fonament que aquella forma part del debat patriòtic general.¹⁷⁸ Als darrers temps, ha començat a posar-se a lloc el paper clau de la revalorització del propi passat —i la seva adaptació a les necessitats del present— i de la mitificació dels orígens a través de llegendes i símbols en la conformació del patriotisme català modern,¹⁷⁹ així com l'existència d'una identitat en termes també de pròpia política econòmica.¹⁸⁰ En aquest context, els darrers anys del Cinccents

¹⁷⁶ ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 150, ff. 604, 836 i 871v; i *Visites del General*, 4, ff. 282-283. La renovada importància del control de l'arxiu portarà a alguns enfrontaments entre l'escrivà major Lluís Rufet i el racional, acusat el primer d'haver-ne usurpat primer les claus i després “processos familiars, privilegis y altres scriptures” per portar-los novament als armaris de l'escrivania “fent-les sues y usurpant lo dit offici de archiver” (*Ídem*, f. 549). La polemica s'arrossegarà fins a les Corts del 1599, quan el racional presentarà un memorial al braç reial en defensa dels seus drets davant l'escrivà major, recordant que segons el *Llibre dels Quatre Senyals* li pertocquen les funcions d'arxiver (AHCB, Consell de Cent, *Corts*, XVI-77, ff. 324-325).

¹⁷⁷ X. GIL ha mostrat com els historiadors del corrent constitucionalista europeu de la segona meitat del Cinccents —els Ocampo a Castella i Magnus a Suècia (1554), Etienne Pasquier a França (1560-596) o Buchanan a Escòcia (1582)— no cercaven la veritat històrica com a objecte de les seves històries, “sino que su terreno era ante todo la especulació política a partir de una mirada al pasado y al presente bajo prisma legalista” (*De las alteraciones a la estabilidad. Corona, fueros y política en el Reino de Aragón, 1585-1648*, Tesi doctoral, Departament d'Història Moderna, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1989, p. 96).

¹⁷⁸ Aquells qui consideren que la polèmica conciliar era només pastoral no donen explicació coherent a la seva simultaneïtat amb els moments àlgids de conflicte polític. Una anàlisi dels principals textos sobre la llengua als tres concilis citats a M. PRATS. *Política lingüística de l'Església catalana. Segles XVI-XVII*, Eumo Editorial/Universitat de Girona, Vic, 1998. En ple conflicte constitucional, a principis del 1568, el sermó del jesuïta Josep de Rocaberti, fet el dia de Sant Antoni davant bona part dels oficials del General a Barcelona, va merèixer la censura de l'escrivà major del General: “per cer català lo preicà en castellà, y per axò no tingué més gràsia ni aportà més doctrina” (DGC, II, p. 203). Per a una anàlisi breu dels termes fonamentals de la polèmica historiogràfica vegeu M. SEGARRA. “El conflicte lingüístic català-castellà als segles XVI i XVII”, a P. GABRIEL (dir.). *Història de la Cultura Catalana. Volum II. Renaixement i Barroc. Segles XVI-XVII*, Edicions 62, Barcelona, 1997, pp. 167-192.

¹⁷⁹ E. DURAN es mostra interessada a analitzar les llegendes històriques “com un testimoni de les preocupacions, de les argumentacions i dels combats ideològics i patriòtics dels catalans, que sobretot als segles XV i XVI, reaccionaren, argumentaren i enaltiren el propi passat de la mateixa manera i al mateix nivell que ho feren les nacions veïnes” (*Sobre la mitificació dels orígens històrics nacionals catalans*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1991, pp. 16-17). Vegeu igualment el seu “Patriotisme i mil·lenarisme al segle XVI”, a *Recerques*, 32 (1995), pp. 7-18, on fonamenta el patriotisme modern en un *corpus* format per un passat propi i diferenciat, i uns punts de referència acceptats (uns símbols) —situant sobretot els historiadors com a “forjadors del teixit patriòtic de les naixents nacions europees”— i l'escindeix en patriotisme cultural i patriotisme institucional (pp. 8-12). Una visió de la historiografia cinccentista a la Corona d'Aragó com eina útil en la legitimació de noves formes de poder i patriotisme, a A. ALCOBERRO, “La historiografia de la Corona de Aragó en el reinado de Felipe II”, a *Congreso Internacional. Las sociedades ibéricas...*, pp. 8-9.

¹⁸⁰ O. JUNQUERAS considera que “molt probablement, la percepció que existia un espai econòmic català diferenciat i amb interessos específics va contribuir a l'aparició d'una clara consciència d'identitat col·lectiva catalana”. A parer

apareixen com un moment de renovació historiogràfica, especialment pel que fa al relat sobre els orígens medievals de Catalunya, en el curs de la qual s'aconseguí la unificació —narrativa i ideològica— en un únic episodi de tres elements identitaris bàsics: reconquesta per mans pròpies, independència política i primeres lleis abans de l'elecció del monarca.¹⁸¹ Un altre dels elements que en l'era de la Contrareforma contribuïren a forjar una identitat fou sense dubte el patronatge religiós. A la Catalunya moderna la devoció de Sant Jordi esdevingué un dels pilars del patriotisme i la Diputació del General jugà un paper clau en la recreació d'aquesta relació amb el sant.

El culte de Sant Jordi arribà als comtats catalans amb la litúrgia romana dels segles X i XI i es consolidà quan els croats portaren de retorn a Occident les seves glòries i el seu símbol, des de Grècia a Portugal i des d'Anglaterra a Catalunya. La devoció arrelà sota un marcat to cavalleresc amb la creació per Pere el Catòlic de l'orde militar de Sant Jordi d'Alfama (1201). El *Georgius*, sinònim d'agricola i pagès, aviat esdevingué cavaller. Els comtes-reis patrocïnaren confraries en honor del sant durant els segles XIII i XIV. La festa començà a celebrar-se a València el 1343 i a Mallorca d'ençà del 1407. El patronatge general de Sant Jordi fou aprovat per a tota la Corona a les Corts del 1456 i Joan II creà quatre anys després la confraria barcelonina del sant. La moderna unió de Corones ferrandina, però, provocà un progressiu abandonament devocional per part dels castellanitzats comtes de Barcelona. Durant la segona meitat del Cinccents, coincidint amb el seu renovat protagonisme polític, la Diputació prengué el relleu i oposà a l'absentisme reial una recreació devocional que pretenia recuperar amb un nou sentit el símbol dels temps d'or de l'expansió mediterrània.¹⁸² Convertí la creu del sant en el seu emblema institucional i al llarg del Cinccents mirà d'extendre la devoció de Sant Jordi a nivell popular i de donar-li un ple component nacional.¹⁸³ Convé parlar una certa atenció a aquest procés de recreació que ens és conegut.

“Ha paregut molt bé que, pus los officials reyls se sforçen en levar-nos de la jurisdicció, que nosaltres sforçem crèixer la reputació”.¹⁸⁴ Les paraules de l'escrivà major al pas de la comitiva dels oficials de la Diputació amb motiu de l'assistència a la primera missa de 1499, eren encara més vigents cent anys després. Aleshores, mentre s'organitzava l'arxiu de l'escrivania a fi d'assegurar jurídicament la seva capacitat política, la Diputació semblava ben conscient de la importància patriòtica dels símbols i les representacions cerimonials. Per aquest motiu, la creu de Sant Jordi aparegué en senyal de preeminència als edificis que l'hostatjaven o que financiava, com ara les sales de les drassanes barcelonines o la façana del Palau del lloctinent. El senyal era portat pels mateixos diputats qui, damunt les seves gramalles de damasc encarnat, portaven subjecte per un

---

seu, fou la constatació del desastre econòmic de la guerra allò que portà els catalans del 1626-1632 a oposar-se al projecte olivarià: s'actuà aleshores no només en defensa de la tradició institucional sinó també “amb una profunda racionalitat econòmica” (*Op. cit.*, p. 52).

¹⁸¹ J. VILLANUEVA, *Los orígenes carolingios de Cataluña en la historiografía y el pensamiento político del siglo XVII*, Treball d'investigació, Facultat de Lletres, Universitat Autònoma de Barcelona, 1994, p. 5. La difusió de les mateixes idees donarà suport ideològic a les anomenades alteracions de Beja (1593), intent d'una revolta general portuguesa a favor del prior do Crato i contra l'obediència de Felip II. La pasquinada que en donà origen, demanava “*que se levanten los Pueblos y busquen otro Rey*” i prenia com a referent de pràxis política l'elecció de les Províncies Unides mitjançant la deposició de Felip II i la del regne de França en la persona d'Enric de Borbó (F. BOUZA, “De las alteraciones de Beja (1593) a la revuelta lisboeta “dos ingleses” (1596). Lucha política en el último Portugal del primer Felipe”, a *Studia Historica. Historia Moderna*, 17 (1997), pp. 104-107).

¹⁸² R. d'ALÒS-MONER, *Sant Jordi, patró de Catalunya*, Editorial Barcino, Barcelona, 1926.

¹⁸³ E. SERRA, “Introducció. El pactisme català davant l'absolutisme dels Habsburg”, a E. SERRA-X. TORRES (dirs.), *Crisi institucional i canvi...*, p. 48.

¹⁸⁴ DGC, I, p. 293.

cordó pendent del coll una medalla amb “la insígnia del General en los pits”.¹⁸⁵ L'obsessió per fer-lo present arreu és ben documentada. Diputats i oïdors van fer col·locar les anomenades “armes del General” a molts dels nous elements decoratius destinats tant al Palau de la Generalitat com al reial.¹⁸⁶ Els exemples relatius al primer són múltiples. El 1579, en adquirir cortines de domàs, el consistori ordenà marcar-les amb “camper de tela de plata y les creus de setí carnesí”; poc després, féu daurar les mènsules d'una de les sales noves del Palau amb els senyals del General “y dracs al derredor”. El condicionament interior i la decoració de les noves i velles cases locals inclogué també l'omnipresència del senyal: així, per exemple es féu teixir un drap de ras amb els senyals i les armes del General per al taulell de la seu perpinyanesa (1583). Deu anys abans havia estat restablert un privilegi de Carles I (1534) segons el qual la creu del sant havia d'aparèixer a totes les escriptures emanades de l'escrivania major.¹⁸⁷

La identificació amb el sant es manifestà sobretot durant les commemoracions festives del 23 d'abril. Des del 1561 es penjava una enorme vela de tela o “lonàs” amb una gran creu vermella al mig, a fi d'empaliar el patí del Palau, escenari central de la celebració, juntament amb la capella del sant.¹⁸⁸ Tant com la música de “trompetes, atambors, ministrils, sacabutxos, músics de vilas d'arc y rebaquets” —que assenyalava l'arribada de cadascuna de les comitives dels sis diputats i oïdors—, la il·luminació dels espais interiors contribuïa a l'embelliment de la festa: el 1577 s'adquiriren vuit salomons de llautó lionesos, els quals lluien la nit del sant juntament amb multitud de llanternes de paper de colors i teieres, resseguint tots els passadissos fins a desembocar a la capella. La missa de la diada constituïa el punt culminant del cerimonial del dia i aplegava les principals autoritats del Principat. Els oficials hi acudien amb els millors guarniments —per a la compra dels quals rebien una paga anual—, mentre els oficials s'ornaven amb la simbologia del sant i oferien la celebració en sufragi de les ànimes dels consistorials traspassats. Els visitants il·lustres —com ara el mateix emperador Carles el 1533— rebien de mans del consistori un ram o toia.¹⁸⁹ En temps de conflicte, el sermó de la missa, dit de Sant Jordi, —com el del rei en Jaume, instituït pel govern barceloní— esdevingué una conflictiva simbiosi entre predicació religiosa i arenga política. Si bé coneixem la

¹⁸⁵ I. RUBIÓ CAMBRONERO, *Op. cit.*, I, p. 285.

¹⁸⁶ Fins i tot els jutges reials han d'acceptar la seva omnipresència: “sien fets guadamasils [ordenen diputats i oïdors el 1564] sobre lo pati dels inquisidors, hont de present se té lo Consell Criminal novament instituït, de pells vermelles ab ses barres de pell daurades ab sos scuts ab los senyals del General”. La substitució de la creu de Sant Jordi per les quatre barres com a emblema nacional —fent-lo derivar de la simbologia del General— començarà al segle XVII, segons F. CARRERAS i CANDI, *Geografia general de Catalunya...*, p. 1023. La simbologia jordiana ocupa també un paper importantíssim en la decoració del Palau de la Diputació valenciana: apareix representat fins a sis vegades als plafons de la Sala nova construïts entre 1540-1543 (S. ALDANA, *Op. cit.*, pp. 46-49).

¹⁸⁷ “En les èpoches y altres contractes, actes, instruments y negocis del dit General [...], no pose son acostumat signe de notari, ni de aquell use, sinó que pose per signe les armes del gloriós Sant Jordi”. Les deliberacions acompanyen un dibuix de l'escut. Un any abans, el mateix emperador havia participat de la festa del sant al Palau de la Diputació (J. RUBIÓ, *Història de la Literatura Catalana, vol. II: Humanisme i Renaixement*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1985, p. 114).

¹⁸⁸ Els DGC parlen repetidament d'ésser la casa de la Diputació “ornada y empaliada” durant les celebracions del 23 d'abril (per exemple, III, pp. 87 i 108). L'ornamentació afectava no només el Palau: des del 1573, quatre grans banderes i quaranta-vuit de petit tamany “ab sos escuts del General”, eren col·locades els dies de festa als cantons i merlets de les cases barcelonines del General i de la Bolla.

¹⁸⁹ Sobre la visita imperial, per hostatjar la qual, el consistori accedí a retardar quatre dies la festa, vegeu A. CASALS, *Op. cit.*, p. 245. Fora del dia de la festa, les visites reials també activaven l'exhibició de la simbologia del sant. Així, durant l'estada de Felip II a Barcelona pel febrer del 1564, la Diputació finançà una arquitectura efimera a la Plaça del Rei, col·locada davant el Palau del Lloctinent, presidida per un “sanct Jordi de vulto, a cavall, ab un cavall de fusta encubertat, y lo sanct Jordi armant de unes molt belles armes daurades, ab una spasa en la mà, que pagava un drac, ço és, un cocodrilo molt gros que devant li avien posat” (DGC, II, pp. 152-153).

seva existència durant el segle XV, sembla haver estat restaurat precisament durant el mandat de l'abat de Poblet Francesc Oliver de Boteller (1587-1590), coincidint amb els moments polítics de màxima tensió amb la monarquia.¹⁹⁰ Les misses del dia del sant es celebraven també a les seus de la Diputació arreu del país. A Perpinyà s'encarregà un retaule del sant per a la vella casa local; a Tarragona la construcció de la nova seu va incloure l'encàrrec d'un altre disposat en lloc preminent; i encara la botiga dedicada a l'exacció de la bolla a la nova casa gironina disposarà d'"una imatge del gloriós Sant Jordi pintada de oli de bulto de fusta". A més, la Diputació promocionà la celebració més enllà dels seus edificis: a Cervera, per exemple, paga caritats i despeses, "fent-se en la iglésia major de aqueixa vila [...] solemne offici ab sermó y música, y altra solemnitat que ls parega, en la prop vinent festa del gloriós Sant Jordi". I encara no dubtà a reprendre els seus oficials locals quan, com ara a Tàrrrega, es descobrí que la celebració "de alguns anys a esta part ha cessat de fer-se en aqueixa vila per negligència vostra".

Durant la segona meitat del XVI, l'obtenció d'indulgències i la troballa de relíquies contribuïren a popularitzar la devoció i a aprofundir el contingut religiós a la festa. S'aconseguí del papa Gregori XIII (1574) un breu d'indulgència plenària del que podrien gaudir els fidels que visitessin la nova capella el dia del sant i preguessin per la unió dels prínceps cristians, l'extirpació de l'heretgia i la pau de l'Església. A mitjans dels vuitanta, s'afegí la salutífera presència d'una part del suposat cos del sant. La Corona d'Aragó comptava d'ençà del segle XIV amb diverses relíquies: Pere III posseïa un reliquiari amb un os del braç, i un os d'un dit i un tros del braç eren també a finals de segle a terres valencianes. Entre 1359 i 1409, una vintena de documents parlen d'intents reials per fer-se amb el cap, que finalment anà a raure a l'església veneciana de San Giorgio Maggiore. Més de dos segles després —en temps d'enfortiment polític de la Diputació—, un nou impuls devocional demanava una nova relíquia i aquesta no trigà a aparèixer: el 1586 l'ambaixador català de Felip II a la cort imperial Guillem de Santcliment envià a Barcelona una costella del sant, "en una capsula ben conduïda y ornada".¹⁹¹ Arribà avalada per un escrit en llengua flamenca, que el consistori entregà al bisbe de Barcelona per tal que —d'acord amb els cànons del Concili de Trento— en certifiqués l'autenticitat. El bisbe l'aprovà i el consistori ordenà que fos dipositada "entre les joyes de la capella del benaventurat Sant Jordi d'esta casa de la Deputatió".¹⁹²

La paral·lela voluntat de popularitzar els valors nobiliaris resta de manifest en l'altre gran acte central de la festa de Sant Jordi, celebrat habitualment el diumenge posterior: allí on existien confraries militars sota l'advocació del sant, a les celebracions religioses s'afegiren justes i tornejos que exalçaven la milícia i esdevenien un espectacle per al poble. Per assegurar-ne el finançament, des del 1571-1572 el consistori entregà cent lliures anuals a les confraries de Lleida, Tortosa i Perpinyà, sempre que celebressin justa a cavall completa o quaranta quan es limitessin a un torneig

¹⁹⁰ Almenys així ho testimoniarà el sermonejador del 1629 (E. SERRA. "Presentació", a *Escrits polítics del segle XVII. Secrets Públics, de Gaspar Sala, i altres textos*, Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives/Eumo Editorial, Vic, 1995, vol. II, p. 14). Quan els braços catalans demanen a les Corts del 1436 la instauració general de la festa del sant fan referència al costum vigent d'una missa i sermó del sant (R. ALÒS-MONER. *Op. cit.*, pp. 84-85).

¹⁹¹ Un perfil biogràfic de Santcliment i de la seva capacitat diplomàtica a la cort imperial a P. MOLAS, *Catalunya i la Casa d'Àustria*, Curial, Barcelona, 1996, pp. 33-35.

¹⁹² El 1603, el virrei duc de Monteleón afegí un nou tresor jordià al patrimoni de la Diputació, amb l'entrega d'una gota de sang del sant recollida en un fragment de vidre ("Pròleg: la Generalitat...", p. LXIV).

a peu (quantitat unificada el 1574).¹⁹³ La confraria barcelonina, creada el 1371 i dotada de noves ordinacions el 1565 i 1573 —amb la inclusió entre els seus membres dels ciutadans honrats, en el camí d'assimilació entre la vella i la nova oligarquia urbana— reviscolà gràcies a una nova i estreta vinculació amb la Diputació. La institució hostatjà les seves reunions, comptà entre els seus oficials a un andador dit de la confraria o dels cavallers, el diputat militar esdevingué co-prior de la confraria i l'escrivà major del General actuà també com a escrivà oficial dels cavallers. Per aquest motiu Duran i Sanpere l'anomenà “Confraria de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya”.¹⁹⁴ El dia de la justa, la plaça del Born i el carrer Montcada apareixien engalanats per l'ocasió amb tapiços i penjants. S'aixecaven cadafals per a les autoritats i els convidats il·lustres i la confraria s'hi traslladava amb solemnitat corporativa.¹⁹⁵ S'atorgaven premis a les millors pica i espada, al cavaller més galant i al de major engeni, així com a la millor folla. A la nit, la part de la ciutat compresa entre el Palau de la Diputació, la catedral, els Carrers Montcada i Argenteria i la Plaça del Born, eren completament il·luminats i plens d'animació.¹⁹⁶

Fora de la capital la Diputació avalà la creació o si més no la reactivació d'una nova confraria a Girona el 1574, hereva de la vella corporació del 1386.¹⁹⁷ Els cavallers gironins havien proposat “fer confraria a honor y sots invocació del gloriós Sant Georgi per a justar quiscun any” i celebrar un ofici religiós el dia del sant a la capella de la confraria. L'estendard de la creu onejava a “cada cap de la tela o renc, a les sobrevestes dels trompeters, tabalers, tambors, pífanos, menestrils y altres que serviran en dita festa”. Un mantenidor obria i tancava les comitives festives des del portal de la seu local de la Plaça del Vi, on es celebraven també les assemblees de la confraria.¹⁹⁸ A Lleida, sembla també notable l'èxit de les justes convocades a partir de la primera assemblea de la confraria (1553): trenta anys després una nòmina dels confreres lleidatans inclou vuitanta-dos inscrits. El 1574, el consistori s'avingué a augmentar-ne el finançament, per tal d'evitar l'ús de “fustets, que lansen moltes esquerdes y fan molts desastres y danys en les persones dels qui miren y dels matexos qui justen”: l'any anterior una d'aquelles astelles havia ferit mortalment un dels justadors. La Diputació contribuï a la millora de les instal·lacions de la confraria a través del

¹⁹³ És la ratificació d'un costum, atès que el 1566 el consistori ja entrega una quantitat a les confraries locals de Lleida i Perpinyà per al finançament del torneig. A València, la Diputació també financia les justes de la confraria local de Sant Jordi (ARV, Generalitat, *Provisions*, 3060, f. 102).

¹⁹⁴ Sobre la confraria com a mecanisme d'integració dels ciutadans honrats a l'elit militar, vegeu J. AMELANG, *La formació de una classe...*, p. 101-102; i sobretot A. DURAN. “L'estament militar: els cavallers i la cavalleria”, a *Barcelona i la seva història*, Curial, Barcelona, 1973, vol. 2, pp. 173 i 192-198. A més, M. RIBOT ha estudiat la institució barcelonina a partir dels *Llibres de la Confraria* dipositats en part a l'AHCB (1565-1586), en part a l'ACA (1596-1662), remarcant també l'especial imbricació entre Confraria i Diputació (“La confraria dels cavallers de Sant Jordi de Barcelona en sus últimos tiempos”, a *Primer Congrés d'Història Moderna...*, I, pp. 463-469). J.L. PALOS critica el caràcter exclusivament festiu i cerimonial de la confraria com a organització corporativa militar (*Catalunya a l'Imperi...*, pp. 59-68), sense parar prou esment a l'actiu paper polític desenvolupat pel braç militar, dins i fora de les Juntes de braços.

¹⁹⁵ La més glossada d'aquestes festes tingué lloc durant l'estada del rei a Barcelona l'abril del 1585: anys després, els diputats i oïdors seran acusats d'embotxacar-se una part dels fons destinats a l'abillament dels justadors (ACA, Generalitat, *Visites del General*, 2, f. 46v).

¹⁹⁶ I. RUBIÓ CAMBRONERO, *Op. cit.*, I, pp. 24-25.

¹⁹⁷ En el cas gironí la confraria ha pervingut fins avui (A. FLUVIÀ. *Repertori de grandeses, títols i corporacions nobiliàries de Catalunya*, Institut d'Estudis Nobiliaris catalans/Arxiu Nacional de Catalunya, Sant Cugat del Vallès, 1998, pp. 9-12).

¹⁹⁸ Vegeu P. NEGRE. “La cofradía de San Jorge y la nobleza gerundense”, a *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, VI (1951), pp. 271-322; i “Comentari d'uns documents relatius a la Confraria de Sant Jordi”, a *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 25-II (1981), pp. 11-27.

finançament d'un assajador (1576) i de "lo renc de pedra o rejola y cals [...] en lo loc de la ciutat que millor los parega" (1586).¹⁹⁹

Les Corts del 1599 atorgaren confirmació reial a les ordinations de la confraria perpinyanenca vigents des del 1562. Aquelles admetien com a membres els militars de títol i nobles, barons, donzells i cavallers domiciliats i casats al comtat de Rosselló i vegueria de Conflent, així com tots aquells —també solters i menors— que fossin o representessin caps de casa i "mayorazgos". Establien curiosament —com hem citat— una "subvenció faedora a algun militar indigent", a partir dels fons d'una caixa de previsió a la qual els confreres entregaven sis lliures en ingressar i quaranta sous anuals.²⁰⁰ Dins l'octava de Sant Jordi es celebrava l'assemblea anual, en la qual eren renovats —a través d'un sistema mixt d'insaculació i cooptació, del qual eren exempts els deutors a la caixa de la confraria— els òrgans rectors, el protector (president de tots els actes de la confraria) i els quatre consellers. Aquests últims nomenaven l'andador perpinyanenc, encarregat de les convocatòries, atès que "molts dels dits militars són fora de la present vila en llurs grangeries, y altres tenen domicili en molts llocs de Rosselló y Conflent". Però, la confraria perpinyanenca no actuà només com a un referent simbòlic de grup: comparegué a les Corts en defensa de les prerrogatives militars. El 1599, en defensa de l'exempció d'allotjaments de gent de guerra i per l'ampliació dels drets polítics dels militars a fi d'igualar-los en privilegis als burgesos de Perpinyà.²⁰¹ Com a resultat de les tensions polítiques finiseculars, aquells foren admesos a la confraria a canvi que els militars perpinyanencs poguessin ocupar els primers oficis municipals, que els eren vedats fins aleshores (1601).²⁰² Finalment, la confraria tortosina havia estat fundada per Pere el Cerimoniós (1386) i a primers dels setanta del Cinccents es trobava en una situació de forta precarietat. El consistori fixà el mateix pagament anual de cent lliures per sufragar les despeses d'una justa prou important per a l'exercici dels cavallers "que molt sovint són molestats y infestats de moros [...] per star en frontera", i pels mateixos mesos en què es decretà la construcció d'assajadors a Lleida i Perpinyà (1575), n'aprovà un altre a Tortosa, bastit a la barbacana del portal de Sant Francesc.

¹⁹⁹ El 1596 la confraria lleidatana demana una subvenció per organitzar bons tornejos "com esta confraria sie tan antiga y de la qualitat que vostres senyories saben, y en ella cavallers molt principals de Catalunya y Aragó [...] se sien preciats de entrar". Disposem de l'edició de C. PEREZ i J. LLADONOSA del *Llibre del capítol de la Confraria dels cavallers i gentilshomes de la ciutat de Lleida (1553-1639)*, Ajuntament de Lleida, Lleida, 1980; vegeu especialment les p. 51-68.

²⁰⁰ "Ítem, segons se és vist per speriência y molt sovint se esdevé que alguns cavallers per algunes desgràcies venen a alguna pobresa e indigència, la qual és molt dura a semblant estament, de persones a exercicis manuals y treballosos inexpertes y a semblant condició no convenientis; [...] ordenam que semblants militars indigents e pobres [...] sien e puguen ésser subvenguts dels emoluments de dita Confraria y caxa de aquella" (ACA, Cancelleria, 4885, f. 248-273). A. BOSCH, considerà anys més tard que "no és noble sinó qui gosa de tres coses: generació, honrres y riqueses, y quant les riqueses falten se borran les memòries de la noblesa" (*Op. cit.*, p. 585). Sobre els actes de fundació de la confraria de Sant Jordi perpinyanenca el 1565, vegeu R. SALA, *Op. cit.*, pp. 329-330.

²⁰¹ *Ídem*, 4881, f. 248v-250v.

²⁰² En analitzar la citada reforma del govern municipal perpinyanenc entre 1599 i 1602, J. AMELANG (*La formació de una classe...*, pp. 96-97) parla d'un "intercambio directo de poder político por aceptación social", que a la pràctica reprenia un primer intent de fusió entre burgesos i militars rossellonesos assajat el 1572-1573 i desbaratat per l'oposició del monarca. Sobre la fusió de les elits manifestada a la reforma del govern perpinyanenc el 1601, vegeu també R. BES, *Op. cit.*, pp. 52-53; i E. SERRA, "Perpinyà, una vila...", pp. 595-596.